HRVATSKI TJEDNIK

novine za kulturna i društvena pitanja

NAKLADA MATICE HRVATSKE

zagreb,
29. listopada 1971.
godina I.
broj 28.
cijena 2 dinara

Izjava Upravnog odbora Društva književnika Hrvatske

Upravni odbor Društva književnika Hrvatske odlučio je na svojoj sjednici 22. listopada 1971. godine objaviti svoj stav prema općoj raspravi o amandmanima Ustavu SR Hrvatske. Upravni odbor Društva književnika Hrvatske smatra da nisu ostvarene osnovne pretpostavke pod kojima bi ta važna rasprava o amandmanima izašla iz okvira formalizma. Svoje uvjerenje Upravni odbor Društva književnika Hrvatske zasniva na slijedećim činjenicama:

1. Još uvijek se stavlja u pitanje nedjeljivost suvereniteta hrvatskog naroda u njegovoj državi. Tvrdi se da bi prihvaćanje takvog suvereniteta okrnjilo prava drugih naroda i narodnosti koji žive u SR Hrvatskoj.

Upravni odbor Društva književnika Hrvatske smatra da je suvišno raspravljati o pravu hrvatskog naroda na nedjeljivi suverenitet u vlastitoj državi. Upravni odbor Društva književnika Hrvatske isto tako smatra da se time ne krnje građanska prava drugih naroda i narodnosti koji žive u SR Hrvatskoj.

2. Još uvijek se raspravlja o nazivu i položaju hrvatskog jezika.

Upravni odbor Društva književnika Hrvatske sve pokušaje raspravljanja o položaju i nazivu hrvatskog jezika smatra bespredmetnim. Oni samo zaokupljaju pažnju cijele naše javnosti i znanstvenih radnika lažnim ili već definitivno riješenim pitanjima.

Činjenica da je u SR Hrvatskoj službeni jezik hrvatski ne uskraćuje ni jednom građaninu Republike pravo da svoj materinski jezik naziva kako hoće i njime se slobodno služi.

3. Još uvijek nisu riješena osnovna pitanja deviznog sustava, banaka i reeksportera. Zadnje vijesti pokazuju da se u dogledno vrijeme i ne mogu očekivati nikakva nova rješenja. To znači da u gospodarstvu naše zemlje — i Federacije i Republikâ — ostaju i dalje na snazi oni odnosi koji onemogućavaju realiziranje stvarnog suvereniteta i državnosti Republikâ, koji dovode u pitanje vitalne interese njihovih radnih ljudi, njihovih naroda i narodnosti. To znači da postoje snage koje mogu zanemariti stajališta Predsjednika Republike nedavno izrečena u Varaždinu.

4. Još uvijek nisu riješena pitanja proporcionalne zastupljenosti pripadnika pojedinih naroda i narodnosti u državnim, političkim i društvenim službama i organizacijama Federacije i Republikâ. To neizbježno dovodi do nepotpunog, a ponekad čak i krivog predstavljanja njihovih interesa.

5. Još uvijek se pitanje javne odgovornosti rješava od zgode do zgode. Nema općih i za sve obveznih mjerila. Zato se dopušta javno djelovanje pojedinih rukovodilaca koje je javnost već osudila zbog njihovih unitarističkih ili nacionalističkih odnosno separatističkih stajališta.

6. Još uvijek se događa da se potpuno ignoriraju javni dokumenti pojedinih društvenih organizacija: na njih nitko ne odgovara, zbog njih se ništa ne poduzima.

Upravni odbor Društva književnika Hrvatske smatra da hitno valja ojačati materijalnu bazu samoupravljanja i devize dati na raspolaganje organizacijama koje ih ostvaruju, dakle da se moraju riješiti temeljna gospodarska pitanja naše zajednice, zbog kojih je i došlo do promjena u Saveznom ustavu. Tek nakon toga i nakon rješenja ostalih pitanja (što su ovdje spomenuta), rasprava o amandmanima Ustavu SR Hrvatske može biti djelotvorna. Upravni odbor Društva književnika Hrvatske predlaže zato da se rasprava o amandmanima produži sve dok se takvi uvjeti ne ostvare.

UPRAVNI ODBOR DRUŠTVA KNJIŽEVNIKA HRVATSKE

BRUNO BUŠIĆ

PRIMOŠTEN BEZ PRIMOŠTENACA

str. 7.

ŽTP–ZAGREB

ISTINA I FALSIFIKATI

str. 10. i 11.

Jozo Ivičević

ŠTO JE SPORNO?

Glavni se odbor Srpskog kulturnog društva »Prosvjeta« – na sjednici 17. listopada u Zagrebu – izjasnio o jeziku i pravopisu, te o nastavnim programima u Hrvatskoj, i raspravio o budućoj djelatnosti »Prosvjete«.

Za razliku od hrvatskih kulturnih ustanova, koje su opozvale Novosadski dogovor, Glavni se odbor »Prosvjete« izjasnio da »srpskom narodu u Hrvatskoj odgovaraju standardi i norme Novosadskog dogovora i pravopis dviju Matica«.

O nacrtu nastavnih programa i planova za osnovne i srednje škole u Hrvatskoj, o kojima se upravo, u javnosti i službeno, raspravlja, Glavni je odbor »Prosvjete« zaključio da su ti programi i planovi »potpuno neprihvatljivi za djecu srpske nacionalnosti«, jer da »ni koncepcijom ni sadržajem ne omogućavaju ravnopravno očitovanje nacionalnog identiteta Srba u Hrvatskoj i njihove kulture«; Glavni odbor ističe stoga da će se »i za učenike srpske nacionalnosti morati da izrade odgovarajući planovi i programi«. O budućoj djelatnosti predviđeno je da »Prosvjeta« potakne sustavno izučavanje političke i kulturne povijesti i govora Srba u Hrvatskoj (što bi, u suradnji s »Prosvjetom«, realizirale znanstvene ustanove u Hrvatskoj »i ustanove drugih socijalističkih republika«); zaključeno je, nadalje, da se Muzej Srba u Hrvatskoj s bibliotekom odijeli od Povijesnog muzeja Hrvatske i uspostavi kao samostalna ustanova; da se izradi studija o srpskim kulturnim spomenicima u Hrvatskoj i kako da se ti spomenici obnove i uščuvaju; predviđeno je da se aktiviraju već postojeći i osnuju novi pododbori »Prosvjete«, te uopće poradi na boljoj organizaciji, jačanju materijalne osnove i suvremenijoj koncepciji Društva.

O hrvatskom pravopisu rečeno je: da je »ilegalna inicijativa«; o hrvatskim lingvistima: da su »kojekakvi samozvani pravopisni skretničari, cenzori i njima slični«; hrvatski jezik nije hrvatski, i ne smije se tako nazivati, nego je »srpskohrvatski, odnosno hrvatskosrpski«; propisivati o tom jeziku ne smiju hrvatski znanstvenici i SR Hrvatska, nego »društveno-politički faktori, kako SR Hrvatske tako i drugih republika srpskohrvatskog, odnosno hrvatskosrpskog jezičnog područja« – zajednički; ni na opoziv Novosadskog dogovora hrvatske znanstvene ustanove nemaju pravo, taj čin je »jednostran« (i hrvatski je naziv jezika »jednostran«); hrvatski su naziv i jezična norma, uopće, »ekstremistički koncept« što se »nasilno« nameće sredstvima javnog saobraćanja i ustanovama SR Hrvatske; službena uporaba hrvatskog jezika je »produbljivanje nametnutog raskola u jeziku« i ima »nesagledive negativne posljedice za našu socijalističku zajednicu i bratske odnose između dva naroda«!

Govoreći pak o zahtjevu, što je iznesen u Glavnome odboru, da se sazove Kongres Srba u Hrvatskoj, Milan Zjalić – predsjednik »Prosvjete« i potpredsjednik hrvatske vlade – za taj je zahtjev optužio političke prilike u Hrvatskoj (jer da je uslijedio »u atmosferi nacionalnog prebrojavanja« i pojačane »antisrpske histerije«)!

Što na sve to odgovoriti?

Histerične pojave izazivalo je godinama, od Deklaracije nadalje, i samo spominjanje hrvatskog imena! Zbog pjevanja hrvatskih pjesama i isticanja hrvatskih simbola još se i danas batina (Karin), priviđaju ustaške kolone (Podravska Slatina), osuđuje na zatvor (Makarska)! Da li se išta slično zbilo u Hrvatskoj zbog, recimo, isticanja srpskog imena i simbola, pjevanja srpskih pjesama?

Ili: manjinske su nacionalne skupine, u usporedbi s »matičnim« narodom, redovito zapostavljene u političkim funkcijama i službama. U Hrvatskoj je obratan slučaj i, po tome, Hrvatska je jedinstven primjer u Jugoslaviji! Ustvrdimo stoga:

U pitanju nije ni ravnopravnost Srba u Hrvatskoj, ni njihovo pravo da odlučuju o nacionalnoj kulturi i prosvjeti, to pravo – uključujući i pravo na posebnu jezičnu i pravopisnu normu, na odvojenu nastavu, na zasebne kulturno-prosvjetne ustanove i organizacije – nitko niti je osporio, niti osporava. U pitanju je, začudo, kulturno-prosvjetna autonomija Hrvata Hrvatskoj! Da li je pretjerano očekivati da će nam Glavni odbor »Prosvjete« tu autonomiju napokon ipak dopustiti?!

SERBUS, ZAGREB MOJ

10. X. 1971. poslije utakmice Dinamo—Partizan navratio sam s prijateljima u restoran »Park« u Dugom Selu, gdje živim od 1960. godine. Tu večer doživio sam nešto neugodno i sramno, što će vječno ostaviti trag u mom sjećanju. Od orkestra koji je svirao naručili smo nekoliko zagorskih pjesama i pjesmu »Ustani, bane Jelačiću« s najavom za društvo dinamovaca. Kad je solist počeo pjevati »Ustani, bane Jelačiću«, prišao mi je čovjek kojeg u Dugom Selu znaju po imenu ŽARKO, inače je aktivni starješina JNA, istrgnuo mu mikrofon iz ruke, a druga osoba sa Žarkovog stola izgužvala note na stalku. Ja sam došao do orkestra i rekao: »Žarko, hvala ti, ja to tebi i tvom društvu ne bih učinio!« Zatim sam se obratio orkestru i zamolio da umjesto toga otpjevaju »Serbus, Zagreb moj«. Sa strane su opet dolazili uzvici da se to već sviralo i da to ne treba ponavljati. Glazba je, iako ugrožena, ipak izvela željenu melodiju.

Smatrao sam da je s tim sve završeno i htjeli smo ići kući. Zatim je spomenuti Žarko došao za susjedni stol, polio me nekim pićem i uhvatio za rame. Ja sam mu mirno uklonio ruku s ramena. Moja smirenost mu je toliko smetala da je u njemu sve uskipjelo. Ja nisam u životu ni u čijim očima vidio toliko mržnje kao u njegovim. Zatim mi je predbacio da sam ja naručio pjesmu »Ustani, bane Jelačiću«. Počeo je sipati takve klevete, brutalne i uvredljive, da sam ja crvenio od stida. Psovao mi je sve što imam u rodu, a na koncu majku ustašku i četničku i htio se fizički obračunati. Vikao je da će me ubiti, zaklati itd. Ja bih molio druga Žarka kao starješinu JNA i kao čovjeka da objasni zašto se ponaša tako. Što se mene tiče, želim da drug Žarko zna da sam Hrvat, a isto tako da ne potcjenjujem ostale nacije, pa me zato boli kad mi netko brani na mojem pragu slušati narodne pjesme koje želim.

BRUNO LONČARIĆ,
Dugo Selo

»PRAVDA KOJA TO NIJE«

Čitajući zadnji broj meni najmilijeg tjednika ne samo u Hrvatskoj već općenito u Jugoslaviji, bio sam, a to sam i sada, ogorčen na postupke protiv mladića iz Makarske.

Nepismenost načelnika tamošnje Službe javne sigurnosti jest očita. Taj drug pojma nema o povijesti Hrvata. Njegovo neznanje o značenju povijesnog grba Hrvatske očigledna je. Zar nije sramota za jednog čovjeka na toj dužnosti da negira i osporava isticanje hrvatskog grba?

Najoštrije osuđujem postupke takvih neznalica.

Ja sam također student u Zagrebu, premda sam iz Makedonije. Pa vas, dragi prijatelji, lijepo molim da, ukoliko se nađe imalo prostora, objavite moje pismo.

IDRIZ REFICK

PROTJERANI

U rješavanju »problema« škole Mikleuš, općina Podravska Slatina, angažirani su i »pozvani« drugovi iz općine.

Između više pozvanih nalaze se i NIKOLA MEDAKOVIĆ, predsjednik SUBNOR-a Podravska Slatina. Sjednica Radne zajednice (održana 31. kolovoza 1971.), koja je, usput rečeno, sazvana bez dogovora s direktorom škole, ostat će mnogima u sjećanju poput neugodnog i ružnog sna. Sjednica je značila za dvojicu nastavnika protjerivanje, a za neke nastavnike i pozvane drugove »korak naprijed«.

Na veliko zaprepaštenje uzvanika nastavnici koji su morali napustiti kolektiv usudili su se izjaviti da su protjerani kao članovi Matice i kao Hrvati.

Nadglasavanjem je, očito, doveden u pitanje opstanak u kolektivu i za još neke nastavnike koji će se možda, kao po nekom pravilu, »zamjeriti većem dijelu kolektiva« i postati nepoželjni. Interesantno je napomenuti da taj veći dio kolektiva ima dobrih rodbinskih veza pa su i odluke i kritike još uvjerljivije. Nastavnici koji ne mogu raditi u kolektivu trebali bi se »popraviti«. Popravak, ali kakav? Možda se treba odreći aktivnosti u »nepoželjnim« organizacijama, preporučljivo je ne suprotstavljati se članu kolektiva uz kog je »famozna« većina i plivati u struji brojnijega.

Tko prihvati takva rješenja, učinio je »korak naprijed«, jer će to pridonijeti elastičnom i čvrstom stavu: postat će možda dobar radnik; kao da je netko mahnuo čarobnim štapićem, postat će cijenjen i čovjek od povjerenja.

Organi upravljanja imaju čudne uloge u školi Mikleuš. Radna zajednica, na primjer, na inicijativu određenih nastavnika, primijenivši prokušani sistem nadglasavanja, ukida Upravni odbor i njegove odluke (odluku o prijemu apsolventa glazbenog odgoja na određeno vrijeme), da bi kasnije donijela »ispravne« odluke: prima na rad apsolventa razredne nastave da predaje likovni odgoj i dio glazbenog odgoja (privremeno?), a u isto vrijeme apsolvent glazbenog odgoja ne može predavati svoj predmet, jer je »ispravnije« da to rade drugi — nastavnik razredne nastave i jedan apsolvent razredne nastave. Ima li tu nešto čudno? Upravni odbor sada ne postoji, jer donosi nepoželjne odluke. Netko je dobro primijetio da honorar i rodbinsku kasu treba dobro uvažavati pa će i odluke biti manje tragične.

Mislimo da ovakve odluke prelaze granice i okvire svake odgovornosti i ispravnosti i da je situacija pomalo i komična. Pozivamo da se i odgovorni u Republici upoznaju s činjeničnim stanjem u ovoj školi. Pitamo se, da li ćemo i dalje, sada već općinjeni, promatrati neumitnu igru pomiješanu s blaženim osmjesima?

Grupa prosvjetnih
radnika Mikleuš

INOZEMSTVO I HRVATI

Ovaj komentar dugujem svakako članku o gospodinu Paulu Yankovitchu, francuskom đaku, sudeći po fotografiji — profinjenom i umornom svjetskom čovjeku koji u svojoj novinarsko-mirovinskoj dokolici pabirči po našoj unutrašnjoj politici i kao beogradski dopisnik pariškog »Le Mondea« u oblandama unitarističke nostalgije servira francuskoj i svjetskoj javnosti takozvanu istinu o Jugoslaviji, posebice s osvrtom na Hrvatsku. Nisam bio nimalo iznenađen i cijeli sam taj vrlo dobro napisani i stručno koncizni članak pročitao kao nešto što mi je već odavno tako dobro poznato i tako otužno priraslo srcu.

Gospodin Paul Yankovitch, na sreću, nije vječan, ali su trajni izdanci takvih osoba, a dobrih učenika ima mnogo. Kakvu štetu ti ljudi mogu nanijeti interesima hrvatskog naroda očito je već iz samog članka o gospodinu Paulu, no što nam vrijedi da se indignirano zgražamo kad smo zapravo žrtve svoje vlastite učmalosti i nesposobnosti. S tim valja već jednom prekinuti! Pogledamo li samo članak o francusko-jugoslavenskim odnosima (Enciklopedija Jugoslavije, svezak 3, str. 351-386), dolazimo najprije do poraznog zaključka o nerazmjeru obostranih informacija: mi smo našeg čovjeka mnogo više informirali o francuskoj stvarnosti nego što su to Francuzi činili u odnosu na nas. S druge strane, mi se sami nismo mnogo trsili da o sebi informiramo Francuze, a s treće strane — udio Hrvata u tim informacijama o nama nerazmjerno je malen. Postoji niz povijesnih činjenica koje su razlog takvom stanju. Hrvatska nije nikad u pravom smislu imala svoju diplomaciju. Rijetki pojedinci kao Franjo Bukovački, Eugen Kvaternik, Fran Supilo i Stjepan Radić više su emisari svojih vlastitih ideja i sudova negoli jedne čvrsto zacrtane državotvorne diplomatske orijentacije. Diplomatski je, naime, i konzularni kadar svake pojedine države onaj nukleus oko kojega se učvršćuju i kroz koji se filtriraju sve kulturno-političke sveze pojedine države s inozemstvom. Tu uvijek presudnu ulogu igra osoba ambasadora, prvog tajnika i kulturnog atašea, a tako i predstavnika tiska. To je početak na koji se onda nadovezuju sve ostale veze — i znanstvena suradnja, i umjetnički dodiri, i privredni kontakti, i športske manifestacije. Sve do NOB-e, ZAVNOH-a i najnovijih političkih zbivanja u tom je pogledu Hrvatska igrala uvijek podređenu ulogu, a poradi poznate političke konstelacije ona tu ulogu zapravo nije prestala igrati ni poslije oslobođenja, unatoč svim proklamacijama i uvjeravanjima. Diplomatski, a osobito konzularni kadar jugoslavenske federacije, još uvijek nije ono što bi zapravo morao biti s obzirom na zastupljenost njenih naroda i narodnosti u njemu. Šansu koju najnoviji amandmani daju Hrvatskoj i drugim republikama u tretiranju vanjsko-političkih problema valjalo bi do kraja iskoristiti pa bi tada slučajevi a la Paul Yankovitch bili smiješni i usamljeni. Valjalo bi na temelju prihvaćenih ustavnih amandmana provesti politiku osvježenja kadrova savezne diplomacije mladim silama držeći se najstrožijeg kriterija proporcionalne zastupljenosti naroda i narodnosti. Na istim bi temeljima valjalo provesti strogu kontrolu stipendiranja naših studenata u inozemstvu. Neobično je važna i stroga evidencija naših predavača na stranim školama i sveučilištima. Uz nadležno republičko tijelo za veze s inozemstvom valjalo bi stvoriti fond za kulturno predstavništvo, koje bi se financiralo iz sredstava predviđenih za kulturu. Nama, na žalost, mora biti jasno da o jednom od najstarijih europskih naroda — hrvatskom narodu — inozemstvo gotovo ništa i ne zna. Sve je to splet žalosnih povijesnih činjenica, ali je isto tako i činjenica da je krivnja i na nama samima. Valjalo bi sistematski prići osnivanju hrvatskih zavičajnih klubova među našim radništvom na strani, klubova koji bi postali žarište hrvatske socijalističke misli. U Zagrebu bi valjalo uz podršku republičke vlade stvoriti centar za dopisništvo stranim agencijama i novinama, tako bi razni potezi gospode Yankovitcha bili unaprijed osuđeni na propast. Mi moramo imati svoje predstavnike za kulturne sveze s inozemstvom u svim važnijim kulturnim središtima diljem Europe i svijeta. Jedan dobro honorirani i sposobni kulturni predstavnik u inozemstvu uvijek je neiscrpiva riznica koja daje bogate kamate i domaćoj kulturi, i privredi, i turizmu; za njega jednostavno nijedna plaća nije prevelika, a što je najvažnije: za istinu o Hrvatskoj nijedna cijena nije previsoka!

MIHAJLO MARUŠEVSKI,
Zagreb

PITAM SE ZAŠTO?

U »Oslobođenju« od srijede, 20. X. o.g., pročitah kako se dvije Matice iseljenika, ona iz BiH i ona iz Hrvatske, ne složiše koju ekipu naših pjevača da pošalju zajedno na turneju našim iseljenicima po svijetu. Jedna hoće da u ekipi bude i Vice Vukov, druga, znamo, nipošto se s tim ne slaže. I u znak »protesta« — bosanskohercegovačka Matica povlači iz ekipe svoja dva člana — Zoru Dubljević i Ismeta Alajbegovića Šerbu; oni su prebačeni u grupu Radio-televizije Sarajevo koja polazi na 15-dnevnu turneju po Austriji i Zapadnoj Njemačkoj . . .«, precizira se u »Oslobođenju«.

Zanima me, da li ovim dvjema osobama rukovodstvo Matice iseljenika BiH raspolaže kao s nekim stvarima u ime čudne svoje politike (čudne zbog toga što se nekome brani pjevati zato što je nesimpatičan kao osoba — jer da je što drugo teže u pitanju, imali bi posla zakoniti organi gonjenja, zar ne?), ili su pak te osobe pitane kamo bi u ovom slučaju same željele da putuju — jer to iz napisa u »Oslobođenju«, po običaju, nije jasno. Naprotiv, kako se kaže »prebačeni su«, dade se naslutiti da te osobe nitko ni za što nije ni pitao i da je njima preostalo jedino da se možda sasvim odreknu turneje ako se ne slažu s takvim manipuliranjem u ime politike!

MARKO ZELIĆ,
Travnik

DVA PISMA IZ AUSTRALIJE

Čitao sam vaše članke o našim prilikama u Australiji. Moram priznati da sam plakao dok sam čitao. Još nikad nitko nije pisao istinu o nama. Vi ste prvi koji ste imali hrabrosti napisati istinu, koja se do sada uvijek prešućivala. Zahvaljujem vam u ime stotine tisuća australskih Hrvata kojima će vaši članci biti melem na rane. .

Bogdan Milivoj,
Sydney

. . . Članak o Croatiji iz »Hrvatskog tjednika« čitao se preko mikrofona na Croatijinoj zabavi, kojoj je bilo nazočno 1200 osoba. . .

K. Bosnić
Sydney

»JUGOSLAVENSKI« JEZIK U TOVARNIKU

Čitamo redovno vaš list. Iz njega možemo dosta naučiti, naročito o jeziku. U vašem listu smo također pročitali da u SR Hrvatskoj službeni jezik treba biti hrvatski. Hvala vam!

Tražimo od vas savjet i podršku, ako smo u pravu.

Selo Tovarnik (gdje je rođen hrvatski književnik A. G. Matoš) nalazi se u SR Hrvatskoj. U njemu žive pretežno Hrvati, preko 70%. U tom selu u Osnovnoj školi gotovo svi nastavnici govore srpski ili, oprostite, kako oni kažu: jugoslavenski. Nitko na to nije upozorio ili je upozorenje ostalo uzaludno. U Tovarniku postoji NK Hajduk. Svoje dosadašnje plakate — obavijesti kad i s kim igra tiskali su na hrvatskom jeziku. No ove godine tiskali su ih »slučajno« na »jugoslavenskom« jeziku. Mladi, uglavnom učenici, reagirali su na ovakav jezik. Napisali smo prosvjed slijedećeg sadržaja:

»UPRAVI NK HAJDUK — TOVARNIK

Nedavno su se u Tovarniku pojavili tiskani plakati na kojima možemo pročitati kad i s kim igra NK Hajduk — Tovarnik.

Kako na plakatima piše »Uprava, obraćamo se vama — Upravi NK Hajduk — Tovarnik.

Nešto nam smeta upravo na vašem plakatu. To je sam jezik pisanja. Postavljamo vam pitanje:

Na kojem je jeziku tiskan vaš plakat?

Na njemu možemo pročitati u koliko »časova« igra vaš klub. Ne ulazimo u to čija je riječ »čas« i tko ju je od koga usvojio, ali jedno znamo: riječ »čas« je strana govoru puka u Tovarniku. Nametanje riječi »čas« zapravo je nametanje jednog jezika drugom narodu s ciljem da se potisne jezik tog naroda. Omalovažavanje jezika jednog naroda ili namjerno i prisilno iskorjenjivanje osuđuje se u svakom društvenom uređenju.

Živimo upravo u socijailstičkom društvenom uređenju gdje se garantira ravnopravnost svih jezika u SFRJ.

Osim riječi »čas« na plakatu možemo pročitati i riječ »cena«, što se kao i riječ »čas« protivi hrvatskom jeziku. Iz ovog svega može i svatko tko se iole razumije u jezik uočiti i odgovoriti na pitanje na kojem je jeziku napisan vaš plakat.

Ovo je neki unitaristički, jugoslavenski jezik. Danas kad svi osuđuju unitarizam, vi tiskate plakat na unitarističkom jeziku.

Danas kad se sve zalaže u formiranju državnosti republika, pa time i hrvatske države, kad se priznaje hrvatski jezik, vi činite upravo suprotno.

Unitarizam je mnogo zla nanio hrvatskom narodu i zato ga osuđujemo.

Tovarnik se nalazi u SR Hrvatskoj pa javni natpisi moraju biti na hrvatskom jeziku.

Prosvjedujemo zbog jezika na vašem plakatu.

1. Tražimo da se prestanu izlagati dosadašnji plakati.
2. Zahtijevamo tiskanje novih plakata na hrvatskom jeziku, da bi narod mogao razumjeti što piše. Ako nemate čovjeka koji se razumije u jezik, potražit ćemo ga zajednički i lijepo se posavjetovati. Ovim plakatom ćete izazvati šovinizam među Hrvatima, jer oni na njemu ne mogu naći svoj jezik. Zato vas molimo da poslušate naš dobronamjerni savjet.

Zahtijevamo da se ovo razmotri pred vašom Upravom. U Tovarniku nema nikakve kulturne ustanove (iako ih ima) u ime koje bismo govorili, zajednički razmotrimo ovaj problem.«

Uputili smo to pismo Upravi NK Hajduk. Komunisti Tovarnika reagirali su, ali protiv nas. Na sastanku SK osudili su ovaj prosvjed i potpisane. Pozvali su nas na sastanak Upravnog odbora NK Hajduka. Odazvali mo se pozivu. Sastanak su posebno pripremili: Uprava NK Hajduk, Tajništvo SK i još neki, i velik broj mladića srpske narodnosti. Bilo je i hrvatskih mladića nepotpisanih, ali samo nekoliko. U zadimljenoj dvorani, iako su nas pozvali u kancelariju, počeli smo raspravu, zamolili su nas da počnemo raspravljati. Na osnovu čega? Nikog nisu upoznali s prosvjedom. Zahtijevali smo da pročitaju prosvjed. »Slučajno« ga nisu ponijeli. Slučajno, ili je nekamo poslan? Mi smo imali prijepis i pročitali smo ga. Tajnik SK tražio je da mu objasnimo što je »jugoslavenski unitarizam«. Iz prosvjeda se vidi da ovako nismo upotrijebili taj pojam. Htjeli su nas provocirati kako bismo, kao mladi, eksplozivno reagirali, rekli mnogo toga i onda na toj osnovi nas još više optužiti. Ostali smo mirni i sasvim razumno i mirno odgovorili. Među ostalima sam rekao: »Na 10. sjednici SKH osuđen je unitarizam!« Priznajem, znam površno i malo o tom. Milicionar Božo se složio s nama u pogledu unitarizma, ali: »Ja sam Jugoslaven«. Ja govorim jugoslavenski«! »Za Vas ne postoje Slovenci, Hrvati, Srbi, Makedonci, Crnogorci?« — upitao sam. »Mi smo Jugosloveni!« — potvrdio je i član SK Momčilo Stojanović. Ne znam je li s takvim unitaristima valjalo nastaviti raspravu? Ipak smo nastavili. Plakate su sasvim »slučajno« tako napisali. Mnogo toga »sasvim slučajno«! Momčilo Stojanović doslovce kaže: »Nikom od nas nije palo na pamet kako će biti napisano. Mi smo samo naručili plakate u Skoplju, po Vašem bi plakate tiskali na makedonskom jeziku jer Vama nije ni' palo na pamet kako će biti pisano?« — odgovorio sam. Momčilo Stojanović se na to busao u prsa kako je u Jugoslaviji zagarantirana ravnopravnost jezika svih naroda i narodnosti. »Da u Tovarniku ima 20 Makedonaca, mi bi pisali plakat na makedonskom!«, garantirao je Momčilo. »A u Tovarniku ima 70% Hrvata i vi ne možete tiskati plakat na hrvatskom jeziku!?« — zapitao sam. Ustao je tajnik SK Mato Hećimović i rekao doslovce: »Pa ovaj plakat je na jugoslavenskom jeziku. Šta vi hoćete?«. »Hoćemo da tiskate plakat na hrvatskom jeziku!«, sasvim otvoreno sam mu rekao. »A onda će Srbi tražiti da pišemo na srpskom!« Na to smo mi: »Lijepo od njih. Tiskajte jedan plakat na hrvatskom, a drugi na srpskom!« Tajnik SK je naglasio: »Mi to u socijalizmu ne možemo dozvoliti!« — Znači, ravnopravnost svih jezika je zagarantirana, po njima, na papiru. U praksi se to »ne može dozvoliti«! Spomenuo sam im Prijedlog I. amandmana Hrvatskog ustava, član 5, gdje najjasnije stoji: »Službeni jezik u SR Hrvatskoj jest hrvatski«! Za njih nema službenog ezika: »Svako piše kako hoće i gde hoće!«.

PODRŠKA IZ BEOGRADA

Vraćajući se ove godine 20. VII s odmora u Sloveniji, prošla sam kroz Zagreb i na željezničkoj stanici kupila od prodavača novina (po izgledu studenta) »Hrvatski tjednik« broj 18. Želela sam da upoznam sadržinu ovog lista čiji se redovi iz pojedinih članaka prenose u beogradske novine kad hoće nešto da se prikaže kao hrvatsko mišljenje (»Politika«). Celim putem u vozu, nastavljajući put za Beograd, čitala sam list sa velikom zainteresiranošću jer svi su članci bili vredni pažnje. Kad sam sledeći broj htela da kupim, nisam ga mogla naći u kioscima gdje sam tražila. Jutros sam bila prijatno iznenađena kad sam list u jednom kiosku videla i, naravno, kupila sam ga, pa ću ga i ubuduće kupovati. Dobro ste uradili što ste list doturili i do Beograda, jer kako Francuzi kažu: Les choses regardées de loin ont un autre aspect.

Ljubica Milanović
prof. u penziji
Beograd

HRVATSKI TJEDNIK

Novine za kulturna i društvena pitanja

Naklada: Matica hrvatska Zagreb Matice hrvatske 2, tel. 39-393.

Uređuju: Zvonimir Berković, Vlado Gotovac, Jozo Ivičević Zvonimir Lisinski Ivo Skrabalo Hrvoje Šošić

Stalni suradnici: Stjepan Babić, Bruno Bušić Ivan Cerovac, Dubravko Horvatić, Srećko Lipovčan Franjo Marinković, Zlatko Markus, Zlatko Posavac, Petar Selem, Tvrtko Šercar, Vladimir Vuković

Glavni urednik: Vlado Gotovac

Odgovorni urednik: Jozo Ivičević

Tajnik uredništva: Marijo Funes

Tehnički urednik: Drago Cvrljak

Fotografija: Ranko Karabelj

Lektor: Roman Turčinović

Služba organizacije: Bariša Grgić i Zlatko Šešerin

Uredničko vijeće: Zdravko Ašperger, Zvonimir Bartolić (Čakovec) Nikola Batušić, Vlaho Benković (Dubrovnik), Tihomil Beritić, Stjepan Ćuić Žarko Domljan, Branimir Donat, Šime Đodan Nedjeljko Fabrio (Rijeka), Vid Fijan (Varaždin) Ljubica Filipović-Ivezić (Pula), Vladimir Filipović, Cvito Fisković (Split), Miljenko Foretić (Dubrovnik), Ivo Frangeš Ivica Gaži Drago Ivanišević, Hrvoje Iveković, Dubravko Jelčić, Ljudevit Jonke, Vjekoslav Kaleb, Radoslav Katičić, Igor Kuljerić, Ivan Kušan, Tomislav Ladan, Trpimir Macan, Ante Marin, Ranko Marinković, Daniel Marušić, Dragan Mucić (Osijek), Zdenko Munk, Ivan Mužić (Split), Stijepo Obad (Zadar), Vlatko Pavletić, Danilo Pejović, Strahimir Primorac, Stjepan Radić, Vladimir Ruždak, Željko Sabol, (Bjelovar) Ante Sekulić (Delnice) Aleksandar Stipčević, Ivan Supek, Ante Sviličić (Split), Petar Segedin, Šerif Šehović, Krešimir Šipuš, Fabijan Šovagović, Miroslav Šutej (Kutina), Dionizije Švagelj (Vinkovci), Dragutin Tadijanović Bruno Tandara (Imotski) Mirko Tomasović (Split), Franjo Tuđman, Jelena Uskoković, Miroslav Vaupotić Marko Veselica Vice Vukov Franjo Zenko, Igor Zidić, Bože V. Žigo.

Rukopisi se ne vraćaju.

Stranke se primaju utorkom i četvrtkom od 12 do 14 sati.

Novine izlaze svakog petka

Tisak: »Vjesnik«, novinsko-izdavačko i štamparsko poduzeće, Zagreb, Ljubice Gerovac 1.

Pretplata: godišnja 104,00 d; polugodišnja 52,00 d. Za inozemstvo dvostruko

Cijene inozemnih pretplata: SR Njemačka godišnja 52 DM, polugodišnja 26 DM. USA: godišnja 14$; polugodišnja 7$.

Dinarske doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-8-2185, Zagreb Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK).

Devizne doznake uplatiti u korist računa: Kreditna banka Zagreb 301-620/1001-32000-523, Zagreb, Matica hrvatska (ZA HRVATSKI TJEDNIK)

Cijena oglasa: cijela stranica 8000 d, polovica stranice 5000 d, četvrtina 3000 d, 1 cm² 40 d.

Poštarina plaćena u gotovu

HRVATSKI USTAV (VIII)

SAMOUPRAVNI RAZVOJ I POLOŽAJ RADNOG ČOVJEKA

Nije dovoljno samo prepisivati savezne amandmane

Položaj radnog čovjeka, a time i samoupravni razvoj, usprkos prilično bučnim i nametljivim najavama, pod pritiskom je etatističkih interesa, mogućnosti i pretenzija. Najprije, ne bi trebalo zaboraviti da je sadašnji nivo potrošnje za općedruštvene potrebe već krajnje prenapregnut i daleko iznad realno produktivnih mogućnosti naše privrede, uz izrazitu prisutnost birokratističkog parazitizma i na nivou općina i na nivou republike. Etatistička eskalacija u tom pogledu u punom je porastu i tu se ne daju sagledati nikakve ni ograde ni korekcije. Što će, u takvim uvjetima, ostati od »neotuđivog prava« radnika na uvjete, sredstva i proizvode njegova rada? Ustavni bi amandmani stoga morali biti tako formulirani da budu pravna osnova utvrđivanja, unapređivanja i zaštite položaja radnog čovjeka, a ne, kao što je to sada slučaj, da ta principijelna osnova bude opkoljena i oklopljena nizom restriktivnih ustavnih rezervi. Po svome **konkretnom** pravnom sadržaju **nacrt amandmana više utvrđuje i štiti etatističke nego samoupravne interese i pretenzije.**

A takav odnos još je više ili je čak **bitno** sankcioniran faktičkim stanjem **globalnog** privrednog sustava u nas. Danas već svi znaju da su moćna, svemoćna središta financijskog kapitala temeljni odreditelji društvene reprodukcije našeg gospodarstva i da se u njihovoj efektivnoj snazi, poslovnim transakcijama, a treba reći: makinacijama, te personalnim vezama s utjecajnim društvenim čimbenicima — ne može tako lako suprotstaviti. Najbolji dokaz za to jest da i pored svih najava, volje, orijentacije, propagande, promjena itd., ona i dalje stoje kao suvereni gospodari sudbine milijuna radnih ljudi naše zemlje.

Devizni, kreditni i vanjsko-trgovački režimi blokiraju samoupravni razvitak

Devizni, kreditni i vanjskotrgovački režimi, tj. onaj društveno-gospodarski instrumentarij što fundamentalno određuje društvenu reprodukciju i time položaj radnog čovjeka, ali **stvarni** njegov položaj, stoji nepomaknut u svome starom položaju, strukturi i odnosima. A upravo je tu najsnažniji i dominantan utjecaj financijskog kapitala, što se u nas konstituirao u smislu i svrsi Berleova korporativnog vlasništva, sa svim ekonomskim, društvenim, političkim i etičkim implikacijama. A on je danas značajnije i djelotvornije, pa i društveno opasnije vrelo pune blokade samoupravnog razvoja nego sve etatističke mogućnosti što su se još u nas, i iz opravdanih i iz neopravdanih razloga, zadržale.

U takvim **konkretnim** uvjetima društveno-ekonomskog sustava, koji su po svojim temeljnim odnosima glavna prepreka samoupravnom razvoju i time novom položaju radnog čovjeka, još razrađivati niz, gotovo bi se moglo reći: sustav ustavnih rezervi, u najmanju je ruku uvođenje etatizma na mala vrata. A kakvog onda smisla imaju govori o »radničkim amandmanima«, osim gole deklaracije? Ukratko, ustavne rezerve u nacrtu amandmana, i po njihovu opsegu i po njihovoj dispoziciji, valja reducirati na zaista izuzetne društvene svrhe i potrebe, pa i to, tada, osigurati strogom procedurom od svih mogućih zlouporaba, tradicijâ, koje se u nas zbilja ne smiju zanemariti.

Još jedan odnos opterećuje i zamisao i realizaciju naših ustavotvoraca (koji se sada, što je vrlo simptomatično, odriču da to jesu). To je odnos, da se poslužimo tim tehničkim izrazom, između ekonomske i političke demokracije. Iz cijeloga teksta nacrta amandmana da se uočiti da je bît samoupravljačkog položaja radnog čovjeka u raspolaganju vlastitim dohotkom. To se opetuje u više navrata i iz raznih aspekata. Ne potcjenjujući značenje ovog pitanja i ovih odnosa, zar to nije, ipak, pristajanje uz vulgarno-materijalističko shvaćanje socijalističkog društvenog odnosa i samoupravljačke demokracije? Općenito se može zamijetiti koliko je koncepcija socijalizma u naših ustavotvoraca opterećena upravo ovim vulgarno-materijalističkim konceptom. Izraz je to kako socijaldemokratske baštine tako i — posebno — našeg siromaškog mentaliteta, koji je toliko zamjetan na svim područjima našeg društvenog života i djelovanja.

Materijalne pretpostavke samoupravljanja

Umjesto da se raspolaganje dohotkom, ta sigurno golema i velika odrednica samoupravnog razvoja u nas, definira u onom značenju koje zaista ima i treba imati, tj. kao **materijalna pretpostavka** samoupravne demokracije, kao materijalna pretpostavka novog društveno-ekonomskog i političkog položaja radnog čovjeka, ona se uzdiže do njegove bîti. Tako se utilitarizam pretvara u princip socijalizma, a tradeunionizam u ideologiju radničke emancipacije. A nacrt amandmana upravo inzistira na tome u jednom razlivenom i odbojnom stilu.

Ona druga strana radničke emancipacije i socijalističke demokracije, tj. socijalno i politički dominantni položaj radnog čovjeka, u nacrtu je tako slabo i tako relativno malo razrađen, osim opće deklaracije, da od nje gotovo ništa ne ostaje. Najprije, sama samouprava u osnovnoj organizaciji udruženog rada, pa i njezinim višim asocijacijama, nedovoljno je izvedena. Zna se, nadalje, da je komunalni sustav »otpisan«, tj. odalečen je za drugu fazu ustavne revizije. Same teze, koje su objavljene u prilogu nacrta, prilično su mršave, a u mnogo čemu, s ovog stajališta, i manjkave. Pitanje republičkog zastupničkog nivoa pogotovo je nedostatno u tom pogledu. Osobito pada u oči da se, ni na planu bar općeg ustavnog načela, ne predviđa ništa u pogledu proporcionalnog udjela radničkog jamstva, interesa i utjecaja.

A bît samoupravne socijalističke demokracije jest u onom **realno dominantnom utjecaju radničke klase na opće društvenom i političkom planu,** koji se utemeljuje i izvodi iz materijalno-proizvodnih pretpostavki njezina društvenog položaja.

Zato, pored niza ustavnih rezervi što se postavljaju nad nesputani samoupravni razvoj, zanemarivanje socijalno i politički dominantnog položaja radnog čovjeka, na globalnom planu, uz podrobnu razradu i inzistiranje na pravu na dohodak, glavni je i temeljni nedostatak nacrta »radničkih amandmana«. Bar bi trebalo prvo odrediti u onoj mjeri u kojoj je određen materijalni aspekt samoupravne demokracije.

Zanimljiv je, a i veoma važan, novi institut koji se tako opširno formulira: samoupravno sporazumijevanje i društveni dogovor. Očito je da mu je dodijeljena jedna nova negativna uloga, a i supstitutivna: on, naime, treba zamijeniti, gdje god je to moguće, državnu prisilu i zakonsku intervenciju. Vidjeli smo da ni u tom pogledu naši ustavotvorci nisu bili ni konkretni ni dosljedni.

Bez povjerenja u radne ljude

Svakako, sam institut je opravdan i demokratske naravi te može, uz konvecionalne i legalne uvjete, poslužiti svojoj veoma značajnoj svrsi. Pa ipak se čini da bi stanovita preciznost dobro došla. Najprije se — i ovdje — za svaki slučaj utvrđuje ustavna rezerva: zakon može, kada zatreba, obvezati na samoupravni sporazum i društveni dogovor. Ali što je s ulogom gospodarskih asocijacija pri takvoj zakonodavnoj inicijativi? U amandmanu XXIX, koji regulira osnove i principe republičkog zakonodavstva, govori se o prethodnom pribavljanju mišljenja zainteresiranih organizacija kada se poduzima da se regulira »samoupravni položaj radnih ljudi u udruženom radu i građana u općini«. Prvo, ne čini nam se da u to spada institut samoupravnog sporazumijevanja i društvenog dogovora. A drugo, ako i spada uz tumačenje *in extenso*, onda još uvijek, na primjer, komore nisu opće predviđene. Previše je nekog legalizma u tim odredbama i previše je legalističkog nevjerovanja u radne ljude i njihovu socijalno-regulativnu svijest i volju.

Nadalje, u amandmanu VIII, točka 2, predviđeno je da su društveno-političke organizacije sastavni i ravnopravni čimbenici samoupravnog sporazumijevanja i društvenog dogovora. U osnovi je to prihvatljiv stav, osobito s obzirom na njihovu ulogu i položaj u nas. Ali samoupravni razvoj, utemeljen na novom položaju radnog čovjeka, mijenja umnogome i tu njihovu ulogu i taj njihov dosadašnji društveni položaj. Prije svega se postavlja pitanje na koji način ove organizacije sudjeluju, na ravnopravan način, u samoupravnom sporazumijevanju. Naime, one — ili točnije: njihovo vodstvo — nisu na jednakoj osnovi, jer su s jedne strane neposredni proizvođači u svome materijalnom interesu, a s druge su strane politička zastupništva društveno-političkih organizacija u svome političkom interesu. Kako te relacije dovesti u suglasnost s principom »neotuđivih prava« radnika? A pogotovo, ako se ima u vidu birokratizam tih organizacija i realni monopolizam u odličivanju, što daje posebne ovlasti i mogućnosti društveno-političkim organizacijama? Ono što važi za samoupravno sporazumijevanje ne važi, naravno, za društveni dogovor. Tu je logično da su svi sudionici izjednačeni u pravima i mogućnostima. Ali što se tiče samoupravnog sporazumijevanja, tj. prava na raspolaganje sredstvima društvene reprodukcije i ostvarenim proizvodima, o tome bi trebalo dublje i, što je važnije, pravednije razmisliti. Utoliko prije što ovaj institut pokreće pitanje reforme društvene uloge i položaja, strukture i zadataka društveno-političkih organizacija u duhu i uvjetima samoupravnog razvoja i novog položaja radnog čovjeka. Nemoguće je samoupravno strukturirati društvo a zadržati stari položaj društveno-političkih organizacija. Zato i ovaj njihov položaj i uloga moraju biti određeni u **funkciji samoupravnog razvoja, a to znači položaja radnog čovjeka.**

Nacrt tzv. radničkih amandmana ne zadovoljava. Čini se da su njegovi autori na svoju zadaću gledali previše jednostavno: oni su samo prepisali savezne amandmane. Zato su ostala mnoga pitanja, nedosljednosti i nedorečenosti. Nije nikakvo opravdanje što su tako već statuirani savezni amandmani. Jer oni su minimum ispod kojega se ne može. Mnogo toga se na njihovom temelju dalo utvrditi, precizirati i razraditi. Naši su ustavotvorci to, na žalost, propustili učiniti.

(Zadnji nastavak: Ustav nade ili ustav strepnje)

LISTOPAD 1971	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	18	19	20	21	22	23	24

Piše: glosator

PRAVA KINA NA PRAVOM MJESTU

Nema više nikakve dvojbe: godina 1971. ostat će zabilježena kao »kineska godina«. Sve značajne i velike promjene u svjetskoj situaciji koje su se ove godine dogodile — a ima ih doista krupnih, kojima posljedice nije još moguće ni sagledati — vezane su na ovaj ili onaj način uz zemlju u kojoj živi četvrtina čovječanstva. U noći između 25. i 26. listopada 1971. svijet je oslobođen još jednog od svojih suvremenih apsurda: Opća je skupština Ujedinjenih naroda napokon izglasala (sa 76 glasova za, 35 protiv i 17 uzdržanih) da mjesto Kine u svjetskoj organizaciji zauzmu predstavnici vlade u Pekingu koja doista — i to već 22 godine! — vrši efektivnu vlast u najmnogoljudnijoj zemlji svijeta i današnjoj trećoj supersili. Kina je na taj način »primljena« u Ujedinjene narode — kako se to nestručno i netočno govori — i ostvarena je dugogodišnja težnja za univerzalnošću svjetske organizacije koja, ako iole želi biti efikasna u ostvarivanju svoje zadaće čuvanja mira, mora u svom članstvu imati sve države svijeta. Apsurdno je bilo do sada da su u Ujedinjene narode lako primane sve nove države, makar doista neznatne po pučanstvu i utjecaju (nazivane su »mikro-državama«), dok je na mjestu stalnoga člana Vijeća sigurnosti i zemlje čiji je jezik jedan od pet službenih jezika svjetske organizacije sjedila delegacija vlade koju je revolucija još 1949. lišila vlasti i otjerala na otok Taiwan. Prava je Kina napokon dobila svoje pravo mjesto.

»Pitanje kineskog predstavništva u UN« preko dva desetljeća svake jeseni zaokuplja pozornost svijeta i ono je uvijek bilo odraz svjetskih prilika. Još 18. studenog 1949. — niti dva mjeseca nakon pobjede revolucije — ondašnji je kineski ministar vanjskih poslova Ču En-lai brzojavno zatražio da njegova vlada uputi predstavnike na mjesto koje su zauzimali Čang Kai-šekovi ljudi, a početkom 1950. Peking je čak imenovao i svog stalnog predstavnika u Ujedinjenim narodima (zvao se Čang Ven-tien). Bilo je uzalud. Amerika se teško mogla pomiriti s porazom svojih kineskih prijatelja i po svom starom običaju, nije htjela priznati promjene nastale pobjedničkom revolucijom (sjetimo se da je predsjednik Roosevelt uspostavio diplomatske odnose sa SSSR tek 1933., dakle punih 16 godina nakon pobjede Listopadske revolucije!), pa je uspješno blokirala pokušaj zamjene kineskih predstavnika. Potkraj 1950. NR Kina intervenira u Koreji (preko tzv. dobrovoljaca) protiv snaga koje su nastupale pod plavom zastavom Ujedinjenih naroda, pa je to novi razlog za Ameriku protiv verificiranja vjerodajnica predstavniku kojeg je imenovao Peking. U prvo je vrijeme američki brojčani utjecaj u Ujedinjenim narodima tako velik da se većinom glasova skida pitanje kineskog predstavništva s dnevnoga reda, a od dolaska predsjednika Kennedyja na vlast 1961. taktika se mijenja i prijedlozi da se NR Kini prizna mjesto u UN (kojih su nosioci u prvo vrijeme Indija, kasnije SSSR sadašnjih desetak godina Albanija) blokiraju se proceduralnim zahtjevom da se to pitanje tretira kao »važno« (što, uostalom, doista i jest) za koje je potrebna dvotrećinska većina. Uspjehu te taktike pridonosila je jedno vrijeme i sama NR Kina svojom ravnodušnošću prema UN (pa čak i inicijativom za stvaranje »antiimperijalističke« paralelne svjetske organizacije u ime koje je svojedobno Sukarnova Indonezija napustila UN), pa je i podrška mnogih zemalja Pekingu bila samo formalna i mlaka.

Situacija se znatno promijenila na prošlogodišnjem, jubilarnom 25. zasjedanju Opće skupštine kad je albanska rezolucija u prilog Pekingu prvi put dobila običnu većinu glasova. Premda to nije bilo dovoljno da NR Kina zauzme svoje mjesto u UN, ipak je navijestilo promjenu u stavu većine zemalja. Ovog je ljeta predsjednik Nixon iznenadio svijet najavom svoga putovanja u Peking, a američka je delegacija u UN pribjegla novoj taktici, tzv. teoriji »dviju Kina«. Po njoj, trebalo je priznati NR Kini članstvo u UN i status stalne članice u Vijeću sigurnosti, ali bez gubitka članova za Čang Kai-šekovu vladu u Taipehu. Značilo bi to povećanje članstva UN i moglo bi se čak donekle opravdavati logikom (gotovo 20 milijuna žitelja na Taiwanu) ili presedanima (članstvo Ukrajine i Bjelorusije u UN, premda su u sastavu SSSR) — da se takvome stavu nisu protivile obje Kine o kojima je riječ! Čang Kai-šek se nije htio odreći pretenzije da predstavlja cijelu Kinu i nije se poslužio formalno-pravnom, začkoljicom da Taiwan nije još ugovorno reintegriran u Kinu. Naime, taj je otok Kina izgubila u korist Japana mirom u Shimonosekiju 1895. i nakon japanske kapitulacije 1945. on joj je vraćen u posjed, ali bez mirovnog ugovora koji još ni do danas nije sklopljen. Da je vlada proglasila »nezavisnost« Taiwana — poznatog i pod portugalskim imenom Formosa (ilha) što znači Krasni (otok) — još bi se moglo natezati o međunarodnopravnoj osobnosti ovog otoka na kojemu među 20 milijuna Kineza živi jedva 200.000 starosjedilaca indonezijsko-filipinskog podrijetla, jer su prva kineska naseljavanja zabilježena još u VII. stoljeću i nastavila su se sve do 1949. kad se tamo povukla poražena vojska Kuomintanga. Teorija »dviju Kina« unaprijed je bila osuđena na propast.

Izglasavanje albanske rezolucije najveći je dosadašnji poraz američke diplomacije u Ujedinjenim narodima, ali pitanje je nije li on bio na neki način »programiran«. Premda je američki predstavnik George Bush žustro nastojao uvjeriti delegacije u ispravnost teze o dvojnom predstavništvu Kine, istodobno je u Pekingu Henry Kissinger diskretno dogovarao pojedinosti Nixonova posjeta, a taj bi posjet teško mogao biti istinski plodan sve dok NR Kina ne zauzme svoje mjesto velike sile u staklenoj palači na East Riveru (što ona ne bi učinila ako Čang Kai-šekova delegacija ne bi bila isključena). Nove perspektive policentrički ustrojenog svijeta Nixonu su očito važnije od starih obveza prema jednom savezniku koji je odigrao svoju ulogu. Osim toga, da je ove godine Amerika i uspjela, slijedeće bi godine Taiwan sigurno bio isključen — a to bi palo upravo u vrijeme američkih predsjedničkih izbora i moglo bi štetiti Nixonovim šansama. Bio je dakle za Ameriku pravi čas da se napokon postigne jedino moguće rješenje kineskog predstavništva u Ujedinjenim narodima, a za svijet je to već i krajnje vrijeme. Istina, Ujedinjeni narodi nisu previše efikasna organizacija i često im se uloga svodi samo na govornicu za isprazne riječi, ali ta je organizacija ipak svjetski parlament koji samim svojim postojanjem pridonosi barem održanju labilnog mira u kojemu živimo. Takav parlament može biti samo potpuniji ako napokon u njemu bude predstavljena i zemlja u kojoj živi svaki četvrti stanovnik naše planete.

PUTOVANJA, PUTOVANJA...

Čak i promatraču upućenom u diplomatsku svakodnevnicu našeg dinamičnog svijeta teško je na brzinu pobrojati sve istaknute državnike koji se ovih dana nalaze na putu i zemlje u kojima trenutno borave. Očito, nije riječ ni o kakvoj novoj modi, nego je mobilnost ljudi odgovornih za sudbinu svojih zemalja znak vremena koje se mijenja i čije je promjene nužno spoznati u izravnim susretima s ljudima koji su također zahvaćeni tim promjenama ili ih čak i potiču. Nije prošlo ni dva tjedna od spektakularnog okupljanja preko 60 šefova država u **Persepolisu**, a već su mnogi od njih na raznim krajevima svijeta. Naš je **predsjednik Tito** upravo preletio Ocean, da bi nesvrstani položaj SFRJ afirmirao i kod druge supersile nakon nedavnih beogradskih razgovora s Leonidom Brežnjevom i nakon uspješnog puta u New Dalhi i Kairo. **Indira Gandhi**, koja je ugostila Tita prošloga tjedna, već je u Belgiji na početku svoje velike zapadne turneje u okviru koje želi skrenuti pozornost svijeta na tragičnu sudbnu bengalskoga naroda da bi za nezavisni Bangla Desh dobila barem dio one jasne podrške koju joj je dao predsjednik Tito (bila je to najodlučnija podrška jedne nesvrstane zemlje, zbog koje je indijska javnost i vlada Bangla Desha zahvalna, ali je zato pakistanska vlada presvjedovala). **Henry Kissinger** vratio se iz Pekinga isto onako diskretno kako je i išao, a rezultati njegova puta bit će jasniji tek kad onamo pođe i predsjednik Nixon kojemu je bio prethodnica. Sovjetski vođe najviše putuju. Nakon Ottawe — gdje je čak dobio i pljusku od jednog nekontroliranog mađarskog emigranta, što pripada rizicima državničkih putovanja — premijer je **Kosigin** na putu za Havanu gdje bi trebao zgrijati nešto zahlađene kubansko-sovjetske odnose, **Leonid** se **Brežnjev** smjestio u palači Veliki Trianon Louisa XIV. za vrijeme svojeg spektakularnog boravka u Francuskoj, prvoj zapadnoj zemlji koju posjećuju, u kojoj bi trebao definitivno potvrditi svoj položaj nedvojbeno prvoga čovjeka sovjetskog vodstva. Zabilježimo na kraju i dva gosta premijera Bijedića: poljski premijer Piotr Jaroszewicz prvi je čovjek iz novog Gierekovog vodstva koji posjećuje Jugoslaviju i razmjena mišljenja s njime svakako može biti zanimljiva, a **Li Kuan-ju**, premijer Singapura (koji je prije nekoliko godina istupio iz Malezijske Federacije, ali zadržao s njom dobre odnose) još je jedan od državnika nesvrstanih zemalja koji u Beogradu traži i nalazi zainteresirane sugovornike. Putovanja na izmaku 1971. godine dio su velikog prestrojavanja suvremenog svijeta, prestrojavanja od kojega mnogi očekuju sigurniji mir i bolje odnose među ravnopravnim državama.

KAKAV OTAC – TAKAV SIN

Prema službeno nepotvrđenim glasinama kontraadmiral Philippe de Gaulle, sin pokojnog francuskog Predsjednika, kažnjen je od vojnih vlasti na 21 dan disciplinskog zatvora zbog incidenta prošloga srpnja u gradu Melunu kad je, prigodom jedne službene ceremonije, odbio pruženu ruku potpredsjednika francuskog Senata Etiennea Daillyja. Demonstrativni čin de Gaulleova sina promatrači dovode u vezu s neprekidno lošim odnosima koji su svojedobno vladali između prvog Predsjednika Pete Republike i Senata kao ustanove naslijeđene iz Četvrte Republike, koju je de Gaulle htio ukinuti, ali na referendumu o tom pitanju nije dobio većinu, pa je podnio ostavku. De Gaulle-sin nije sklon praštanju kao ni njegov pokojni otac.

»ZONA B« I WILLY BRANDT

S vremena na vrijeme određene desničarske i neofašističke političke struje u Italiji oživljavaju tzv. problem »Zone B«. Riječ je o faktičnoj podjeli nekadašnjeg Slobodnog Teritorija Trsta koja je izvršena 5. listopada 1954. londonskim »Memorandumom o suglasnosti«, ali nikada nije sankcionirana međunarodnim ugovorom koji bi bio propisno ratificiran. Premda je talijanska vlada više puta izjavljivala da postignuto rješenje tršćanskog problema smatra trajnim, u Trstu su nedavno održani politički zbori krajnje desnice posvećeni tom pitanju, a ovih se dana priprema slična manifestacija i u Rimu. Nedavno je u taj pokušaj aktualiziranja pitanja koje svijet smatra riješenim upleteno ime njemačkog saveznog kancelara Willyja Brandta. Pariški desničarski list »L'Aurore« pisao je prije osam dana kako »postoji paradoksalna i jedinstvena situacija da je jedno malo područje, nad kojim jedna zemlja-članica NATO ima suverenitet, pod administrativnom kontrolom komunista«, te se upuštao u nagađanja »da bi u eventualnom trenutku ruskog prodora u Jugoslaviju Sovjete trebalo zadržati i zaustaviti tamo gdje počinje famozna Zona B«. S tim je u vezi navedeno da je Brandt nagovarao talijanskog socijalističkog potpredsjednika vlade de Martina — prigodom njihova susreta u Bonnu 16. rujna, onog istog dana kad je njemački kancelar otputovao na Krim radi sastanka s Brežnjevom — da Italija definitivno odstupi od svojih pretenzija na bivšu »Zonu B«. Te glasine prihvatio je i rimski desničarski list »Giornale d'Italia«, a i neki srodni listovi u drugim zemljama, proturajući verziju da kancelar Brandt posreduje oko započinjanja tajnih pregovora između SFRJ i Italije zato da bi — učinio protuuslugu Sovjetskom Savezu za berlinski sporazum!

Kad je određeno novinstvo u Italiji dalo maha ovoj »aferi« (nazivajući to »pritiskom«) u koju je upleten i tršćanski gradonačelnik Bartoli, koji je navodno potvrdio informacije, uslijedila su dva službena demantija: podpredsjednik talijanske vlade porekao je da je vršen pritisak u tom pogledu, a predstavnik njemačke vlade odsječno je izjavio da Brandt i de Martino prigodom svog nedavnog sastanka »nisu izmijenili ni jedno jedino slovo ni na jednom jeziku o Trstu«.

Bit će da oživljavanje teritorijalnih pretenzija prema »Zoni B« i pokušaj kompromitiranja socijalističkih ministara ima veze s unutarnjim političkim prilikama u Italiji, posebno s predstojećim izborima za Predsjednika Republike u prosincu.

UOČI IZBORA U ČSSR

Posljednji put opći su izbori u ČSSR održani prije punih sedam godina, premda Ustav predviđa četverogodišnje intervale. U vrijeme Dubčekova vodstva izbori koji su se trebali obaviti 1968. odgođeni su za nekoliko mjeseci, a nakon intervencije pet zemalja i smjene političkog vodstva čekala su se vremena konsolidiranih prilika. Čini se da su ona napokon nastupila, jer su izbori zakazani za konac studenog. Odstupajući od dosadašnje prakse izbori će trajati ne jedan, nego dva dana, što se tumači željom da se svakome pruži prilika da izađe na biralište i da se spriječi masovnija apstinencija. U tu svrhu obavljaju se temeljite političke pripreme. Čehoslovački listovi najavljuju da će do izbora svaku kuću posjetiti dvočlane »agitacione ekipe« koje će objašnjavati potrebu da se izađe na izbore. »Rudé právo« poziva građane da »agitacione ekipe« prime u stanove »kao dobrodošle goste« i da se s njima »mora otvoreno razgovarati«. Drugi listovi upućuju građane da su žalbe zbog pretrpanih jaslica i školskih zgrada glavne teme na koje treba skrenuti pozornost agitatorima, a da će »mišljenja svakog građanina biti saslušana i sve ono što je razumno, što je u interesu socijalističkog razvitka, primijenjit će se u radu predstavničkih organa«.

Na izborima će biti istaknuto 350 kandidata Narodne fronte za 350 poslaničkih mjesta u Parlamentu.

ZDRAVI LJUDI U LUDNICAMA?

»Zlobnim klevetama« nazvao je sovjetski list »Izvjestija« vijesti nekih novinskih agencija prema kojima ima potpuno zdravih osoba prisilno smještenih u psihijatrijske bolnice u SSSR. List kategorički tvrdi da samo liječnici mogu odlučiti tko će biti primljen u psihijatersku bolnicu i odbacuje optužbe da se u ludnicama nalaze mučenici koji se bore za svoje političke ideale. »U stvari, to su ljudi koji su učinili opasna djela u trenutku duševne poremećenosti ili oni koji su za vrijeme istrage ili nakon presude mentalno oboljeli, pa ne mogu odgovarati za svoja djela«, tvrdi list, pozivajući se na istaknute sovjetske psihijatre.

Oštar napis sovjetskog lista — u kojemu on polemizira, među ostalim, i s organizacijom »Amnesty International« — promatrači dovode u vezu s raznim slučajevima o kojima su javljali inozemni izvještači iz Moskve. U ožujku ove godine uhapšen je 30-godišnji pjesnik Vladimir Bukovski i naknadno je prebačen u mentalnu bolnicu. Njegova majka Nina Bukovska uputila je više apela na razne strane tražeći da se prizna da joj je sin normalan, pa je ovih dana poslala brzojav i supruzi francuskog predsjednika Pompidua koji upravo ukazuje gostoprimstvo Leonidu Brežnjevu. Za Bukovskog je jednim pismom intervenirao i poznati sovjetski akademik Saharov.

U raznim prilikama spominjali su se i drugi protivnici režima koji su, navodno, bez suđenja i zdravi upućivani u psihijatrijske bolnice (među njima i poznati general Pjotr Grigorenko, uhapšen u Taškentu kamo je došao zbog suđenja krimskim Tatarima), ali takve je vijesti teško provjeriti. Demanti »Izvjestija« prva je javna reakcija u SSSR na glasine koje zabrinjavaju sovjetske intelektualce.

LISTOPAD 1971	PONEDJELJAK	UTORAK	SRIJEDA	ČETVRTAK	PETAK	SUBOTA	NEDJELJA
	18	19	20	21	22	23	24

BUMERANG

Na sastanku mjesne organizacije SUBNOR-a, što je u Slavonskoj Požegi održan 15. listopada ove godine, iz članstva te organizacije isključen je Mata Novačić, inače agilni i dinamični predsjednik požeške općine. Na istom su skupu podvrgnuti kritici sekretar Općinskog komiteta SK Ilija Papac i još neki funkcionari društveno-političkih organizacija Slavonske Požege. Prigovorilo im se što su pojedine boračke funkcionare nazvali emisarima, a njihovo djelovanje prosudili kao politički štetno i protivno politici. SK. Tako je boračka organizacija Slavonske Požege »kreirala« još jedan (takav je valjda raspored — ne može uvijek Vrginmost) »slučaj« u Hrvatskoj i našla se u središtu pozornosti jugoslavenske javnosti.

Za autore ovog svojevrsnog lutkarskog kazališta ne možemo reći da im je mašta baš jaka strana. I u slatinskom i u požeškom (najnovijem) činu slavonske »drame« dramaturgija je veoma sirova, a temelji se na prozirnom načelu »otkrivanja« nečega čega zapravo nema, sa svrhom umjetnog podizanja političke temperature. Ljetos su gotovo isti akteri »vidjeli« nacionalističke sablasti u koloni automobila koja je prolazila kroz Pozdravsku Slatinu na putu za Viroviticu (osnivanje ogranka Matice hrvatske) — što je nalaz partijske komisije opovrgao, a sada su otkrili »teško stanje« u požeškoj općini, kako u gospodarskom tako i u političkom pogledu — usprkos činjenicama koje govore suprotno i na temelju kojih su društveno-politička tijela općine donijela i suprotnu ocjenu!

Tu se ponovno našao, također »slučajno«, Pero Car podpredsjednik SUBNOR-a Hrvatske, koji je ustvrdio da »emisari druge vrste « (ne one u koju on spada) šire nemir među narodom (nemir, dakako, »druge vrste«), zbog čega se »u ovoj sredini koja je dosad bila primjer bratstva i jedinstva, osjeća kao da tog jedinstva više nema«. A to, po njemu pomažu politički rukovodioci općine!? Nasuprot takovim ocjenama i optužbama koje je Pero Car dao tri dana **nakon što je bio kritiziran na sjednici Predsjedništva SUBNOR-a Hrvatske zbog jednako »fundiranih« ocjena koje je davao u Podravskoj Slatini**, načelnik Službe javne sigurnosti u Požegi Luka Delić — izložio je podatke koji posvema opovrgavaju Peru Cara. Po svemu sudeći su Pero Car i Darko Puač (čini se neizbježni u svim »slučajevima« na tom području) zajedno s predsjednikom požeške boračke organizacije Josipom Djeferom, i grupom istomišljenika, ipak malo pretjerali u igri koju vode. Naravno, posljednju riječ ipak neće imati oni.

Jer, budući da se sve brojniji »slučajevi« političkih diverzija u Hrvatskoj s razlogom kvalificiraju i kao »taktika iscrpljivanja« preporodnih snaga na sporednim stvarima, pa zbog toga onda i kao ometanje uspješnog koncipiranja magistralnih pravaca samoupravnog, gospodarskog i kulturnog razvitka Hrvatske, paradoksalnom može zazvučati tvrdnja da u toj gnjavaži imade i nečeg korisnog? Takozvani »slučajevi«, naime, koje stavljamo pod navodnike samo stoga što je sve očevidnija njihova međusobna povezanost i organiziranost, nepogrešivi su prokazatelji snaga koje se opiru hrvatskom socijalističkom i nacionalnom preporodu. Oni postaju čistac na kojem te snage moraju izaći na vidjelo, gdje parole iza kojih se zaklanjaju više ne mogu biti dobra kamuflaža, gdje su prisiljeni djelovati. A kada djeluju, onda je lako ustvrditi za, odnosno protiv čega, djeluju. Neovisno o tome za što se navodno (na riječima) zalažu. Korist dakle, koju možemo izvući iz tih »slučajeva«, koje nam kao manje ili veće diverzije priređuju čas u Vrginmostu, čas u Belom Manastiru, čas u Novoj Gradiški, Zagrebu (ćak u Saboru!), Podravskoj Slatini, Slavonskoj Požegi itd (pa — izmijenjenim redosljedom — iznova), ponajviše je u tome da postaje izvjesno tko se i čime ispriječio na putu bržeg samoupravnog i nacionalnog preporoda Hrvatske. Time, s jedne strane, te snage omogućuju da ih spriječimo u njihovoj raboti, a s druge nas prisiljavaju da preciznije odredimo i razradimo koncept proboja iz dosadašnjeg, općeg stagnantnog stanja i da na njegovoj provedbi radimo s još više upornosti i koncentracije. Na taj način svi ti emisari i njihovi pobočnici, kao i »slučajevi« koje produciraju, postaju dvostruko korisni. Njihovi pokušaji da nas odvrate s magistralnog pravca poboljšavaju nam uvjete za orijentaciju — upravo zato da taj pravac ne izgubimo!

PRAVNICI O USTAVU

Prošlog tjedna zabilježena su dva istaknuta skupa u Zagrebu na kojima se raspravljalo o ustavnim amandmanima.- Prvo je 20. listopada raspravljao o Ustavu Odvjetnički zbor grada Zagreba. U zaključcima s tog skupa kaže se da je Ustav temeljni zakon države, te da zbog toga treba njegovoj izradi i donošenju posvetiti najveću pozornost. Zbog toga zagrebački odvjetnici predlažu da se rasprava o amandmanima produži. Narodni je suverenitet »jedinstven i nedjeljiv«. Zbog toga u amandmanu I. treba unijeti formulaciju: »Socijalistička republika Hrvatska suverena je nacionalna država hrvatskog naroda« — jednoglasan je zaključak naših odvjetnika. »Suvišno je i neodrživo garantiranje ravnopravnosti drugim narodima uz hrvatski, u Hrvatskoj, putem podjele suvereniteta. Ovo tim više jer je ravnopravnost svih naroda i narodnosti u SFRJ zajamčena već saveznim Ustavom. Stoga, adekvatni amandman Ustava SR Hrvatske o garantiranju ravnopravnosti može se i mora očitovati u posebnoj odredbi, ali s istaknutom intencijom da takva odredba ne predstavlja diobu suvereniteta hrvatskog naroda. U amandmane neophodno je unijeti odredbe o državljanstvu SR Hrvatske.«

Dalje Odvjetnički zbor grada Zagreba traži da se u amandmane unese odredba »prema kojoj je hrvatski jezik službeni jezik na području SR Hrvatske«. Na kraju svojih zaključaka odvjetnici kažu: »Neprihvatljiva je postavka amandmana o organiziranju i osnivanju organa vlasti. Organe vlasti potrebno je u amandmanima navesti određeno i to po obliku i po načinu formiranja. Nepotrebno je osnivanje Odbora za međunacionalne odnose, jer je ravnopravnost svim građanima Hrvatske zajamčena Ustavom«.

Nastavljajući raspravu o ustavnim promjenama, 21. listopada oko 200 komunista: pravnika, sudaca, tužitelja i ostalih službenika općinskih, okružnih i republičkih pravosudnih ustanova u Zagrebu, podržalo je tezu o nedjeljivosti hrvatskog suvereniteta. Suprotne su teze »apsurdne, po motivima duboko unitarističke i podjednako štetne kako za hrvatski narod tako i za državljane Hrvatske koji su srpske narodnosti«, rekao je Vinko Vuksan, zamjenik okružnog javnog tužitelja, govoreći u ime grupe za pravosuđe pri Rajonskom komitetu SK Zagreb-Centar. Prema Vuksanu, »ustavna komisija kao da je izgubila iz vida da amandmanima uređuje hrvatsku državu, propustivši, ako se o propustu uopće radi, unijeti u Ustav da je na području hrvatske države službeni jezik hrvatski, a pismo latinica«. Nastavljajući izlaganje Vuksan je rekao da je »pomalo neozbiljno govoriti o jeziku i pismu pripadnika drugih naroda, a ne sankcionirati jezik naroda čija se nacionalna država uređuje«. Vuksan je također podvrgao kritici prijedlog o osnivanju Odbora za međunacionalne odnose u Saboru SRH, navodeći da se ravnopravnost naroda i narodnosti može osigurati radom Sabora i samoupravnom praksom.

»Politika« Uvod 23. listopada javlja da je na tom skupu podržana rasprava Vinka Vuksana, te da su ostali sudionici rasprave proširili zahtjeve za poboljšanjem prijedloga ustavnih amandmana. Jedini disonantan istup, kako bilježi »Politika«, bio je govor dr. Josipa Hrnčevića, člana Savjeta federacije, koji je skupu prisustvovao kao gost. On je pronašao da je država oblik organiziranja »koji je više proizvod historijskih okolnosti nego nečijih vjekovnih težnji za svojom državom«. Sudeći po dosta nejasnom tekstu koji prenosi »Politika«, Hrnčeviću nacionalna suverenost nije važna.

Tako su dva stručna skupa istaknutih zagrebačkih pravnika podržala jednu — pravnu tezu, koja, mislimo, mora prevagnuti kod donošenja i izrade novog prijedloga ustavnih amandmana Ustavu SRH, koje bi trebala izraditi nova, stručnija i kvalificiranija ustavna komisija. Prijedlozi pravnika-komunista i zagrebačkih odvjetnika dobivaju osobito na značenju kad se zna da su u posljednje vrijeme neki političari pokušali, dijeleći etikete, spriječiti slobodnu raspravu o ustavnim amandmanima.

Takvim se kvalifikacijama pridružio i Marinko Gruić, koji je napao »Hrvatski tjednik« zbog iznošenja teze o nedjeljivom suverenitetu. Izgleda da je mišljenje jednog dijela političara otvoreno izrekao Čedo Grbić, član Ustavne komisije i potpredsjednik Sabora, u VUS-u od 20. X rekavši: »Prvo, želio bih osobito istaknuti da mi, ni zbog lingvistike, ni zbog pravne teorije, nećemo u ovim amandmanima mijenjati bit odnosa ... nećemo robovati, nećemo prihvaćati razne teorije države i prava koje nisu adekvatne našim prilikama. Ja mislim, da će naši teoretičari ustavnog prava trebati, na osnovi donošenja saveznih ustavnih amandmana, i ovih naših hrvatskih, neke svoje teze mijenjati.« I nama se čini da će netko morati mijenjati teze. Samo tko?

— ic —

SARAJEVO –BEOGRAD –VUKOVAR

Kao što naši čitaoci već znaju, u Sarajevu je nedavno održana sjednica Predsjedništva Saveza studenata Jugoslavije (odnosno Koordinacionog odbora udruženja SS republika i pokrajina kakvim ga smatraju hrvatski sveučilištarci), o kojoj smo već pisali. Na toj se sjednici pokazalo da hrvatski sveučilištarci nisu — kako to već duže vremena insinuira dio tiska — kamen smutnje u odnosima republičkih organizacija sveučilištaraca. Na toj je sjednici, da podsjetimo, postignuta puna suglasnost o aktivnosti u vezi s devet osnovnih tema: o studentskom standardu, socijalnoj diferencijaciji, reformi sveučilišta, reformi političkog sustava, međunarodnoj politici, idejno-teorijskom radu u SSJ, narodnoj obrani, koordinaciji informacija i radu zavičajnih klubova. Zajedno s delegacijama svih ostalih republičkih saveza i delegacija hrvatskih sveučilištaraca dala je svoju suglasnost i izrazila spremnost za sudjelovanje i suradnju u zajedničkom poslu na spomenutim područjima, bez obzira na nepostignutu suglasnost o statutu i načinu organiziranja republičkih studentskih organizacija.

No, nije samo sarajevska sjednica bila dokaz o spremnosti hrvatskih studenata na zajedničku akciju sa sveučilištarcima iz ostalih republika. Nedavni susret i razgovori delegacije Saveza studenata Zagreba, koju su predvodili prorektor Čičak i predsjednik Saveza studenata Zagreba Budiša s predstavnicima i rukovodstvima Saveza studenata Beograda i Makedonije u Beogradu, još su jednom potvrdili spremnost na ravnopravan i konstruktivan dijalog.

Međutim, djelatno demantiranje tobožnjeg »separatizma« hrvatskih sveučilištaraca i djelom demantirane insinuacije o tobožnjem nastojanju hrvatskog studentskog rukovodstva da paralizira rad i sporazumijevanje unutar saveza republičkih studentskih organizacija, očito smetaju onima kojima je pod svaku cijenu stalo dezavuirati hrvatski studentski pokret, a time krivo i lažno prikazati opću političku kilmu u Hrvatskoj. Jer, kao što je pokušano konstruktivan nastup hrvatskih sveučilištaraca u Sarajevu obezvrijediti grubo isprovociranom naravnom reakcijom hrvatske studentske delegacije na intrigantsko i klevetnički pisanje lista bosansko-hercegovačkih sveučilištaraca »Naši dani« (o čemu smo također već pisali), tako je i nakon prijateljskog posjeta i konstruktivnih razgovora u Beogradu valjalo svakako stvoriti »aferu«. Za tu je svrhu iskorišten posjet studentske »Karavane prijateljstva« Vukovaru, na povratku iz Beograda. Valja se prisjetiti da je svojedobno predsjednik vukovarske općinske skupštine javno izjavio da zabranjuje svaki dolazak Čičku i Budiši u Vukovar, optužujući ih za tobožnje štetno političko djelovanje na području vukovarske općine i flagrantno uskraćujući i kršeći osnovna građanska prava punopravnim članovima naše društvene zajednice. Boravak »Karavane prijateljstva« hrvatskih sveučilištaraca u Vukovaru, općinski je komitet Vukovara, ne dokazujući svoje insinuacije, okvalificirao kao smišljenu političku provokaciju. »Borba« je također samu činjenicu što su studenti skupno svratili u kavanu koja se nalazi u istoj zgradi u kojoj je održan glasoviti vukovarski kongres KPJ i što se neki kupili i imali u rukama »Hrvatski tjednik«, list koji se sasvim legalno tiska i raspačava, te što su pjevali neke hrvatske pjesme, iskoristila da taj boravak u članku pod naslovom »Političke orgije« alarmantno opiše kao smišljenju provokaciju. »Večernje novosti« napisale su pak kako su prorektor Zvonimir Čičak »i njegovi politički istomišljenici« organizirali provokaciju u Vukovaru nakon što su istjerali domaće goste iz kavane i otišli ne platívši računa.

Ne bi se nikako moglo vjerovati da hrvatski sveučilištarci, nakon što su u posljednje vrijeme posebno jasno djelom dokazali da su za konstruktivnu suradnju između svih studentskih organizacija, mogu tako naivno i neodgovorno raditi protiv samih sebe, odnosno da u Vukovaru mogu demantirati ono što su učinili u Sarajevu i Beogradu. Još je teže povjerovati da bi među njima bilo ubačenih prvokatora koji bi ih smišljeno navodili i zavodili na nepromišljene akcije koje samo mogu štetiti njihovu pokretu i pozitivnoj političkoj klimi u Hrvatskoj. Preostaje dakle jedino zaključiti da »Borba«, tendenciozno prikazujući boravak sveučilištaraca u Vukovaru, još ne odustaje od »napuhivanja« političkih afera i tendencioznog prikazivanja situacije u Hrvatskoj. Isto tako »Večernje novosti«, kojima sam naziv »Karavana prijateljstva« zvuči ironično kad su sudionici tog karavana građani Hrvatske, ne odustaju od svog poznatog »bulevarski« politikantskog stila. Ne bi bilo prvi put da pisanje »Borbe« i »Večernjih novosti« navode na takav zaključak. Jer, »ako vijesti nema, valja je izmisliti«, a za te su listove prave vijesti o Hrvatskoj, čini se samo stvarne ili, još češće, **izmišljene** političke afere.

— db —

U POSLJEDNJI ČAS
POTVRDA SUMNJI

U tekstu »Sarajevo, Beograd, Vukovar« koji je dat na slaganje prije objavljivanja službene izjave Stanice javne sigurnosti Vukovara, izrazili smo sumnju da bi hrvatski sveučilištarci »nakon što su u posljednje vrijeme posebno jasno, djelom dokazali da su za konstruktivnu suradnju svih studentskih organizacija« mogli »tako naivno i neodgovorno raditi protiv samih sebe... da u Vukovaru mogu demantirati ono što su učinili u Sarajevu i Beogradu«.

Službena izjava Stanice javne sigurnosti Vukovara (v. »Vjesnik«, 27. listopada 1971., str. 6.) u cijelosti je potvrdila opravdanost naših sumnji. Prema izvješću »Vjesnikova« dopisnika u izjavi se kaže da službenici Stanice javne sigurnosti Vukovara »provjeravanjem podataka o ponašanju grupe zagrebačkih studenata nisu pronašli da je bilo pokušaja narušavanja javnog reda i mira«. Iz svega se sada osnovano može izvući zaključak da su se Općinski komitet SKH Vukovara i vukovarski Savez rezervnih vojnih starješina »uspješno« uklopili u — izgleda — sve popularnije natjecanje fabriciranja političkih »ekscesa« po Hrvatskoj. Vjerujemo da odgovarajući forumi obje od spomenutih društveno-političkih organizacija neće propustiti da ispitaju i utvrde političku odgovornost fabrikanata najnovijeg »slučaja«, koji se — trenutno — našao na kraju »kolone« što je predvodi Vrginmost.

TISAK I PRETISAK

Hladni rat protiv hrvatskog socijalizma

Oni koji vode hladni rat protiv Hrvatske morali bi shvatiti pouke iz sudbine hladnih ratova

»Što se to događa u Hrvatskoj?« »Što vi Hrvati zapravo hoćete?«
Barem s jednim od ova dva provokativna pitanja susrest će vas umjesto pozdrava i najdobronamjerniji prijatelj ili znanac koji ne živi u Hrvatskoj. Iritirat će vas vjerojatno takav pristup, upustit ćete se možda u opširno objašnjavanje, ali i uz najveću elokvenciju u najboljem ćete slučaju samo donekle pokolebati njegovu čvrstu predodžbu da s Hrvatskom nešto nije u redu.

Često negodujemo kad poneki inozemni novinar napiše člančić pun netočnih podataka i prosudbi o zbivanjima o Hrvatskoj i s pravednim gnjevog postavljamo pitanje kako je mogla zatajiti njegova profesionalna savjest kad nasjeda tako notornim neistinama.

Ne smijemo se zavaravati: mnogim sredinama u Jugoslaviji i izvan nje nametnuta je slika o suvremenoj Hrvatskoj koja je toliko pogrešna, lažna i zlonamjerna da nije nikakvo čudo što mnogi neupućeni postavljaju zabrinuto pitanje nismo li se našli na pogibeljnoj nizbrdici koja automatskim djelovanjem zakona gravitacije vuče u krvave ponore prošlosti.

Hrvatsku svakodnevno vezuju na stup sramote. Ne zaboravimo: taj stup može izvrsno poslužiti i kao stratište.

Kobne igre Antonija Isakovića

Minulih je dana nekoliko hrvatskih listova oštro i umjesno reagiralo na možda najžešći pamflet protiv Hrvatske koji se posljednjih godina pojavio u tisku. Autor mu je istaknuti srpski pisac Antonije Isaković, nosilac nekoliko književnih nagrada, bivši član CK SK Srbije koji je bio prisiljen podnijeti ostavku nakon političke afere oko Deklaracije i Predloga za razmišljanje (kojemu je bio jedan od potpisnika). Potrebno je opširno navesti ulomke iz njegova teksta »Revolucija je otvoren žrtvenik« (»Književne novine«, 16. 10. 1971.) — bez obzira na ponovljeni publicitet koji na taj način njegovi pogledi dobivaju — upravo zato da bi se vidjelo na koji se način iz prividnog vraćanja izvorima revolucije konstruira ideološki temelj za suvremeni križarski rat protiv hrvatskog socijalizma.

Postavljajući samome sebi pitanje »šta je Revolucija«, Isaković se, kao vrstan pisac, prepušta čitavom nizu sjećanja i sličica o ljudskim situacijama u Revoluciji, ali već u tom »literarnom« uvodu plasira jednu unitarističku premisu:

»Da svoju zemlju ne zovete domovinom, i državom — već Užičkom Republikom na primer, slobodnom Krajinom, Dalmacijom, slobodnim Sremom, ili Levčom, prostorom slobodne Jugoslavije, jednom od onih zemalja, u kojima se diže 'sve zemaljsko roblje'.«

Mogao bi, doduše, ovaj ulomak značiti samo jedno poetsko prisjećanje bez ikakvih primisli koje nazivamo unitarističkim (jer negiraju domovinu i narod u ime više cjeline), da se kasnije ne otkriva cijeli sustav mišljenja ovog književnika koji je doista angažiran (protuhrvatski):

»Najpreči protivnik s kojim se obračunavala jugoslovenska Revolucija, bio je fašizam. Da bi borba bila neprekidna, i moguća — moralo je da se stvarno ostvaruje njena osnovna parola — bratstvo i jedinstvo — parola klasna, internacionalna. Kako se ko određivao prema njoj — takva mu je bila borba protiv fašizma, takav mu je bio i patriotizam.
A jedna od osnovnih zamki — ideja fašizma jeste pokušaj saveza nacionalnog s klasnim. I taj znak suglasja bio je iskazan u nazivu njihove partije — nacionalsocijalističke. Iz te prve ideje ulazilo se u drugu — proglasiti totalno jedinstvo sredine, nacije. I ko nije bio za taj totalitet, gonio se iz sredine, fizički se uništavao — a to je bila nemačka levica. I uspelo se, iako su u nemačkom proletarijatu delovali i takvi umovi, vođe kao što su bili Marks, Engels, Bebel, Karl Libkneht, Roza Luksemburg, Telman.«
Sve ovo je samo premisa — prilično nategnuta simplifikacija složene pojave njemačkog fašizma — da bi se mogla plasirati neprikrivena usporedba s Hrvatskom:

»Svedoci smo da se u nekim našim sredinama, u poslednje vreme izjednačava nacionalno s klasnim, piše se: 'proletarijat je potreban domovini, ali je i domovina potrebna proletarijatu', pokušaj da se sindikat učini nacionalnim, desile su se i neke javne smene, koje su nas podsetile na doba minhenskih pivnica.«
Aluzije gotovo i ne treba pojašnjavati: podjednaku važnost nacionalnog i klasnog — zbog čega ni sindikat ne može biti anacionalan — afirmirala je Deseta sjednica, ona ista na kojoj je došlo do »javne smene« Miloša Žanka, alias Ernsta Thälmanna po Isakoviću (valjda ne Marxa). I sama Deseta sjednica u tom kontekstu pretvorena je u nacističku orgiju u nekoj münchenskoj pivnici...
»Treća ideja vodilja nacizma jeste da se označi drugo nacionalno biće kao smetnja osnovnoj naciji, koje je krivo za sve istorijske nepravde, za ekonomiku, za državnost, za životni prostor, kako su voleli da govore. Za nemačke naciste to su bili Jevreji, pa onda Sloveni, i na kraju skoro ceo svet, pa su i ratovali skoro sa celim svetom.

I kod nas ima sredina gde se u ovom ili onom obliku označava drugo nacionalno biće kao krivac i glavna smetnja — i tu već počinju opasne, i istorijski znane igre. Kobne.
Čim jedna sredina napusti, ili tačnije, izigrava osnovnu parolu jugoslovenske Revolucije, bratstvo i jedinstvo — priprema i njen poraz, vrši pokušaj restauracije. Ne može se u okviru Jugoslavije biti uporan borac za nacionalnu ravnopravnost, i da se to institucionalno ozakoni, a u svojoj republici, regiji, biti u praksi unitarista. Parola 'bratstvo i jedinstvo' tukla je i prevazilazila između ostalog regiju, pocepanost, balkansku parcelisanost, zatvaranje u svoj plot — bila je, i biće vesnik velikih balkanskih sistema, zapravo svetskih.«
Upuštajući se u doista kobnu igru s tezom o navodnoj ugroženosti Srba u Hrvatskoj — što je jedna od najvećih i najopasnijih laži koje se uporno podmeću — Isaković i nehotice razotkriva svoje tumačenje »bratstva i jedinstva« kao parole koja republiku izjednačava s regijom, da bi i ona bila »prevaziđena« u ime »velikih balkanskih sistema« (možemo se lako domisliti kakvih ...).
Ugledni srpski pisac Antonije Isaković nije ovaj svoj ideološki koncentrat za suprotstavljanje hrvatskoj koncepciji suvremenog trenutka socijalizma (koncepciji kakva je postavljena na Desetoj sjednici i od naroda široko podržana) samo napisao; on ga je i izgovorio na literarnom simpozijumu održanom u Titovu Užicu 2. i 3. listopada u organizaciji Saveza boraca Srbije i Udruženja književnika Srbije.

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ
ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

Hrvatska — objekt političke pornografije

Možda ne bismo ni saznali za ove doista teške riječi koje hrvatsku partiju kvalificiraju kao nacionalsocijalističku, da se »Književne novine« nisu požurile objaviti magnetofonski snimak govora: Hrvatska je konjunkturna novinska tema, ona bolje osigurava nakladu od golih ljepotica, pa kako onda odoljeti ovakvoj prilici? Inače se »u tim sredinama« gotovo po pravilu ne objavljuju tekstovi i događaji koji bi mogli predstavljati »ekscese«, o čemu je uvjerljivo obavijestio nedavno Joža Vlahović u »Vjesniku« kad je naveo kako je sâm bio nazočan jednom simpoziju gdje su poneki historičari govorili sasvim drugo nego što je dvadesetak dana kasnije čitao u »Komunistu« kao njihovo »autorizirano« izlaganje.

»Eksces« je, dakle, učinjen i objelodanjen — pa što sada? Doista, je li riječ samo o »ekscesu«? Čini se da je ovaj politički ispad nužno proistekao iz opće atmosfere koja već nekoliko godina vlada u odnosu na Hrvatsku. Neće biti suviše krupna riječ ako tu atmosferu nazovemo **hladnim ratom.** Već nekoliko godina, a intenzivnije nakon siječnja 1970., kad je održana Deseta sjednica, čitav niz listova (uglavnom beogradskih — sa zagrebačkim »provincijskim« izdanjima na ijekaviziranoj tanjugovštini) uključeno je u sustavnu kampanju žurnalističke »obrade« hrvatskih tema koja ne bira sredstva i ne žali troška samo da bi mogla zabilježiti svaki događaj u Hrvatskoj koji bi na bilo koji način mogao poslužiti tendencioznom i smišljenom kompromitiranju svih naprednih stavova i osoba u hrvatskom političkom i javnom životu.

U tom hladnom ratu sudjeluju listovi različitih opredjeljenja, novinarskih razina i taktičkih metoda, pa ih zbog toga ne možemo sve tretirati na isti način. Bez pretenzija na iscrpnu analizu, može se ipak navesti neke značajke tog vojujućeg tiska u službi pritiska. Dok je, recimo, »Jež«, nesputani izraz onoga što se naziva »čaršijom«, pa donosi usmenu protuhrvatsku humoristiku iz »Madere« ili Kluba književnika, dotle »Ekonomska politika«, kao list financijskog kapitala i reeksportera, pokazuje superiornost onoga koji zna da njegovim punim blagajnama ništa ne može naškoditi. »Student« je još uvijek blijedi odjek »nove ljevice« iz lipnja 1968. koja u svojoj borbenosti protiv socijalnih razlika nikada nije ni dotakla realne eksploatatore (opet: banke, reeksportere, itd.), ali se uključila u protuhrvatsku kampanju, posebno u odnosu na hrvatski studentski pokret. »Književne novine«, koje unatoč nekoliko prekida u izlaženju vuku tradiciju od službenog poslijeratnog lista koji je u nas provodio ždanovske koncepte, nastoje ostati na razini svojeg uskog kruga suradnika i čitatelja iz redova inteligencije, ali i u seriji Dragana Jeremića kao glavnog urednika sve više dolaze na protuhrvatske pozicije iz posljednje faze serije koju je vodio Tanasije Mladenović. »Borba« još uvijek gaji iluziju da je »savezni« list i svoje napise plasira kao nekakvo »iznadrepubličko« i objektivističko arbitriranje, ali je u tome prilično prozirna, pa je doživljavala kritike i od službenih krugova nekih republika, a čitatelji su je masovno napustili. U istoj kući izlaze »Večernje novosti«, »list s najvećim tiražom u SFRJ«, kako ponosno ističu u zaglavlju, tipični bulevarski primjer »žute štampe« koji je počeo s bombastičnim plasiranjem na prvu stranicu svih jadnih zločina koji se događaju po našoj provinciji (a o tome su novine dugo šutjele), da bi u posljednjih nekoliko godina shvatio da pored tračeva iz svijeta pjevača i zabavljača tiražu dižu i »senzacije« iz Podravske Slatine, Vrginmosta i drugih hrvatskih mjesta gdje se mogu montirati afere.

Posebni su slučaj »Politika« i »NIN«, dva ozbiljna i žurnalistički kvalitetna lista, kojima ne manjka stanovite rafiniranosti u tretiranju hrvatskih tema. Te su redakcije odgojile i posebne eksperte za hrvatska pitanja (mogli bismo ih nazvati »kroatolozima« po uzoru na »sovjetologe«, produkte hladnoga rata na Zapadu), koji sustavno i temeljito prate zbivanja u Hrvatskoj i ne propuštaju u kvaziobjektivnom obliku zabilježiti ni jednu sitnicu koja bi u mozaiku mogla poslužiti onoj slici koju o Hrvatskoj valja plasirati. Nekada je to istrgnuti ili netočni citat iz govora: ovih je dana tako bez komentara navedeno da je Tripalo u Karlovcu rekao »amandmane smo skupo platili«, a kasnije je, opet bez komentara, prenijet demanti iz Tripalovog kabineta. Nekada je to stvaranje određene slike o nekom čovjeku: tako je Vice Vukov višekratnim ponavljanjem insinuacija u raznim listovima proglašen za najgoreg šovinista, a onda »Politika« na kraju Krapinskog festivala donosi sliku Vice Vukova uz kratku vijest, izvučenu i u naslov, da je tom pjevaču nagradu predao Ratko Karlović, »član Izvršnog veća Hrvatske« u prisutnosti raznih rukovodilaca, među njima i Mike Tripala. Inače »Politika« nikada ne piše o Krapinskom festivalu; ovoga puta Vukov nije ni sudjelovao u natjecanju, a nagradu je dobio kao priznanje za popularnost pjesme s prošlogodišnjeg festivala; Karlović mu je nije predao u svojstvu člana vlade (što je postao dva-tri dana ranije), nego kao potpredsjednik grada Zagreba i pokrovitelj festivala — ali sve je to nevažno: treba postići svrhu! Da ne bi bilo zabune, sutradan u svom beogradskom izdanju »Politika« donosi i bilješku: »Mnogi su nam čitaoci prebacili što smo objavili sliku Vice Vukova. Niko nije protestovao zbog teksta.« Svrha je bila jasna: iritirati publiku slikom »šovinističkog pjevača« i sugerirati da su prisutni političari zapravo dio istoga društva ...

Kamo vodi hladni rat?

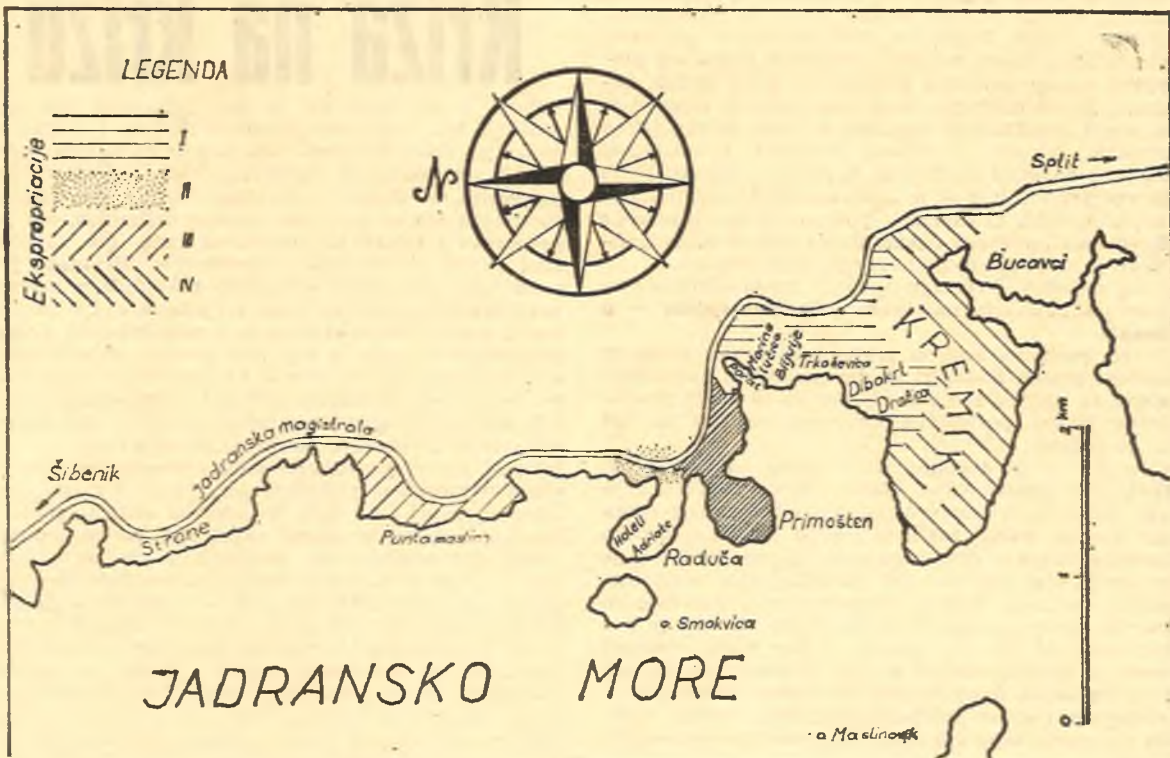
»NIN« gaji sličnu »objektivnost«, koja se u prvome redu očituje u pomnoj selekciji vijesti i stavova. Manje ismijavanje, a više potenciranje raznih — često doista neozbiljnih ali sasvim naivnih — oblika isticanja probuđenog hrvatskog nacionalnog osjećaja samo je uvod u krupnije teme kao što su navodna ugroženost Srba u Hrvatskoj (od »prebrojavanja na radnim mjestima« do tobožnje jezične asimilacije), manipuliranje borcima i studentima, huškanje protiv istaknutih intelektualaca, potpirivanje razlika među članovima najužeg hrvatskog rukovodstva (što neodoljivo podsjeća na Staljinovu »taktiku salame«). Posljednji je primjer tekst »Hrvatska opredeljenja« — onaj isti u kome je »kroatolog« Miloš Mišović tako slavno uskrsnuo pokojnog profesora Stefanovića, što pokazuje površnost prigodom traženja činjenica za popunjavanje zadanih premisa — u kojemu se suprotstavljaju citati iz jednog partijskog dokumenta i iz jednog Tripalovog teksta, s neprikrivenom težnjom da se sugerira Tripalovo nacionalističko odvajanje od partijske linije. U tom je tekstu NIN napokon — s mjesec dana zakašnjenja — obavijestio čitatelje o Titovim govorima za vrijeme boravka u Hrvatskoj, ali ne direktno, nego — kroz citat iz »Hrvatskog tjednika«! Kad se zna kakvu kvalifikaciju o našem listu publika dobiva pomoću tiska angažiranog u hladnome ratu (a na žalost i preko izjava nekih hrvatskih političara), onda je smisao **prvog i jedinog** spominjanja Titove ocjene o Hrvatskoj više nego jasan!
Isakovićeva ocjena hrvatskog socijalizma kao fašističkog doživjela je blagi prijekor od »Politike« (u stilu: »jest, to je istina, ali ima i tamo onih koji se protiv toga bore«), što je posebno iritiralo hrvatsku javnost. Ali, bilo je to logično u sklopu hladnoga rata: malo distanciranje od onoga koji je »taktički pretjerao« da bi se moglo nastaviti sa

svojom rabotom koja, na žalost, nije bez učinka. Samo, postavlja se pitanje: kamo to vodi? Jugoslavija je preživjela jedan vrlo žestoki hladni rat kominformovskog tiska u kojemu su primjenjivane slične metode dezinformacija, poluistina i etiketiranja istim fašističkim etiketama — a sve to zato što smo koncepciji »proleterskog internacionalizma« (lijepoj riječi u kojoj se mogu skrivati hegemonističke aspiracije) suprotstavili pravo svake zemlje na vlastito gospodarenje vlastitom sudbinom. Optužbe da smo se odrekli socijalizma, logički smo pobijali i pobili čvrstim uvjerenjem da socijalizam nije i ne može biti samo brži način provedbe industrijske revolucije koji vodi potčinjavanju malih zemalja jednom velikom i nepogrešivom centru. Oni koji su poveli hladni rat protiv Hrvatske, opirući se svim promjenama (od dosljedne provedbe privredne reforme, preko izvanbudžetske bilance sve do ustavnih amandmana), i koji ga i dalje uporno vode i zaoštravaju, morali bi shvatiti pouke iz sudbine hladnih ratova. Za Hrvatsku socijalizam nije i ne može biti drugačiji način za provedbu starih koncepcija jugoslavenskog unitarizma — i to uz pomoć lijepih riječi »bratstvo i jedinstvo«, koje mnogi shvaćaju samo kao parolu za svoje »velike balkanske sisteme«.

Ivo Škrabalo

PRIMOŠTEN BEZ PRIMOŠTENACA

Otuđeni financijski kapital ugrožava teritorijalni integritet SR Hrvatske i samoupravna prava njezinih građana

S nespokojem, ali i bolnim stidom možemo se, a i moramo, sjećati svih onih dugih i mučnih raspri o saveznim bankama koje su vođene u novinstvu, Saboru i Saveznoj skupštini. Više puta ponovljeni zahtjevi Izvršnog vijeća SR Hrvatske da se državni kapital izdvoji iz saveznih banaka i stavi pod poseban režim zadugo su i još uvijek ostali jalovi. Ljudi koji su dokazivali pogubnu ulogu saveznih banaka i u društveno-političkom i u gospodarskom pogledu, bili su optuženi da podrivaju gospodarstvo SFRJ, pa čak i njezin međunarodni ugled. Početkom veljače godine 1969. beogradski je NIN pisao: »Jedan takav bankarski kolektiv (misli se Jugoslavenska investiciona banka — op. p.) sa ugledom u zemlji i inostranstvu koji oko sebe okuplja niz značajnih jugoslavenskih preduzeća, svakako nije mogao pozdraviti ideju da se pretvori u državni servis za obavljanje takvog administrativnog i nekreativnog posla kao što je distribuiranje novca za preostale investicione obaveze federacije, uplate inostranim zajmodavcima i slično, drugim rečima da pristane na sopstvenu likvidaciju.« Naravno, NIN nije ni pokušavao obrazlagati u čemu se sastoji ugled JIB i njezina kreativnost. Pravu nakanu toga i mnogih drugih novinskih napisa, pa i skupštinskih prijedloga i protuprijedloga, nije bilo teško prozreti. Trebalo je na bilo koji način što više otegnuti diskusiju i formalno voditi političku bitku, koja nije imala nikakvog političkog a još manje moralnog opravdanja i tako omogućiti saveznim bankama da se same na svojevrstan način defederaliziraju.

Hrvatski legitimitet i financijski kapital

I tako, dok su se iz Hrvatske opetovano ponavljali zahtjevi da se izvrši druga nacionalizacija, da se eksproprijiraju eksproprijatori, dok su se pisale duge znanstvene rasprave o toj temi protkane citatima Marxa, Lenjina i svih njihovih više ili manje poznatih sljedbenika, savezne su banke uspostavile teško odgonetljivu suradnju s velikim reeksporterskim poduzećima i njihovim »samoupravnim« kolektivima. Državni je kapital tako sve više gubio savezno obilježje a poprimao nacionalno, »samoupravno«. Napokon, kad je politička bitka bila dobivena i smiješni hrvatski legitimizam zadovoljen, pokazalo se da je čitava borba bila više-manje jalova. Ne samo da SR Hrvatska sada raspolaže s razmjerno manje financijskog kapitala nego prije, nego su mnoga poduzeća i krajevi SR Hrvatske javnim i tajnim ugovorima upali u financijsku ovisnost o velikim reeksporterima. Iz te ovisnosti, koja i nije samo financijska, proizišli su mnogi nesporazumi i svađe, koje uznemiruju širu javnost, pa tako negativno i pogubno utječu na čitav proces društveno-gospodarske konsolidacije SR Hrvatske. Opetovane pritužbe na direktora Privrednog poduzeća »Primošten« Marka Skorina svakodnevno nas podsjećaju na ugovore tog poduzeća s »Genexom«, kojim su neotuđiva samoupravljačka prava prenesena na ljude koji unutar »Primoštena« zastupaju »Genexove« interese, ali nas isto tako podsjećaju i na posječene primoštenske vinograde, koji su eksproprijirani u korist »Primoštena«, odnosno »Genexa«. Golema slika tih nekadašnjih vinograda sada pusta visi nad ulaznim vratima zgrade Ujedinjenih naroda, kao simbol ljudske radišnosti i upornosti na tvrdom kamenu. Naime, zbog »općih interesa«, uz suglasnost Općinske skupštine Šibenik i Vrhovnog suda Hrvatske u Primoštenu su izvršene četiri eksproprijacije zemljišta u korist Privrednog poduzeća »Primošten«.

Vrhovni sud Hrvatske podržava eksproprijaciju

Povijest tih eksproprijacija zanimljiva je. Sve je počelo »Genexovim« kreditima, kada je na poluotoku Raduča izgrađen kompleks hotela Adriatik. Početkom ožujka 1969. Skupština općine Šibenik donijela je rješenje da se izvrši eksproprijacija »od općeg interesa« kako bi se mogao izgraditi auto-kamp i hotel Privrednog poduzeća »Primošten«. Na čitavom našem području, uključujući tu i najrazvijenije turističke rajone kao što je Dubrovnik i Opatija, nije bilo eksproprijacije tako velikih razmjera. Njom je odjedanput zahvaćeno 300 zemljišnih čestica s ukupnom površinom od nekih 500.000 m². To eksproprijirano zemljište bilo bi dovoljno ne samo za izgradnju prostranog auto-kampa i nekoliko hotela već i za čitavi jedan grad koji bi se protezao u dužini od dva kilometra, tik uz samu obalu. Na toj površini izgrađen je tek jedan hotel i nekoliko privatnih vila, iako je u rješenju o eksproprijaciji Skupštine općine Šibenik rečeno da će se na tom prostoru izgraditi »jedan reprezentativan auto-kamp i nekoliko hotela s najsuvremenijim pratećim objektima«.

Bivšim vlasnicima eksproprijiranog zemljišta Marko Skorin nudio je simboličnu naknadu i to s rokom otplate od deset godina. Svi oni odbili su tu ponudu.

Obrazlažući Vrhovnom sudu Hrvatske potrebu i opravdanost izvršene eksproprijacije Marko Skorin je pisao da u Privrednom poduzeću »Primošten« radi 350 Primoštenaca i da to poduzeće stipendira 106 mladića i djevojaka »po raznim ugostiteljskim i drugim stručnim školama«. Naravno, on nije pisao o malim osobnih dohocima u poduzeću i o rukovodećem osoblju, koje je doveo »Genex« odnekud »iz unutrašnjosti«.

Umjesto plodnih vinograda — izrovano zemljište

Nedugo nakon prve eksproprijacije slijedila je druga, kojom je zahvaćena površina od 3.099 m². Ubrzo se pokazalo da poduzeće »Primošten« ne misli na eksproprijiranom zemljištu graditi auto-parkiralište, kako je bilo rečeno i obećano Skupštini općine. Na eksproprijiranom zemljištu izgrađene su obiteljske kuće. Trećom eksproprijacijom zahvaćeno je 157.419 m². Radnički savjet »Primoštena« po naputku Poslovnog odbora od tri člana, od kojih je jedan direktor poduzeća Marko Skorin, a druga dvojica izravni povjerenici »Genexa«, donio je 26. ruuna 1969. odluku da se zatraži eksproprijacija područja zvanog Punta Maslina za izgradnju auto-kampa. Skupština općine Šibenik podržala je taj zahtjev i odobrila ga, pa su tako nekadašnji terasasti vinogradi Punta Masline nemilosrdno uništeni. Sav taj prostor sada zjapi pust i prazan, a od predviđenog auto-kampa nema ništa. U ime »općih interesa« uništeni su rodni vinogradi, a time i egzistencija mnogih Primoštenaca, koji sada ovise o dobroj i zloj volji Marka Skorina, a ponajviše o planovima »Genexa«. Vlasnici vinograda nisu dobili nikakvu nadoknadu, krediti za auto-kamp su isparili, odnosno ne zna se za njih. Zanimljivo je napomenuti da je »Primošten« pored ostalih isprava potrebnih za odobrenje eksproprijacije podnio Skupštini općine Šibenik i potvrdu Jadranske banke u Šibeniku da za isplatu eksproprijiranog zemljišta ima osigurana financijska sredstva.

U vlasti financijskog kapitala

Razvlaštenim Primoštencima sada je niska i neredovita zarada u Privrednom poduzeću »Primošten« jedini mogući izvor egzistencije, ne računajući odlazak na »privremeni rad u inozemstvo«. Naravno, o samoupravljačkoj svijesti pod takvim uvjetima jako je teško govoriti. K tome treba dodati da su mnogi od njih podigli i kredite i sada ih često nedvosmisleno zastrašuju da će ih morati vratiti u roku od mjesec dana ako se budu suprotstavljali odlukama Poslovnog savjeta.

Pored tih općih eksproprijacija bilo je i pojedinačnih, osobito drastičnih. Vrtovi i zemljište između već postojećih obiteljskih kuća otuđivano je na poseban način. Najprije bi vlasnicima bila zabranjena svaka gradnja, pod izgovorom da će na tom mjestu biti izgrađena mjesna prometnica ili nešto drugo, pa bi ta zemljišta i prije poziva upravno-pravne službe Skupštine općine Šibenik bila već preorana buldožderima ili djelomično dodijeljena za izgradnju obiteljskih kuća ljudima koji nisu nikada bili vlasnici toga zemljišta. Na jednom takvom terenu podigao je kuću i tehnički direktor »Primoštena«, a Marko Skorin je na dosta nejasan način došao u posjed zemljišta koje je poslije prodao za šesnaest milijuna starih dinara.

Nakon treće — i četvrta eksproprijacija

Po opsegu i po mogućim posljedicama ipak je najveća posljednja, četvrta eksproprijacija. Prema približnim procjenama riječ je o oko dva milijuna m² površine obalnog područja. Rješenjem Skupštine općine Šibenik od 21. Epnja o. g. utvrđen je »opći interes« za izgradnju hotelskog kompleksa i jahting kluba na primoštenskom poluotoku Kremik. Naravno, vlasnici eksproprijiranog zemjišta uložili su žalbu, ali iako imovinsko-pravni spor nije riješen, već su se počeli u predjelu uvale Kremik kopati kanali. Velike površine ovog zemljišta zasađene su mladom vinovom lozom, pa ukoliko bi i ova eksproprijacija bila provedena, veliki broj mještana, osobito onih u poodmaklim godinama, koji se isključivo bave zemljoradnjom, ostao bi bez ikavih sredstava za život.

Nije teško zaključiti da na osnovi eksproprijiranog zemljišta »Primošten« ima mogućnost da dobije nove kredite od »Genexa«; naravno, pod starim, izrabljivačkim uvjetima. To potvrđuje i izjava koja se omakla Marku Skorinu: »Moramo oduzeti zemlju inače smo propali.« Obeshrabljeni vlasnici eksproprijiranog zemljišta jadikuju: »Mi ćemo Skorinu dati toliko novaca koliko bismo trebali od njega dobiti za svoje zemljište, samo neka pusti na miru naše vinograde i maslinike«. Suočeni s mogućnosti da budu primorani seliti iz svoga kraja, Primoštenci pružaju otpor politici neopravdane eksproprijacije. Svjestan toga, Marko Skorin izjavljuje: »Bio bih najsretniji kad u Primošenu ne bi bio nijedan Primoštenac.« Izgleda da to nije tek puka želja, jer »Primošten« sada gradi 32 stana za doseljenike »iz unutrašnjosti«.

Poslovni gubici, malverzacije i rasipnost

Uza svu »Genexovu« pomoć, znademo kakvu, Privredno poduzeće »Primošten« nalazi se u teškoj financijskoj krizi. Osobni dohoci i društveni doprinosi nisu obračunati od 1. ožujka o. g., a nisu isplaćeni ni dječji dodaci. Radnicima se daju akontacije na koje se ne plaćaju društveni doprinosi. Razumljivo, Primoštenci dobivaju male akontacije, s kojima jedva sastavljaju kraj s krajem, ali zato »Genexovi« ljudi, ne mareći mnogo za interese poduzeća, a još manje Primoštena, podižu milijunske akontacije. Tako je Momčilo Dimitrijević u jednoj jedinoj godini primio u obliku akontacija 6,083.950 st. dinara, o čemu smo već pisali. Marko Skorin podiže gotovinu neposredno s recepcije hotela; njegov dug je do 25. kolovoza o. g. iznosio 11,615.820 st. dinara. Nepokrivene investicije »Primoštena« neprestano rastu; sada iznose blizu dvije milijarde starih dinara. Obitelji savjetnika dobivaju besplatan stan i hranu, na narudžbenicu poduzeća pojedinci kupuju namještaj, grade se raskošne kuće i stanovi kojih je iskazana cijena mnogo ispod stvarne cijene koštanja; radnici štrajkaju, a devizna sredstva odlaze u sjedište »Genexa«. Ipak, Skupština općine Šibenik i dalje dobrohotno izlazi u susret zahtjevima Marka Skorina za novim eksproprijacijama. Zaboravlja se da ugostiteljski objekti, pa i oni s »najsuvremenijim pratećim objektima«, a još manje auto-kampovi, nisu jedini oblik unapređenja turizma na obalnom pojasu Južne Hrvatske, to više što za sada SR Hrvatska još uvijek ne raspolaže potrebnim financijskim sredstvima da bi mogla ozbiljno poraditi na razvoju visoko komercijalnog turizma. Zapravo, postojećim deviznim i bankarskim sustavom ona je u tome onemogućena.

Hrvatska mora zaštititi svoj teritorijalni integritet

Na žalost, slučaj Primoštena nije osamljen, a sva je prilika da će biti ponovljen i u drugim mjestima. Uz neriješeni devizni i bankarski sustav često je uzaludno, pa i smiješno, apelirati na svijest pojedinaca, osobito onih utjecajnijih; oni će prije ili poslije i protiv svoje volje upasti u mrežu financijskog kapitala. Birokracija koja izrasta na tom financijskom kapitalu nikada nije pokazivala mnogo razumijevanja za povijesne tekovine, a pogotovo ne za povijesne tekovine naroda koji se nalazi izvan njihova sjedišta. Poradi toga SR Hrvatska, u skladu s novim društveno-političkim promjenama, mora, a to je uostalom i njezina internacionalna obveza prema drugim republikama jugoslavenske socijalističke zajednice i prema svjetskom socijalističkom pokretu, ustavno zaštititi svoj teritorijalni integritet i poništiti sve ugovore i obveze koje narušavaju taj integritet, a tako i samoupravna, nikad otuđiva prava njezinih državljana.

Bruno Bušić

Kriza na krizu

Malo je koji događaj iz područja gospodarstva izazvao toliko uzbuđenja kao vijest da je Savezno izvršno vijeće formiralo Međuresorsku paritetnu grupu koja treba početi iz početka raditi na pripremi novog deviznog režima. Ta nova grupa, sastavljena od državnih činovnika, nije obvezna uzeti u obzir rezultate dvogodišnjeg rada Komisije za reviziju zakona iz oblasti deviznog i carinskog sistema Savezne skupštine. A posao te komisije bio je već pri kraju, dok je dokumentacija rezultata do kojih je došla ta komisija podnesena na rješavanje Saveznom izvršnom vijeću. Rad komisije materijaliziran je na preko dvije tisuće pisanih stranica.

Ovaj događaj »Večernje novosti« prokomentirale su vrlo indikativnim naslovom: **»Devizni sistem — u košu!«**

Inače, poslanici koji su protestirali protiv ovakvog odnosa prema Komisiji za devizni režim nedvosmisleno su iznijeli svoje mišljenje da to znači produženje života postojećeg deviznog sustava za još dvije godine.

Ovo što se je dogodilo, bez obzira na ogorčenje, ipak nije neočekivano. Nešto slično »Politika« je već najavila svojom karikaturom boksačkog ringa na kojem treba započeti »prvo međurepubličko usaglašavanje u deviznom režimu«, prema kojoj je zapravo sve sporno: od raspolaganja devizama, preko deviznog tržišta, do podmirenja dosadašnjih obveza prema inozemstvu. »Politika« je sasvim jasno najavila još 28. rujna:«... **kao puka realnost mora se primiti najava da glavni posao tek počinje i da će dosta dugo trajati. Politička nametanja u ekonomici i ovom prilikom neće imati mnogo izgleda na uspeh, osim što mogu da nametnu ekonomsku krizu.«**

Devizni režim, koji nam je naslagao i ove godine za svega devet mjeseci preko 1.700 milijardi starih dinara vanjskotrgovačkog deficita i koji sam po sebi predstavlja izvor eksploatacije radničke klase, negiranje dohotka i samoupravljanja, — »Politika« brani u ime načela obrane ekonomike protiv »političkih nametanja«!

»Večernje novosti« tvrde, pozivajući se na Tanjug, da prijedlozi rješenja Komisije za devizni režim nisu prihvaćeni »zbog neusuglašenih ekonomskih interesa republika«. Poznato je da se za nov devizni režim osobito zalaže Republika Hrvatska. Hrvatska je jasno izrazila da njeni zahtjevi polaze od čistih računa i od toga da je SR Hrvatska devizno aktivna. No, to je samo jedan od razloga, i to manje važan za čitav problem. SR Hrvatska, naime, potpunije je okrenuta međunarodnoj podjeli rada, potpunije se uklapa u svjetske financijske tokove zbog toga što se sve više izvozno orijentira, što je pomorska i turistička republika i što ima najveći broj svojih stanovnika u inozemstvu. Hrvatska je, osim toga, reformom drastično prekinula s novim nerentabilnim investicijama i rješenje svoje budućnosti traži u restrukturiranju i modernizaciji svoga gospodarstva, koje će biti više izvozno orijentirano, a neće zasnivati svoj razvoj na uvoznim sirovinama po nerealnom deviznom tečaju i eksploataciji jednih privrednih grana na račun drugih i podržavanju onih koji zaostaju na račun propulzivnih.

Kad se govori o »neusuglašenim ekonomskim interesima republika«, potrebno je vidjeti čiji su sve interesi u igri i od čijih se interesa stvarno polazi. Da nije interes ni jedne republike, pa ni jednog našeg proizvođača, da podržavaju devizni režim koji će nam ove godine pribaviti vanjskotrgovački deficit od preko 2.000 milijardi — svakome je jasno. Pitanje je, dakle, čiji je to interes? Simptomatično je da je prijedlog za rješenje deviznog režima pao kada su na red došle banke i kada se počelo povezivati jedno rješenje s drugim. Nedvosmisleno je da su protiv rješenja deviznog režima svi oni kojima novi devizni režim napada njihove interese. A ti su interesi vrlo raznovrsni, a jasno svatko čiji je interes narušen grčevito će se boriti da se zadrži režim koji mu omogućuje da dođe do neke dnevnice, stipendije za sina, nekoliko dana besplatnog ljetovanja ili besplatnog leta u London u reeksporterskom avionu, ili do nekog mjesta u bezbroj reeksporterskih poduzeća i predstavništava u inozemstvu u kojima kao mamac već sjede mnogi koji su prije toga potpisali, svjesno ili nesvjesno, štetne ugovore za svoja poduzeća ili progurali neki propis ili rješenje, ili tek šapnuli kad se priprema devalvacija, rast cijena ili zabrana uvoza. Svi se ti sitni interesi spajaju sa životnim interesima financijskih monopolista i reeksportera, koji čitavu svoju dosadašnju ekspanziju zasnivaju upravo na takvom deviznom režimu i pravima činovnika u vanjskotrgovačkom režimu koji im omogućuje neograničenu eksploataciju radničke klase i vlastito bogaćenje. Postojeći devizni režim baza je za kršenje svih propisa, šverc, manipulacije i makinacije svjetskih razmjera, osnivanje lažnih poduzeća od Paname do Liberije, uvoz smrdljivih jaja, šverc brodova i jabuka. Devizama se šverca tako da ni jedan reeksporter ne preza od stvaranja fiktivnih ugovora; razlika između službenog i deviznog tečaja doznačuje se nogometnom klubu ili građevinskom poduzeću koje gradi neki objekt za banku. Šverc devizama na temelju lažnih ugovora, baza je i za izrabljivanje siromašnih radnika u zagorskim kamenolomima. A cijene rastu i rastu. Harač deviznih švercera mora biti plaćen!

I kada se to sve zna, i kada nikoga ne uzbuđuje izjava guvernera Narodne banke Jugoslavije Perišina da cijena kredita dostiže i 50 posto, formira se nova radna grupa da čitav problem počne izučavati ispočetka! Boljeg načina da ne dođemo do novog deviznog režima zaista nema!

A što sada treba učiniti SR Hrvatska? Da prihvati igru i podrži sve one svoje privredne strukture koje će krenuti u lov na devize? Da podrži stvaranje još većeg vanjskotrgovačkog deficita čitave Jugoslavije, da bi ušićarila neku problematičnu kratkoročnu korist na štetu sviju? Da stvara vlastite reeksportere s istom svrhom? Možda bi sve to bilo korisno, kad se takvim stavom ne bi dovela u pitanje gospodarska budućnost Hrvatske i umjesto suvremenog i reformiranog gospodarstva podržao razvitak neracionalnih koji ne mogu osigurati razvitak i napredak. Dakle? Treba iznositi račune o tome kolike štete nanosi postojeći devizni režim ne samo svim republikama nego i najvećoj većini stanovništva Jugoslavije (osim deviznim švercerima u poduzećima i bankama i izvan njih), te uporno inzistirati u svim političkim i društvenim tijelima, uz puno angažiranje sredstava javnog informiranja, na neodgodivom rješenju deviznog i vanjskotrgovačkog režima i ne prestati sa samoupravnim pritiscima dok se postojeći protusamoupravni, protuustavni, antiamandmanski devizni i vanjskotrgovački režim ne sruši.

Oeconomicus

OSOBNI DOHOCI I VIŠAK RADA

U nas je postao loš običaj da se stalno objavljuju podaci o osobnim dohocima tako da se izračunava prosjek po jednom zaposlenom. Na taj se način stiče dojam da su one grane, djelatnosti, regije i republike koje imaju radnike viših kvalifikacija i koje postižu veće rezultate u radu bile šire ruke u podjeli novostvorene vrijednosti od onih koji imaju radnike nižih kvalifikacija ili postižu manje rezultate u radu. U svezi s tim vrlo su zanimljivi posljednji sređeni podaci u Statističkom godišnjaku Jugoslavije za 1971 godinu. U toj našoj službenoj publikaciji daje se pregled po pokrajinama i republikama o razdiobi narodnog dohotka za protekle godine a sada je kao posljednja objavljena 1969. godine. Te godine je novostvorena vrijednost ili narodni dohodak Jugoslavije iznosio 11.962 milijarde st. d. Podjela je izvršena tako da je za neto osobne dohotke isplaćeno 5.913 milijardi dok je višak rada iznosio 6.049 st. d. Dakle višak rada je u čitavoj Jugoslaviji bio veći za 2,3 % od isplaćenih osobnih dohodaka iz narodnog dohotka. Po republikama i pokrajinama razdioba je izvršena ovako:

milijardi st. d.

Republika ili pokrajina	Neto osobni dohoci	Višak rada
Bosna i Hercegovina	734	656
Crna Gora	109	99
Hrvatska	1517	1667
Makedonija	341	284
Slovenija	828	1047
Srbija svega	2385	2297
Srbija uže područje	1637	1553
Vojvodina	615	664
Kosovo	133	80

Premda je višak rada ostvaren u Jugoslaviji bio za 2,3% veći od isplaćenih osobnih dohodaka ipak su isplaćeni osobni dohoci manji od viška rada samo u dvije republike i jednoj pokrajini i to:

Hrvatskoj	za 10%
Sloveniji	za 26%
Vojvodini	za 8%

U svim drugim republikama i pokrajini Kosovo isplaćni osobni dohoci su veći od viška rada i to:

Bosni i Hercegovni	za 12%
Crnoj Gori	za 10%
Makedoniji	za 20%
Srbiji	za 4%
Srbiji — užem području	za 5%
Kosovu	za 67%

Zanimljiva je podudarnost u stvorenom nacionalnom dohotku u Hrvatskoj i užem području Srbije. U Hrvatskoj je ostvaren nacionalni dohodak od 3184 milijarde a u užem području Srbije 3190 milijardi st. d. No razdioba je različita: u Hrvatskoj je za osobne dohotke izdvojeno 1517 milijardi a u Srbiji 1637 milijardi dok je na višak rada otišlo u Hrvatskoj 1667 milijardi a užem području Srbije 1553 milijarde.

PRIČA SE – DA LI JE ISTINA?

»CRVENA ZASTAVA«

Da je naš najveći proizvođač automobila — Zavodi Crvena Zastava, Kragujevac 48 sati prije devalvacije dinara u siječnju ove godine dobio izvanredan kredit od 20 milijardi st. din i tim novcem po starim cijenama otkupio rezervne automobilske dijelove s inozemnih konsignacionih skladišta u našoj zemlji? I to u isto vrijeme dok su danima ranije od strane carine takve manipulacije mnogim drugim poduzećima bile onemogućene?

»GENEXOV DARWIL«

Da je zastupstvo švicarskog proizvođača satova »Darwil« u Trstu, koje se reklamira kao najveći ponuđač zlatnog nakita u Evropi, registrirano na jednu našu privatnu osobu, vlasništvo »Genexa« iz Beograda?

NEOCENTRALIZAM

Drago Buvač piše u »Vjesniku« od 23. listopada:

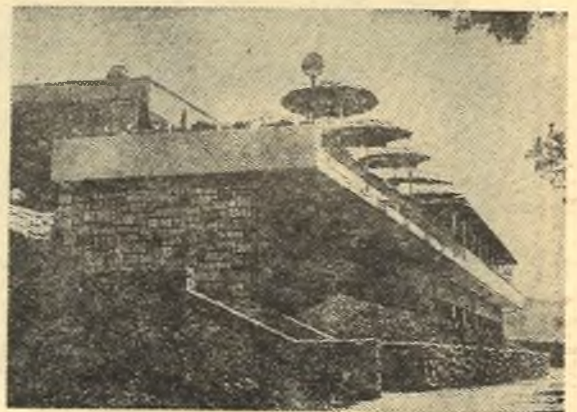
»Kroz posljednje govore Dragutina Haramije — prošle nedjelje i na narodnom zboru u Dvoru na Uni — povučena je tanka nit aluzije na neocentralizam. Predsjednik Hrvatske vlade — iako optimistički gleda na to da da se nakon amandmana stvari više ne mogu rješavati na stari način — nije sigurno bez razloga, iskustava i podataka javno upozorio kako se »u ovom momentu ponovno javljaju tendencije za neocentralizmom, za stvaranjem novih fondova u federaciji, nešto slično novoj izvanbudžetskoj bilanci«.

Zatim Buvač iznosi svoj komentar dvije nove obveze koje se pokušavaju nametnuti iako su ranije već odbijene. Radi se o zahtjevima za zajedničko financiranje hidrosistema Ibar-Lepenac i novim saveznim budžetskim dotacijama za investicije i zdravstvo na Kosovu i piše: »Obje obaveze znače, npr. za hrvatsku privredu — koja još ni sama ne zna kako da pokrije svoj deficit od oko 1,8 milijardi dinara — oko 9 milijardi novih dinara za razdoblje od 1971—1875 godine. Ne bih želio da se iznošenje ovakvih brojki protumači kao predbacivanje, takvu polemiku ne ću prihvatiti. Tu je, između ostalog, solidarnost na kojoj se gradi kohezija ove zemlje. Ali kada se izvan onoga što je već jednom dogovoreno — a nije tako ni malo za naše mogućnosti — traži još više, onda otvoreno valja kazati da ni mnogo jača privreda od Hrvatske ne bi mogla podnijeti nikakva dodatna opterećenja«.

TAJNE »ZELENE KNJIGE« (5)

TI MENI — JA OD TEBE!

Karakterističan put »savezne« karavane: Ono što je Jelsa predala SIV-u, SIV je prenio na SR Srbiju, SR Srbija na Upravu Beograda, a Uprava je isto PRODALA Jelsi!

Velika sredstva koja je »Generalexport« iz Beograda izravno ili posredstvom banaka uložio u investicije u turizam vrlo često uvjetuje ustupanje dijela izgrađenih kapaciteta na prodaju preko njegove agencije »Yugotours« koja ima svoje poslovnice u svim većim zemljama zapadne Evrope, kao i dobivanje isključivog prava snabdjevanja inozemnim cigaretama i žestokim pićima a ponekad i suvenirima. U nekim ugovorima »Genex« je pokraj prava da njegova agencija »Yugotours« vrši prodaju dijela hotelskih kapaciteta u inozemstvu dobio još i pravo davanja suglasnosti na prodaju ostalog dijela kapaciteta u kreditiranom objektu drugim agencijama (na primjer s poduzećima »Ilirija« iz Biograda na moru, »Jelsa« iz Jelse, »Primoš' n« iz Primoštena, »Cavtat« iz Cavtata, »Kvarner« iz Opatije, »Orebić« iz Orebića (Zanimljiv je slučaj poduzeća »Orebić« koje pri završetku nije imalo dovoljno sredstava za pokriće prekoračenja troškova izgradnje jednog hotela pa je od »Genexa« dobilo kredit koji u ukupnoj vrijednosti objekta sudjeluje samo sa 7% dok je »Yugotours« dobio pravo prodaje 14,6% kapaciteta u tom objektu. Da snabdjevanje na koje je »Genex« dobio isključivo pravo nije uvijek najracionalnije pokazuje primjer poduzeća »Jelsa« iz Hvara koje je posredstvom »Genexa« kupilo 1969. godine suvenira u vrijednosti od 21 tisuću dinara (ikone, medaljoni, narukvice, broševi) od 11 raznih privatnih osoba između kojih se ističe isporuka jednog privatnika u vrijednosti od 5,5 tisuća dinara. Od nabavljenog suvenira u pune dvije sezone prodano je samo u vrijednosti od 4.141 dinar tako da ostaje još zalihe u vrijednosti od 16.6 tisuća dinara koja će se moći prodavati iduće četiri godine.

Prinudan »izbor« poslovnih partnera

Poduzeće »Interexport« iz Beograda osnovalo je 1967. godine samostalnu organizaciju udruženog rada bez svojstva pravne osobe »Inex-Duilovo« kod Splita koja je do polovine 1970. godine nabavljala potrebnu robu za ugostiteljsku djelatnost iz raznih izvora, pretežno lokalnih u 1970. godini. »Interexport« prisiljava sve svoje jedinice da se snabdjevaju centralizirano preko sektora za unutrašnju trgovinu »Inex-turista«. Na poslovnom dogovoru u Banji Koviljači zaključeno je da se svaki pokušaj otpora u sprovođenju jedinstvenog sistema energično odstrani a radnike koji to sprječavaju treba premjestiti na drugo radno mjesto s tim da taj sistem mora funkcionirati od 1. VIII 1970. godine u cjelini. U vezi s tim su radne jedinice morale dostaviti u Beograd spiskove radnika koji rade na poslovima snabdijevanja. Do sada su, međutim, preko centralnog snabdijevanja nabavljeni samo neki proizvodi (rakija, klekovača, vino »župska ružica« i neke inozemne cigarete). Treba napomenuti da je u skladištu uskladišteno oko 6.000 litara žestokih alkoholnih pića nabavljenih od Sektora za unutrašnju trgovinu »Inexa« iz Beograda, među njima pretežno klekovače, koja se na ovom području slabo prodaje. Početkom drugog polugodišta 1970. godine počela je u sistemu centralnog snabdjevanja isporuka piva Vršačke pivovare (Inex-pivo) dok ostale proizvode taj sistem još nije obuhvatio.

Pojedine banke prisiljavaju poduzeća na izbor određenih poslovnih partnera s područja financijskih odnosa. Tako se, na primjer, u nekim ugovorima o kreditu zahtijeva da se osiguranje kreditiranog objekta povjeri osiguravajućem zavodu uz suglasnost i dogovor s bankom. Naročito je to čest slučaj u ugovorima Jugoslavenske poljoprivredne banke iz Beograda na primjer s poduzećima »Vodičanka« iz Sibenika, Ugostiteljska škola iz Dubrovnika, »Dubrovnik« iz Dubrovnika, »Rabac« iz Rapca).

4. Ostali uvjeti i problemi

U ugovorima o kreditu koji su davaoci kredita sklapali s pojedinim poduzećima pojavljuju se i slijedeći uvjeti koji smanjuju nezavisnost poduzeća i povećavaju zavisnost od kreditora.

Vrlo često se susreće zabrana daljnjeg zaduživanja poduzeća za investicije i stvaranje novih obveza, koje su s tim u vezi. bez suglasnosti kreditora dok traju obveze po kreditima.

U ugovorima se vrlo često susreće pravo kreditora da bez posebnog naloga primaoca kredita i bez posredstva suda naplati svoja potraživanja od primaoca kredita, koja nisu podmirena u roku, iz svih njegovih raspoloživih novčanih sredstava kod službe DK.

Od ostalih problema treba istaći slučaj poduzeća »Jelsa« iz Jelse koje je kupovalo prostorije i zemljište od korisnika koji su ih prije dobili bez naknade. Na taj način se poduzeću povećavaju troškovi izgradnje što utječe na visinu potrebnih financijskih sredstava. U mjestu Jelsa predat je iza rata kompleks zgrada na upotrebu Saveznom izvršnom vijeću koje je te zgrade predalo na korištenje SR Srbiji i konačno Upravi grada Beograda za dječje odmaralište. Dio spomenutih zgrada bio je adaptiran za stanove koje je Uprava grada Beograda ustupila na korištenje Osnovnoj školi iz Jelse za neke prostorije poduzeća »Vinarija« iz Jelse. Za dobivanje tih prostorija i pripadajućeg zemljišta poduzeće »Jelsa« se ugovorom obvezala da će Osnovnoj školi uplatiti u fond zajedničke potrošnje 300 disuća dinara i omogućiti dobivanje 150 tisuća dinara kredita kod Investiciono-komercijalne banke iz Splita uz 6% kamata na 20 godina. U ugovoru s Upravom grada Beograda od 1970. godine za dobivanje istih prostorija i zemljišta »Jelsa« se obvezala, da će o svom trošku i na svoj teret regulirati pitanje eventualnog iseljenja. Nadalje se »Jelsa« obvezuje da će Upravi grada Beograda predati u posjed 20.000 m² površine bez naknade, a 5.602 m² uz naknadu od 30 dinara po 1 m², zatim da će o svom trošku provesti struju i izgraditi dalekovod do zemljišta, montirati trafostanicu, sprovesti i montirati vodovod te izgraditi asfaltni put širine 5 m kao spoj s magistralnim putem. Od poduzeća »Jelsa« nije predočena Odluka Radničkog savjeta iz koje bi se vidjelo da je taj organ raspravljao i odlučivao o spomenutim ugovorima.

5. Ostali oblici financijskih aranžmana

Pokraj sklapanja ugovora o kreditu investitori su se i na neke druge načine povezivali s davaocima financijskih sredstava ili kupcima deviznih sredstava. Iako su uvjeti koji proizlaze iz tih aranžmana slični onima iz ugovora o kreditu ipak ima i nekih suštinskih razlika naročito kod pojedinih oblika udruživanja sredstava.

a) Poslovno — tehnička suradnja

Ugovori o toj suradnji mogu se podijeliti na dvije vrste.

Prva vrsta ugovora sadrži uglavnom okvirne odredbe o vršenju međusobnih usluga i općenitom unapređivanju turističke djelatnosti najčešće bez definitivne konkretizacije. Osnovna svrha takvog ugovaranja bila je kupoprodaja deviza jer zakonski propisi o deviznom poslovanju predviđaju da radne organizacije mogu devize prodavati samo ovlaštenoj banci ili ih preko ovlaštene banke prodavati drugim radnim organizacijama s kojima imaju ugovore o dugoročnoj poslovno-tehničkoj suradnji.

Drugom grupom ugovora o poslovno-tehničkoj suradnji, osim što se precizira kupoprodaja deviza ugovara se i davanje kredita što ima za posljedicu i dobivanje određenih prednosti u odnosu na ostale moguće poslovne partnere.

Najčešće je takve ugovore sklapalo poduzeće »Generalexport« iz Beograda na primjer s poduzećem »Hvar« iz Hvara, »Riviera« iz Poreča. »Jelsa« iz Jelse. »Primošten« iz Primoštena i »Dubrovnik« (bivši »Lapad«) iz Dubrovnika. Takvim tipiziranim ugovorima »Genex« dobiva isključivo pravo prodaje određenog dijela kapaciteta preko svoje agencije »Yugotours«, devizna sredstva po zvaničnom tečaju i snabdjevanje poduzeća inozemnim cigaretama i pićima. Poduzeća dobivaju mogućnost ugovaranja kredita samo ukoliko »Yugotours« bude zainteresiran za nove kapacitete, reklamiranje preko »Yugotoursa« i stručno usavršavanje radnika koji rade u onim objektima u kojima boravi veći broj gostiju koje je doveo »Yugotours«.

Ugovore o poslovno-tehničkoj suradnji sklopila su poduzeća »Progres«, »David Pajić« i »Union« iz Beograda s poduzećem »Dubrovnik« koje je dobilo po tim ugovorima kredit a drugoj ugovornoj strani prodalo devize po zvaničnom tečaju i ugovorilo usluge i prodaju opreme kako je to već opisano u problematici izbora poslovnih partnera.

Poduzeće »Rapid« iz Beograda je u ugovoru o poslovno-tehničkoj suradnji obećalo poduzeću »Dubrovnik« dobivanje kredita koji su i ugovoreni s Beogradskom udruženom bankom i Jugoslavenskom bankom za vanjsku trgovinu. »Dubrovnik« je preuzeo obvezu da osim vraćanja kredita proda devize po zvaničnom tečaju spomenutim bankama i »Rapidu« koji je u ovim odnosima bio samo posrednik.

b) Zajednička ulaganja financijskih sredstava

Ovaj oblik financijskih aranžmana je još uvijek relativno rijedak jer dolazi do izražaja rizik poslovnog uspjeha koji snose ulagači. Ugostiteljske privredne organizacije s područja SR Hrvatske imale su krajem 1968. godine uloženo u zajedničko poslovanje 1,1 milijuna dinara a krajem 1969. godine 3,7 milijuna dinara što predstavlja porast za 172%. Pretežno se ti iznosi odnose na ugostiteljske privredne organizacije za smještaj gdje su ta sredstva porasla za 180%. Stanje sredstava koje su u ugostiteljske privredne organizacije uložile druge privredne organizacije poraslo je u 1969. u odnosu na 1968. samo za 2% a za isti postotak porasla su i ta sredstva u ugostiteljskim privrednim organizacijama za smještaj. Za ovu vrstu financijskih aranžmana značajno je da ulagači sudjeluju u dohotku i pokriću eventualnog gubitka što ima za posljedicu i zahtjev ulagača da imaju nadzor nad korištenjem sredstava i načinom obračuna. Ugovori o zajedničkom ulaganju se u nekim važnim detaljima razlikuju što će se vidjeti iz navedenih primjera.

I pozitivni primjeri

Poduzeće »Plava laguna« iz Poreča zaključilo je ugovore o zajedničkom ulaganju s lokalnim poduzećima i to trgovačkim poduzećem »Jedinstvo« i poljoprivrednim kombinatom »Poreč«. Cilj je osnivanje samostalnih radnih jedinica djelatnosti trgovine u cilju zadovoljavanja potreba poduzeća i gostiju u naseljima »Plave lagune«. Ulagači su se obvezali uložiti sredstva u jednakim iznosima a buduća ulaganja u to radna jedinica vršit će u istom omjeru. Srazmjerno uloženim sredstvima dijeli se i ostatak dohotka nakon podmirenja zakonskih i ugovornih obveza i osobnih dohodaka. U pogledu obračuna troškova nisu ugovorene nikakove granice (npr. osobni dohoci, amortizacija). Zanimljivo je napomenuti da 50% amortizacije doznačuju te radne jedinice poduzeću »Plava laguna« kao povrat uloženih sredstava budući da nisu u sastavu »Plave lagune«. Spomenuta obveza ulagača da u svakoj investiciji podjednako sudjeluju, osigurava sredstva za zajedničko ulaganje i u zamjenu osnovnih sredstava. U ugovoru s PK »Poreč« ulagači su se obvezali da će 10% sredstava koja im pripadaju iz dohotka ponovno ujediniti. Prema tom ugovoru radna jedinica ima poslovni odbor od 16 članova koje delegiraju radnički savjeti poduzeća-ulagača. U nadležnost tog poslovnog odbora spadaju poslovi koje obično u drugim radnim organizacijama obavljaju upravni odbori (donosi pravilnik o raspodjeli dohotka. odlučuje o nabavci i korištenju sredstava, o razvoju i stopama amortizacije itd.). Treća istaći, da je republičkim savjetima poduzeća omogućena djelotvorna kontrola rada poslovnog odbora budući da je za svaku odluku potrebna suglasnost radničkih savjeta u skladu s pravilnicima poduzeća, a osim toga radnički savjeti mogu svakog trenutka smjenjivati članove poslovnog odbora. Sredstva su zajednički uložena na 5 godina s tim što se može ugovor produljiti a u slučaju raskida ugovora drugo poduzeće ima pravo prvootkupa.

Na temelju iznesenih podataka može se zaključiti da je ujedinjavanje sredstava »Plave lagune« i spomenutih poduzeća vršeno jedino s ciljem bolje organizacije snabdjevanja na što ukazuje i činjenica da nije ugovorena bilo kakva kupoprodaja deviza. a poduzeća se obvezuju da cijene proizvoda neće biti veće od cijena takvim proizvodima na istarskom tržištu.

Poduzeće »Veruda« iz Pule je zajedno s »Astrom« iz Zagreba uložilo sredstva u izgradnju autokampa u Premanturi u jednakom omjeru s tim što je »Astra« dala »Verudi« kredit za njezin udio. Poduzeća ravnomjerno sudjeluju u ostatku dohotka i ostvarenim deviznim sredstvima a u svim daljnjim ulaganjima poduzeća će jednakomjerno sudjelovati. »Astra« je dobila pravo kontrole cjelokupne organizacije rada i poslovanja kao i davanje suglasnosti na izbor rukovodioca.

(Nastavlja se)

ŽTP – ZAGREB

ISTINA I FALSIFIKATI

Josip Tomc

Već nekoliko mjeseci nema mira u ŽTP Zagreb. Još je 30. lipnja o.g. Centralni radnički savjet formirao komisiju od trinaest članova »radi razrješavanja uočenih nedostataka, negativnih momenata u kreiranju politike poduzeća«. Rečeno je da će komisija »utvrditi stupanj odgovornosti glavnog direktora, pomoćnika glavnog direktora i ostalih direktora u zajedničkim službama poduzeća i pogona«.

1. rujna o. g. ta komisija je završila rad i dostavila Centralnom radničkom savjetu opširan izvještaj. Utvrđujući stupanj odgovornosti za uočene propuste u poslovanju poduzeća, komisija je ustvrdila da su odgovorni ponajprije: Josip Tomc, glavni direktor ŽTP; Petar Segvić, dipl. ing., pomoćnik glavnog direktora za tehničke poslove, Petar Valentić, dipl. oec., pomoćnik glavnog direktora za operativne poslove; Veljko Vučković, dipl. oec., pomoćnik glavnog direktora za ekonomske poslove; Joakim Crnošija, dipl. oec. i dipl. pravnik, komercijalni direktor.

U uvodu izvještaja govori se o anonimnim pismima i prijetnjama koje su stizale komisiji. »Izražavana je sumnja u objektivnost i stručnost rada Komisije i od najodgovornijih ličnosti poduzeća. Na pojedinim skupovima u dijelovima poduzeća lansirane su informacije o aspiraciji pojedinih članova komisije na radna mjesta okrivljenih rukovodilaca, a cijeli rad Komisije je okarakteriziran od pojedinaca kao borba za položaj. Međutim, smatramo za potrebno naglasiti da su članovi komisije već na prvoj sjednici preuzeli moralnu obavezu da se neće natjecati u koliko dođe do razrješenja sa dužnosti bilo kojeg rukovodioca.«

U toku rujna održani su sastanci pogonskih radničkih savjeta koji su proučavali izvještaje komisije Centralnog radničkog savjeta. Rezultat tih izjašnjavanja bio je za glavnog direktora i njegove pomoćnike negativan. Izvještaj komisije podržali su i zatražili da se povede postupak za smjenjivanje glavnog direktora ovi pogoni: Saobraćajno-transportni pogon, Pogon za pruge i građevinska postrojenja, Pogon za održavanje i gradnju ss i tt-postrojenja, Pogon elektrotehničkih postrojenja jake struje (dakle četiri od pet matičnih pogona poduzeća), zatim Savjet zajedničkih službi poduzeća, Savjet Centra za odmor i rekreaciju, Savjet Putničke agencije »Croatiaturs«, Savjet Servisa za gospodarenje stambenim zgradama i Radnički savjet POSIT-a. Ti radnički savjeti predstavljaju 26.000 zaposlenih radnika, a u donošenju tih odluka sudjelovalo je nekoliko stotina članova pogonskih radničkih savjeta.

Nakon gotovo jednomjesečne rasprave u pogonima Centralni je radnički savjet na svojoj sjednici od 29. rujna osnovao novu komisiju od pet članova, koja je zadužena da ocijeni zahtjeve za razrješenje glavnog direktora.

8. listopada i ta je komisija završila rad i potvrdila optužbe protiv glavnog direktora, Josipa Tomca.

Optužbe

Pokušat ćemo sažeti optužbe protiv glavnog direktora i njegovih pomoćnika. Prema nalazu obiju komisija oni su okrivljeni za: nazadovanje, stagnaciju i kočenje daljnjeg razvoja samoupravljanja u poduzeću, pogonima i radnim jedinica. Komercijalni i glavni direktor okrivljeni su, među ostalim, za devizni prekršaj koji je utvrdila Devizna inspekcija 27. travnja 1971. godine; o tom prekršaju organi samoupravljanja niti su znali niti su kasnije o njemu obaviješteni. Glavni je direktor, navodi se, odgovoran također za to što je potpisao ugovor kojim je dao dotaciju Zavodu za novinsko-izdavačku i propagandnu delatnost u Beogradu, u iznosu od 391.960 novih dinara, bez suglasnosti Centralnog RS.

Glavni direktor i njegovi pomoćnici okrivljeni su, nadalje, zbog zapostavljanja ekonomskih interesa poduzeća. Glavni direktor da je dao, bez prethodnih konzultacija, suglasnost da se izmijeni sustav razdvajanja prihoda iz međunarodnog prometa, čime je ŽTP Zagreb izgubilo 10,5 milijuna novih dinara. Također, glavni direktor i njegovi pomoćnici da su odgovorni što su, unatoč protivljenju Pogona za vuču vlakova, dali suglasnost da ŽTP Ljubljana vozi svojim motornim vlakovima na prugama ŽTP Zagreb u smjeru do Beograda i Splita. Time je ŽTP-u Ljubljana omogućena velika zarada, a ŽTP-u Zagreb — gubitak.

Osi toga, tvrdi se da je glavni direktor odgovoran što nije pokrenuto pitanje revizije odluke o prijevozu robe iz Rijeke za Čehoslovačku preko ŽTP-a Ljubljana; naime, po postojećoj odluci ŽTP Zagreb gubi znatan dio prihoda. Komercijalni direktor i glavni direktor okrivljeni su, nadalje, što nisu pokrenuli, na razini Zajednice JŽ, pitanje prelijevanja transportnih prihoda iz ŽTP Zagreb na ostala ŽTP u iznosu od oko 34 milijuna novih dinara. Glavni direktor da je, osim toga, u dva navrata davao u ime ŽTP Zagreb suglasnost za povećanje tarifa drugim ŽTP-ima, da se nije zalagao da se takva suglasnost osigura i za ŽTP Zagreb.

Osim toga, Josipu Tomcu i njegovim pomoćnicima predbačeno je: da nisu surađivali s predstavnicima društveno-političkih organizacija i samoupravnih organa poduzeća, da su donosili pravilnike koji nisu u skladu s pozitivnim propisima, itd. Glavnom direktoru predbačene su također pasivnost i nezainteresiranost u pogledu društveno-političkih gibanja i događaja u Hrvatskoj. Zamjereno mu je što se nije angažirao u tumačenju stavova X. sjednice CK SKH, ustavnih amandmana, II. kongresa samoupravljača. Posebno mu je predbačeno da nije postupio protiv onih koji su zlonamjerno širili lažne glasine o nacionalnom prebrojavanju u poduzeću i time htjeli potaknuti nacionalne razmirice u poduzeću.

Nekorektan odnos prema suradnicima i radnicima

Komisija je također ustvrdila da Josip Tomc nije korektno postupao prema suradnicima i radnicima. Tako predsjednik konferencije SK Pogona za pruge i građevinska postrojenja, Nikola Mihaljević, piše u »Željezničaru« 11. listopada o. g. »da je postupak glavnog direktora Josipa Tomca prema predsjedniku Centralnog radničkog savjeta Oti Jakopčeviću nedopušten, provokativan i krajnje politički štetan. Dana 3. 8. 1971. glavni direktor Josip Tomc pozvao je k sebi u ured predsjednika Centralnog radničkog savjeta druga Otu Jakopčevića i kazao mu da se u njemu razočarao, a naročito poslije održanog Općeg sabora ŽTP Zagreb, i postavio mu direktno pitanje: 'Je li istina da ste za vrijeme rata bili ustaški bojnik?' Drug Jakopčević je pokušao objasniti drugu Tomcu da je to neistina, a onda mu je glavni direktor Tomc rekao da će to morati, ako bude potrebno, ponovno dokazivati... Međutim, glavni direktor Josip Tomc ne samo što je

Jure Bilić

uvrijedio i oklevetao predsjednika najvišeg samoupravnog organa našeg poduzeća, već je u zadnje vrijeme počeo dijeliti etikete i drugim našim radnicima. Tako je rekao da je čuo, kako je otac direktora Pogona slabe struje, dipl. inž. Rožmana, bio ustaški tabornik; direktoru Pogona jake struje, dipl. inž. Mudriniću, rekao je da je za njega čuo da je informbirovac. pomoćniku direktora Saobraćajno-transportnog pogona, Martinjaku, da je čuo za njega da za vrijeme rata nosio ustašku kapu... Konferencija SK Pogona uputila je svoju predstavku Predsjedništvu Konferencije SK ŽTP Zagreb da se Josip Tomc za svoj postupak pozove na odgovornost kao član Saveza komunista. Međutim, partijska organizacija Zajedničkih službi ŽTP, kod koje je imenovani Josip Tomc član, bila je dužna da u vezi s tim zauzme svoj stav, ali to do danas nije učinjeno s motivacijom da je glavni direktor na bolovanju. Iznenađuje nas da drug Tomc nije bolestan kad je u pitanju primanje nagrada i odlikovanja na javnim mjestima...«

Josip Tomc izabran je za direktora na temelju izvještaja nadležne komisije, 21. XII 1966. godine. U izvještaju se navodi da je J. Tomc nakon završene osnovne škole završio gimnaziju, dvogodišnju partijsku školu »Đuro Đaković« u Beogradu i apsolvirao Pravni fakultet. J. Tomc nije priložio originalne dokumente, nego potvrdu Izvršnog vijeća Hrvatske broj 07/4-7875-1 od 12. prosinca 1966. godine o priznatoj visokoj stručnoj spremi. Naknadno je, međutim, utvrđeno da je J. Tomc završio šest razreda gimnazije, dvogodišnju partijsku školu, te položio na Pravnom fakultetu neke ispite. Kako je za mjesto glavnog direktora bila propisana visoka stručna sprema, izbor J. Tomca bio je neispravan već iz formalnih razloga. Komisije su utvrdile i nekorektnosti pri dodjeli Privredne nagrade grada Zagreba J. Tomcu. Naime, radnički savjet je predložio da ta nagrada bude dodijeljena Pogonu elektrotehničkih postrojenja jake struje. No, kadrovska je služba poduzeća zadržala taj prijedlog RS i umjesto toga predložila da se Privredna nagrada dodijeli J. Tomcu, na temelju izmišljenih dokumenata — navodi »Željezničar« i ističe da je prijedlog za nagradu potpisala osoba koja više nije bila predsjednik RS-a pa nije imala pravo potpisati prijedlog.

Odgovor Josipa Tomca i njegovih pomoćnika

U rujnu su J. Tomc i njegovi pomoćnici izdali »Bijelu knjigu« (štampanu o trošku ŽTP-a) u kojoj su pokušali dati odgovor prvoj komisiji Centralnog RS. »Bijela knjiga« proglašava izvještaj komisije Centralnog RS neobjektivnim i tendencioznim, a za komisiju (pa onda posebno i za cijeli Radnički savjet) kaže da se »svrstala među one snage u Jugoslaviji, a o kojima često govori drug Tito, koje sve dosad postignuto negiraju. Zar sve to (valjda postupak oko smjenjivanja, op. p.) ne vodi jednoj dezorijentaciji radnika u poduzeću pa i političkih organizacija, razbijanju jedinstva kolektiva i stvara povoljne uslove za rad ne samo kritizera nego i otvorenih neprijatelja ove zemlje?« Anonimni pisac predgovora »Bijele knjige« piše: »Rad komisije bio je popraćen akcijama na terenu od strane određenih ljudi poznatih u poduzeću pod nazivom 'emisari' na račun poduzeća kako bi se još u toku rada Komisije iznošenjem neistina, poluistina i neprovjerenih stvari što više upprljalo rukovodstvo poduzeća a u čemu je učestvovao i predsjednik Komisije Domezet Vjekoslav u Osijeku i Vinkovcima.«

Na sličan su način etiketirani i svi pogonski RS, zatim Centralni RS, te napokon i organizacija SK i sindikata u poduzeću, a sve zbog toga što su zahtijevali smjenjivanje rukovodstva poduzeća. Inače se odgovor glavnog direktora i njegovih pomoćnika ne osniva na činjenicama, i oni ne uspijevaju osporiti ni jednu tvrdnju dviju komisija Centralnog RS. Etiketiranju su se pridružile i »Večernje novosti«, koje 2. listopada pišu: »Kao kuriozitet u ovom slučaju, svakako nije neinteresantno navesti da je Tomc prvoborac i partizanski diverzant, čovjek koji je rušio neprijateljske vlakove, a da mu sada neki pokušavaju prigovoriti da 'ruši i naše'. Dvostruki kuriozitet predstavljaju — ako su tačne — neke tvrdnje da su među najogorčenijim kritičarima Tomca neki ljudi koji su za vrijeme rata vozili vlakove koje je Tomc rušio, a neki idu čak tako daleko da pričaju da su ih branili od Tomca u sastavu bivše domobranske željezničke pukovnije.«

J. Tomc bio je nekoliko puta pozivan da se javi pred komisiju koja je ispitivala pitanje njegove odgovornosti, i da odgovori na optužbe. No on tu mogućnost nije iskoristio, ispričavajući se, u više navrata, bolešću. Komisija je međutim ustanovila da se glavni direktor u isto vrijeme pojavljivao u javnosti, i to:

1. listopada primio je odlikovanje od predsjednika Skupštine grada Zagreba, a u trinaest sati bio je na sastanku u IK CK SKH, kod dr. Dušana Dragosavca;
5. listopada bio je na sastanku u IK CK SKH kod druga Pere Pirkera.

Politika i samoupravljanje

U zbivanjima u ŽTP-u Zagreb intervenirali su i neki članovi CK SKH. Tako je 9. kolovoza o.g. održan sastanak u CK SKH pod predsjedavanjem Jure Bilića. Na sastanku su bili članovi Predsjedništva Konferencije SK ŽTP, sekretari čvornih komiteta, neki sekretari Općinskih komiteta SK, glavni direktor J. Tomc i još neki drugovi. Na tom sastanku apelirano je da se u pogonima ŽTP-a odgodi raspravljanje o ovom slučaju.

1. listopada o. g. uputio je zamjenik sekretara IK CK SKH dr. Dušan Dragosavac »depešu broj 98/71« na adresu Rajonske konferencije SKH »Centar« u kojoj stoji: »Ranijim dogovorom u IK CK SKH sa predstavnicima ŽTP-a Zagreb zaključeno je da se održi zajednički sastanak Izvršnog komiteta CK SKH i ŽTP

Teško je povjerovati da je sada, odjednom, moguća suradnja između direktora i onih koji su ga željeli smijeniti, a riječ je o više od 26.000 radnika!?

Zagreb na kojem bi se razmotrila situacija u tom poduzeću. Kako bi se moglo mirno i realno razmotriti stanje i donijeti odgovarajuće odluke, Izvršni komitet CK SKH u najskorije će vrijeme održati dogovoreni sastanak. Potrebno je stoga da se do tog termina obustave akcije bilo kojeg oblika u društveno-političkim organizacijama i samoupravnim forumima ŽTP-u, a koje se sada vode. Molimo vas da u skladu sa ovom depešom povežene se sa područnim organizacijama ŽTP Zagreb i zatražite da se pridržavaju ranijeg dogovora.« Kako radnici ŽTP-a nisu bili skloni odgoditi razmatranje ovog slučaja, predstavnici ŽTP-a pozvani su na ponovni sastanak u Izvršni komitet. Sastanak je održan 13. listopada o.g., a trajao je preko 10 sati. Predstavnici su ŽTP-a na tom sastanku napadnuti od članova CK SKH Jure Bilića i Josipa Vrhovca, koji su podržali glavnog direktora. Na tom je sastanku također oštro napadnuta druga točka Zaključaka Općeg sabora ŽTP-a Zageb, koji je održan 17. lipnja ove godine. Ustvrđeno je, naime, da točka 2 govori o nacionalnom prebrojavanju.

Nacionalno prebrojavanje

Da bi se lakše shvatilo o čemu je riječ, citirat ćemo točku 2 Zaključka Općeg sabora ŽTP-a Zagreb:

»Kadrovske službe i društveno-političke organizacije poduzeća i svih njegovih djelova trebaju u roku od 3 mjeseca izraditi akcione programe za rješavanje nacionalne zastupljenosti naroda i narodnosti prema proporcijama stanovništva područja na kojem se nalazi i djeluje dio poduzeća, odnosno osnovna organizaciona jedinica. Pri tome treba voditi računa o značenju radnog mjesta i kvalifikacionoj strukturi, s time da se na radna mjesta ne postavljaju radnici koji nemaju odgovarajuću stručnu spremu.« Ova pomalo nezgrapna formulacija može se objasniti citatom iz izlaganje dipl. ing. Ante Karađole, predsjednika Konferencije SK ŽTP Zagreb.

Dušan Dragosavac

On je rekao: »Po mom mišljenju, u poduzeću nije dovoljno i na vrijeme shvaćena potreba detaljne razrade materijala X. sjednice, iako su se neki potezi koji su se činili u prošlosti i sada se čine na razini poduzeća, uklapali u stavove X. sjedice. I u tome upravo treba tražiti korijenje mnogim neželjenim pojavama i problemima, posebno u vezi s nacionalnim prestrojavanjem. O ovom pitanju i kadrovskoj politici koja je vođena i koju mislimo voditi u našem poduzeću bilo je govora na sastancima koji su vođeni uz prisustvo drugova Šibla i Pirkera. O tome je raspravljano i na sjednici Predsjedništva Konferencije SK našega poduzeća. O ovome je nužno da danas zauzmemo određeni stav kako nas polemike i česte diskusije oko toga ne bi i suviše angažirale i skrenule s puta, ne vodeći brigu oko niza isto tako teških i gorućih problema u vezi s poslovanjem našega poduzeća. No, ne želim time reći da i ubuduće nećemo o tome raspravljati. Sve dotle dok se stvari ne postave na svoje pravo mjesto. Stalno se spominje i dokumentira da su pri vođenju kadrovske politike učinjene ponekad i grube greške. Na prvom mjestu se ističe politika postavljanja rukovodećeg kadra u vezi s nacionalnom strukturom, na primjer na ličkoj pruzi i u Zajedničkim službama poduzeća, pa se smatra da su tu učinjeni propusti. Teško je danas reći a još teže dokazati da li je do toga došlo slučajno ili namjerno. Imajući pred sobom određene pokazatelje kadrovske strukture po nacionalnoj zastupljeosti, mi kao odgovorni predstavnici moramo otvoreno reći da li je u tome vođena ispravna politika ili nije, i da li je potrebno nešto u vezi s time mijenjati, i ako jest, onda reći kako i kada. Ako konstatiramo da je situacija zadovoljavajuća, onda po mom mišljenju naše zajedničke snage moramo usmjeravati na rješavanje ostalih problema. Kod razmatranja tog pitanja također su prisutna sasvim suprotna mišljenja, od onog da nije baš ništa u redu, pa do stavova da o nacionalnoj zastupljenosti ne treba raspravljati, da je to glupost, i da je glavno da se kotač okreće.«

Problem »ličke pruge« što ga je spomenuo Karađole sastoji se u tome što su na toj magistralnoj pruzi bili postavljeni na sve rukovodeće položaje, bez iznimke, radnici nehrvatske nacionalnosti.

Iz izlaganja druga Karađole, kao i drugih radnika koji su na Saboru govorili o nacionalnim proporcijama, proizlazi da su svi oni mislili na rukovodeća radna mjesta.

Dramatična sjednica

Nakon svega ovoga održana je 15. listopada sjednica Centralnog radničkog savjeta. Prva točka na dnevnom redu bila je: razmatranje prijedloga komisije za ocjenjivanje zahtjeva za razrješenje glavnog direkotra J. Tomca s dužnosti. Na sjednici je rečeno da su iz Izvršnog komiteta zatražili da se ta točka odgodi dok IK ne donese odluku. Potom se razvila dramatična rasprava, nakon koje je uslijedilo glasanje. Za skidanje te točke s dnevnog reda bilo je dvadeset devet članova RS, protiv toga bila su dvadesetorica, a devetoro se uzdržalo od glasanja. Sjednica je time dospjela u »pat« poziciju. Nakon kraćeg odmora, Karađole je dramatičnom tonom pozvao komuniste da poslušaju sugestije članova IK CK SKH. Bilo je i prijetnji izbacivanjem iz SK. Tada je predloženo da se sjednica RS odgodi, što je i prihvaćeno. Na samom početku sjednice nekoliko je članova RS protestiralo zbog prisutnosti »Vjesnikova« novinara Gugića. Tražeći da se Gugić ukloni iz dvorane zbog neobjektivnog prikazivanja događaja u ŽTP-u, oni su izrekli nekoliko zaista uvredljivih riječi na njegov račun. Osim toga, Radnički savjet je odlučio izbaciti točku 2 iz Zaključaka Općeg sabora ŽTP-a Zagreba.

Tako je, nakon nekoliko mjeseci rasprava, sve opet vraćeno na polaznu točku.

Odluka IK CK SKH

20. listopada obavještava Vjesnik javnost o tome da je IK CK CKH »dao punu podršku sadašnjem rukovodstvu ŽTP-a Zagreb« na svojoj sjednici održanoj 19. listopada.

»Vjesnikov« novinar Gugić piše:

»Svrha je sjednice bila — kako smo u utorak informirani na sastanku u Izvršnom komitetu — koji je održao član IK CK SKH Jure Bilić — da se sa odgovornim komunistima u ŽTP-u Zagreb i svim ostalim sudionicima razmotri politička situacija u tom najvećem radnom kolektivu naše republike. Pri tom je istaknuto da su djelatnosti tog kolektiva i njegovi unutrašnji odnosi od izuzetne važnosti za SR Hrvatsku, iz čega proizlaze vrlo odgovorni zadaci i položaj komunista u tom poduzeću.«

Nakon objavljivanja vijesti da je Izvršni komitet CK SKH dao punu podršku sadašnjem rukovodstvu ŽTP-a Zagreb, radnici ŽTP-a bili su revoltirani. Obaviješteni smo da je bilo čak govora o generalnoj obustavi rada. Međutim, u »Vjesniku« od 23. listopada o.g. objavljeno je »iz Kabineta sekretara IK CK SKH« slijedeće: »Izvršni komitet nije raspravljao o radu rukovodstva ŽTP, pa o tome nije donosio ni svoje zaključke. Stoga se ne bi moglo reći da je Izvršni komitet CK SKH dao punu podršku sadašnjem rukovodstvu ŽTP Zagreb'. U vezi s cijelim rukovodstvom bila je riječ samo o metodama i u vezi sa zahtjevom za smjenjivanje generalnog direktora druga Josipa Tomca, koji je Izvršni komitet, kao što se objavili, osudio i konstatirao da u materijalima komisije radničkog savjeta 'nema dovoljno argumenata za zaključke i prijedloge te komisije'. 'Izvršni komitet je konstatirao na osnovi objašnjenja i činjenica iznesenih od strane prisutnih drugova, članova SK i ŽTP Zagreb, da na osnovi te točke nije došlo do prebrojavanja u kolektivu' (riječ je o tzv. nacionalnom prebrojavanju radnika i službenika).«

Umjesto zaključka

Pokušali smo u najkraćim crtama iznijeti sve relevantne činjenice slučaja ŽTP-a Zagreb.

Nameće se nekoliko pitanja. Prije svega, zbog čega i u čijem je interesu »Vjesnikov« novinar Gugić falsificirao zaključak IK CK SKH?

Zatim, budući da ovo nije prvi slučaj ograničavanja samoupravnih prava radnika intervencijom izvan radne organizacije, pojavljuje se i pitanje stvarnog dometa samoupravljanja. U svakom slučaju, teško je povjerovati da bi sad odjednom bila moguća suradnja između glavnog direktora i onih koji su ga željeli smijeniti, a riječ je o više od 26.000 radnika. Radnicima ŽTP-a treba omogućiti da doista odlučuju o svojoj sudbini. Radnici ŽTP-a jedan su od najrevolucionarnijih dijelova radničke klase Hrvatske. Stoga ne vjerujemo da je u slučaju ŽTP-a Zagreb povučen zadnji potez.

Ivan Cerovac

U DUHU AMANDMANA

Sustav budžetskog financiranja opće i zajedničke potrošnje treba zamijeniti samoupravnim sustavom financiranja

Nastupilo je vrijeme provedbe odredaba ustavnih amandmana. Opća je značajka tih amandmana da predviđaju novu organizaciju čitavog društvenog života naše zemlje na potpuno novim temeljima. U tom pogledu izvanredno su značajne upravo one odredbe u kojima su utvrđena opća načela organizacije i financiranja tzv. općih i zajedničkih potreba društva. Kada se, naime, ispituje položaj i zadaci društvenih službi i organizcija od općeg značaja za čitavo društvo, nužno se mora razmatrati organizacija društvenog života. U tome se upravo ogleda posebna važnost rasprave koju ovim napisom želimo pokrenuti.

Značajke opće i zajedničke potrošnje

Cjelokupna društvena potrošnja može se dijeliti na dva temeljna oblika, na gospodarsku potrošnju, te opću i zajedničku potrošnju. Gospodarska potrošnja ostvaruje se u okvirima gospodarskih organizacija, i to po načelu da je gospodarska organizacija, svoju djelatnost dužna tako obavljati da ostvaruje barem tolike prihode koliki su potrebni za pokriće njenih rashoda. Opću i zajedničku potrošnju ostvaruju svi ostali društveni subjekti koji nisu obuhvaćeni narodnim gospodarstvom. Njihovu djelatnost obavljaju službe i organizacije zdravstvenog osiguranja, naobrazbe, narodne obrane, javne rasprave i sl. Značajka je tog dijela društvene potrošnje u tome što se od takvih društvenih subjekata ne traži da svoje rashode pokrivaju iz vlastitih prihoda. To pokriće ostvaruje se pomoću budžeta ili na neki modificirani način iz raznih oblika doprinosa što ih plaćaju gospodarske organizacije. Ukoliko te službe i organizacije ostvaruju svoje prihode pomoću budžeta (sudstvo, narodna obrana, javna uprava), takvo se financiranje društvene potrošnje naziva općom potrošnjom. Ukoliko se pak njihovo financiranje ostvaruje pomoću posebnih namjenskih fondova, tada se ona naziva zajedničkom potrošnjom (zdravstvena zaštita, naobrazba).

Sustav protuslovan samoupravnim načelima

Kada se donosi sud o adekvatnosti sustava financiranja negospodarskih djelatnosti (jasno, promatrajući ih u užem smislu), nužno je prethodno utvrditi da je u samoupravnom društvu pogrešno vršiti strogo razgraničavanje gospodarske od negospodarske djelatnosti. Prirodnije je, naime, sve društvene djelatnosti promotriti kao dijelove cjelovitog društvenog sustava, koji se međusobno uvjetuju i povezuju. Gospodarstvo ne može egzistirati bez zdravstva i naobrazbe, a jedni i drugi bez javne uprave i narodne obrane, itd. Na to se opet nužno nadovezuje pitanje čija je djelatnost gospodarska, a čija nije, ako jedni drugima stvaraju ovakve ili onakve uvjete djelovanja.

Ovakva globalna analiza dovodi nas do jedino ispravnog stajališta: da se između pojedinih društvenih subjekata trebaju stvoriti neposredni i čisti gospodarski odnosi, s napomenom da se pod narodnim gospodarstvom razumijevaju svi oblici društvene djelatnosti. Poznato je da se u našoj praksi redovito promatraju kroz globalni udio gospodarstva u narodnom dohotku, i da se odgovarajuće analize redovito svode na utvrđivanje kretanja udjela privrede i onda se donosi sud o novom »terećenju« ili »rasterećenju« privrede.

Samoupravni koncept

U stvari, samoupravni koncept financiranja pojedinih društvenih djelatnosti trebalo bi graditi na činjenici međusobne povezanosti i uvjetovanosti društvenih službi i djelatnosti, a prema kriteriju vrste i prirode posla. Istraživanja kojih se rad može smatrati proizvodnim, a koja ne upućuju na umjetne odnose u financiranju te tzv. opće i zajedničke potrošnje ne dijele sterilno one koji stvaraju vrijednosti i one koji su, eto, upućeni na »tuđi kazan«.

To znači da se svaka društvena djelatnost treba organizirati na taj način da što uspješnije obavlja zadatke u okvirima globalnog društvenog života. Time si one stvaraju uvjete za utvrđivanje potrebnih prihoda kojima će pokriti rashode svoje djelatnosti, i to iz doprinosa koji su zapravo cijena njenih usluga a koriste ih društvene djelatnosti. Potrošači tih usluga moraju iznijeti svoje zahtijeve i time pridonijeti kvaliteti takve organizacije.

Tako bi, na primjer, trebalo zdravstvo osloboditi »tutorstva« zavoda za socijalno osiguranje i omogućiti mu izravan kontakt s neposrednim korisnicima njegovih usluga. Hoće li pojedine organizacije svoju zdravstvenu zaštitu ostvarivati izravno, preko svojih asocijacija ili na neki drugi način, odluku za to trebaju usmjeravati njihovu neposredni interesi i interesi zdravstva.

Analognu reorganizaciju trebalo bi provesti i na području naobrazbe. Kako potrebu za odgovarajućim kadrovima imaju sve društvene djelatnosti, neophodno je da utvrde svoje tekuće buduće potrebe, a nakon toga da ugovaraju njihovu naobrazbu s odgovarajućim obrazovnim institucijama ili njihovim asocijacijama, i to u pogledu profila broja i rokova, a tako i u pogledu cijene naobrazbe. Teško je stvoriti gotovo i najgrublju predožbu o tome kakve bi sve pozitivne reperkusije takav odnos izazvao, kako u pogledu sastava, broja i programa obrazovnih institucija, tako i u pogledu kvalitete kadrova i troškova naobrazbe.

I narodna obrana predstavlja jedan od uvjeta privredi-
su to svi oblici društvenog života, trebaju plaćati cijenu
vanja, pa zato svi oni koji privređuju, a zaključili smo da
te specifične usluge. S obzirom na osobitosti te službe i na federativno ustrojstvo naše zemlje, samoupravnim dogovorom na nivou vrhovnog zapovjedništva trebalo bi utvrditi obveze za svaku pojedinu republiku o ustrojstvu narodne obrane, čime bi se ostvarila jedinstvenost takvog sustava.

Sve ostale društvene djelatnosti mogu se organizirati i financirati prema načelima i kriterijima koji su korišteni kod razmotrenih djelatnosti.

Amandmani omogućuju samoupravnu organizaciju

U 5. točki 21. ustavnog amandmana sadržane su odredbe koje upućuju na takvu organizaciju našeg društva za koju se u ovom prilogu zalažemo. Zato svoje poglede u prvom redu upućujemo prema društvenim službama kojima je povjerena provedba nove organizacije naše Republike. Međutim, trebalo bi preporučiti strukovnim organizacijama za gospodarska pitanja i uredništvima njihovih časopisa da tom izvanredno značajnom području pridaju nužnu pažnju. Ukoliko, naime, dopustimo nama svojstveni činovnički pristup amandmanima i njihovoj provedbi, dogodit će nam se da i pored većeg broja zaista naprednih odredaba tih amandmana njihov pravi duh neće biti ugrađen dosljedno u novi društveni sustav.

S obzirom na trenutak naše današnjice to bi zaista bio povijesni propust.

Ivan Vitez

1871.–1971.: O STOTOJ OBLJET

EUGEN KV
U BORBI ZA
HRVATS

PRAVAŠKI
NA »DIVLJE
ZVONIMIRO
18

Sredinom god. 1860. bilanca je Kvaternikovih nastojanja na Zapadu ova: sredstva i pomoć za ustanak u Hrvatskoj mogu se dobiti, samo uz uvjete. Uvjet Francuske jest: suradnja s Mađarima, oslon na Sardiniju-Pijemont. Mađari u emigraciji uvjetuju svoju pomoć ugovorom o federaciji u biti neskloni ratovati s Hrvatskom kao ravnopravnim političkim saveznikom. U Italiji Istru i Dalmaciju osporavaju Hrvatima, pomišlja se i na tampon-državu, koja bi obuhvaćala Dalmaciju, Istru i Furlaniju. I Mađari (Kossuth) i Talijani (Tommaseo) izdvajaju Dalmaciju iz narodnog tijela Hrvatske.

Rusija i pitanje Bosne

Kvaternik, jedini agitator za slobodu Hrvatske u Evropi u danima kad se ujedinjavala Italija, 1859-60., ujedno je i sveukupna diplomacija Hrvatske: s geografskom kartom u ruci argumentira svoje prijedloge, bori se za slobodu zemlje čije granice njeni susjedi i prirodni saveznici ne poznaju ili ne priznaju. Štoviše: Mađari teže k Jadranu, Talijani hoće Istru i Dalmaciju; kako se to neposredno tiče i Beča, Kvaternik se vraća u Austriju, s programom za »austrijsko« rješenje hrvatskog pitanja u tadanjem času. Austriju i iznutra ugrožavaju Mađari: ustrajno se opiru bečkim pokušajima konsolidacije nakon »talijanske katastrofe« god. 1859. Kvaternik računa: ako se usklade napori mađarske emigracije i mađarske opozicije u zemlji te povede rat protiv Austrije unutar njenih granica, **rješenje bi hrvatskog pitanja bilo »mađarsko«!**

Ma da su Kvaternika, kad je potražio kontakt s Bečom, pri tome vodile i druge, nepolitičke nakane, bitan je pri tome njegov politički cilj: **politički pokret u Hrvatskoj na protumađarskoj osnovi, a u skladu s načelom prava i ravnopravnosti naroda,** i u Austriji i u Ugarskoj. Kako izvan Austrije sude da Hrvatska »miruje i šuti«, Kvaternik računa da Hrvatsku, ako joj se javno predoče težnje Mađara neće biti teško uzbuniti: a Beč bi morao to, u svom interesu, pomoći.

Još iz Züricha je Kvaternik u podnesku austrijskom ministru vanjskih poslova Rechbegu (12. VII. 1860.) izložio svoj politički program. Pri tome dakako naglašava ono što misli da će mu koristiti. Zato piše: **»Osvjedočen sam na temelju iskustva i činjenica: da hrvatski narod od svake evropske vlade i svakog nacionalnog pokreta može očekivati**

Dr. Ante Starčević – uz Kvaternika kreator i tumač pravaških načela

samo jaram što ga za nj pripremaju, i samo nesklonost; dotle habsburška kuća, ako uistinu hoće da se održi, ne samo da mora, prije ili kasnije, uzdići hrvatski narod u svoj njegovoj slavi i historijskoj i narodnoj sili, suprostavljajući ga svojim neprijateljima; već se također mora na nj osloniti, kao na svoju jedinu podršku, koja joj ostaje od svega kompleksa, danas još slavnog.«

Neprijatelji Austrije i Hrvata, kaže Kvaternik, zajednički su. Jer Mađari uz pomoć Francuske žele srušiti Austriju, a Francuska pritom podržava Mađare na račun Hrvata; Štoviše, misli Kvaternik: **»Rusija ugrožava hrvatsku narodnost pomoću fanatičnog srbizma u hrvatskim posjedima u Turskoj (...) Pokret turskih kršćana, organiziranih po Rusiji, a protiv interesa habsburške kuće, oduzima hrvatskoj narodnosti ponajprije cijelu tursku Hrvatsku od Save do Neretve i Bune (nepravilno zvana Hercegovinom), zatim hrvatsku Bosnu između Bosne i Drine.«**

Tu se vidi da Kvaternik pledira za isti teritorij kao i u knjizi **»La Croatie«**. U svojoj spomenici on ne skriva dvostruko lice — lojalnog »austrijanca« i buntovnika — a to izražava, na sebi svojstven način, ovako:

»Jednom riječju, iako posljedica svega toga, ako se danas neka grupa Mađara iskrca u Rijeci ili nekoj drugoj hrvatskoj luci, njihov prvi uspjeh biti će moralni uspjeh. Hrvati će ih frenetički pozdraviti, umjesto da se bore protiv začetnika svoga tisućgodišnjeg ropstva«.

POLITIČKA

RAZMATRANJA

NA RAZKRIŽJU HRVATSKOGA NARODA.

POSVETIO

SVIM MISLEĆIM DOMOLJUBNIM HRVATOM

Eug. Kvaternik

odvj.

Svezčić I.

U ZAGREBU 1861

TISKOM DRA. LJUDEVITA GAJA.

Važna Kvaternikova politička brošura

No, optužiti Mađare u Hrvatskoj toga časa može uspješno samo onaj tko dolazi iz slobode i tko ima pisane dokaze u rukama. Pozivajući se na svoj utjecaj i veze u Hrvatskoj, Kvaternik predlaže da sam povede tu borbu. Obećaje bolji uspjeh »austrijske« politike u Hrvatskoj nego li je bio, kaže on, 1848. **uz uvjet, i to bitni, da se bitka vodi za čitaví hrvatski narod, za ujedinjenje sviju hrvatskih zemalja pod Austrijom.** Ponuda je, međutim, i teška optužba:

»Austrijska kuća može računati samo na Hrvate zadovoljne svojim udesom pod habsburškom vladavinom. Tražiti pristalice za Bečane pod znakom sramotne današnjice hrvatskog naroda, značilo bi izložiti se preziru čitavog jednog naroda; upravo sadanje okrutno i povrh svega nemoralno stanje i goni Hrvate, da željezni austrijski jaram žele zamijeniti sa zlatnim mađarskim.« Kralj mora poštovati ustav, **»da se ne pojavi javna sablazan i ban ne prevjeri narodu u korist«** — **Beča. »Jelačićev žalosni primjer zastrašujući je za moral čitavog naroda«.**

Caeterum censeo Croatiam restituendam esse

Hrvatska može raditi, misli Kvaternik, samo za liberalnu i nacionalnu Austriju, kao i drugi narodi Ugarske, jer ono što im treba, to su ustavne slobode. Precizira da monarhiju mogu spasiti **»samo i jedino ustavne slobode. Što znači Hrvatu da ga stranac u njegovoj kući maltretira njegovim jezikom ili jezikom tlačitelja? Ekselencijo, u toj stvari više nitko nije slijep.«**

Kvaternik dakle predlaže da se Austrija uredi na načelu narodnosti jer, ako i padne Napoleon III., ostaje — Rusija, koja smjera da osnuje bosansku srpsku državu. **»Da bi postigli taj cilj, ti se hrvatski krajevi i u brošurama i u novinama stalno shvaćaju kao srpski, odatle je posve isključeno hrvatsko ime.«** Nije teško zamisliti, da će oslobođeni turski Srbi postati privlačna točka za pravoslavne u Hrvatskoj i za ugarske Srbe, tumači on. Propaganda koja uvjerava narod pod Turskom da ga samo Srbija može osloboditi, uspijeva. No, ako Austrija bude tlačila Hrvate, svi će Hrvati, a ne samo pravoslavni u Hrvatskoj (Kvaternik i njih smatra Hrvatima), gravitirati Srbima koje će osloboditi Rusi. Pravoslavni u Hrvatskoj iznevjerit će svoju **»prirodnu hrvatsku domovinu, srbizirajući se pod utjecajem strašnih sredstava Rusije«.** Austrija tome sama pomaže organizacijom pravoslavne crkve na hrvatskom tlu, kaže Kvaternik, a dok ruski emisari putuju Dalmacijom radeći sred pravoslavnoga naroda, Austrija nema pametnijeg posla, nego da hrvatski narod u Dalmaciji **»nacionalno ubija upotrebom talijanskog jezika, koji je smrtni neprijatelj Austrije«.**

Ako pak Austrija nastavi po starome, kaže dalje — izgubiti će i katoličke Hrvate: **»Jer će se na kraju katolici sjetiti da su Slaveni pa će se priključiti srbizmu i s njime Rusiji, ako Austrija nije kadra da ih brani protiv mađarizma. To je toliko prirodan proces, da će se Hrvati, ako ih Austrija ili ma tko drugi podvrgne Mađarima, svi — pravoslavni i pošteni u narodu, prikloniti preko srbizma Rusiji.«**

No, iako bečki ministri nisu ni mogli ni htjeli prihvatiti Kvaternikov program, željeli su ga zadržati na oku. On će se slobodno vratiti u Hrvatsku, posebna sredstva neće dobiti na raspolaganje, ali će se neki njegovi protumađarski spisi tiskati na trošak Strossmayera. Kvaternik se uspio vratiti u Hrvatsku, jer su njegove opomene i argumenti imali težinu. To se jasno vidi i iz suda bečkih ministara o njemu, koji mu priznanju **»oštri dar zapažanja«** i **»znatni talent«**, ali je i **»opasan individuum«** (Rechberg), a ministar policije Thierry smatra da je Kvaternik **»prema svojoj nadarenosti, iskustvima i vezama pozvan da pod stanovitim okolnostima bude faktor od značenja u svojoj domovini i da bi u redovima protivnika c. vlade mogao biti opasan u visokom stupnju.«**

Ustvari, nije bio opasan sam Kvaternik, već je opasnost bila u činjeničnom stanju stvari. Kvaternik se nije varao, pišući da Hrvate treba zadovoljiti, bilo u zajednici s Mađarima, bilo odvojeno od njih. Istinski, ma da nenapisani motto njegovih podnesaka Beču bio je: **Caeterum censeo Croatiam restituendam esse.** I to što brže, to bolje. Ukoliko vlada ništa ne učini, od nje se ništa više i neće očekivati, a to će značiti, i to je njegov izraz, **»moralnu revoluciju naroda«.** To je ono na što se Kvaternik upravo sprema, i što će, do određene, značajne mjere, i ostvariti — u Hrvatskom saboru god. 1861.

Hrvatski narod na raskrižju

Prije no što se, 15. IV. 1860. sastao Hrvatski sabor, Kvaternik je objavio dva važna spisa: **»Politička raznatranja na raskrižju hrvatskoga naroda,«** prvi svezak, i **»Das historisch-diplomatische Verhältniss des Königreich Croatien zu der ungarischen St. — Stephans Krone«**, oba uz pomoć Strossmayera. U prvome spisu odbija svako tješnje vezivanje s Ugarskom, navodeći brojne razloge, pogotovu mađarski **»Zug nach Süden«** (nadiranje prema jugu).

Hrvatska bi, razlaže on, jer se gotovo pretvorila u ugarsku stranku (zbog politike Beča), trebala voditi računa o prilikama van Ugarske i van Austrije. Budućnost se ne može predvidjeti sa sigurnošću, a zavisna zemlja kao što je Hrvatske, mora nastojati da njena zavisnost bude što jednostavnija; nameće se obveza da se vodi **»narodna politika«**. Jer, ako Austrija propadne, a Hrvati ne bi vodili narodnu politiku **»jedinjenje ili samostalnost naša zavisit će od conveniencie političke pobjeditelja, nipošto pak od naše volje ili želje«** (Politička razmatranja I).

Tome služi i zanimljiva Kvaternikova deklaracija o osnovnom zakonu politike: **»ono, što danas u zvijezde kuješ, koristi narodne radi sutra ćeš morati po blatu valjati, i obratno«.** Bilo je to Kvaternikovo upozorenje bivšim, sadašnjim i budućim saveznicima. Smatra zato da je Evropa u pokretu **»jer smo mi Hrvati u posjedu sve istočne strane Jadranskog mora, koje je grana sredozemnog, onog mora, koje je povodom svim sadašnjim rasprama ... Jadransko**

Današnji Trg Republike prije podizanja spome-

TNICI RAKOVIČKE BUNE

VATERNIK SLOBODNU SKU (2)

PROGRAM M SABORU VE KRUNE«, 61.

dakle more čini nas predstražom evropejskih gibanja.« (isto)

Spis **»Das Verhältniss . . .«** pobija teze mađarskih političara, historičara i pravnika o zavisnosti Hrvatske do Ugarske. Kvaternik se u dokazivanju služi historijom Hrvata, zatim političko-pravnim tezama Mađara kad oni pobijaju bečku političku centralizaciju, dok sami ništa drugo ne rade, jer žele pomađariti Hrvatsku, koja se svoje državnosti nikad nije odrekla i koje se nisu ticali i ne tiču je se jednostrani i samovoljni akti mađarske strane, koji niječu njen suverenitet.

»Das Verghältniss«, namijenjen prvenstveno evropskoj javnosti, zaoštrio je do maksimuma Kvaternikovo antimađarstvo, najavljujući protumađarski savez na Savi, Dunavu i Jadranskom moru; računa na **»naš srpski bratski narod, s kojim imademo isti jezik, istu literaturu — istu zadaću; istu budućnost«**, a čija prava u Ugarskoj, kao i prava drugih narodnosti, Mađari moraju priznati. Kvaternik očito obnavlja »slavenske« i »južnoslavenske« argumente, jer mu je Strossmayer poručivao da mu se Srbi približavaju i da bi trebalo da Kvaternik i o njima nešto napiše.

Kvaternikov nacrt ustava

No, bečka je vlada u svojim »reformnim« nastojanjima postupila nedosljedno: federalistički je i historijski program **listopadske diplome** (1860.) zamijenila centralističkim **veljačkim patentom** (1861); ukinula je srpsku Vojvodinu te je s hrvatskim Međimurjem priključila Ugarskoj, no zadržala je odvojeni status Hrvatske prema Ugarskoj osnivanjem hrvatskog ureda u Beču (Dikasterij), i dopustila da zastupnici Krajine uđu u Sabor; stavljeno je u izgled i ujedinjenje Hrvatske s Dalmacijom. To je birokracija u Dalmaciji međutim de facto onemogućila, pa se Saboru kao najvažniji

ika Jelačiću, oko 1860.

neposredni zadatak postavljalo pitanje razmeđašenja prema Ugarskoj, pošto je bečka vlada, kraj sviju teritorijalnih koncesija Mađarima, odvojila upravu Hrvatske od Ugarske. Tu je stečevinu valjalo po mogućnosti očuvati i taj smisao i imade u Saboru predloženi **čl. 42/1861**; u biti, on je — dvosmislen: naglašava državnost Hrvatske u odnosu na Ugarsku, ali u isto vrijeme izražava spremnost da se, uz postavljene uvjete, Hrvatska uže poveže s Ugarskom. Po sudu Starčevića i Kvaternika, zastupnika na Saboru god. 1861., **članak 42.** nije dosljedno zastupao državnost Hrvatske, nije se osvrtao na evropsku javnost pa stoga obojica nisu za nj glasali. Kvaternik je iznio u **svom govoru 18. VI.** poseban prijedlog o odnosima Hrvatske i prema Ugarskoj i prema Beču, utvrdivši ga **ustavnim nacrtom**, a Starčević je glasovao za nj. Taj program bio je saboru namijenjen kao demonstracija i upozorenje, ali je na prvome mjestu bio namijenjen javnome mišljenju Evrope i narodu.

U svom nacrtu ustava Kvaternik kao predmet dogovora s kraljem traži Dalmaciju, otoke, Kotor, Dubrovnik, kvarnerske otoke, Istru i »hrvatske krajeve« u Kranjskoj i Štajerskoj. Ako bi se raspao Njemački savez, zamišlja i ujedinjenje Gorice, Gradiške, Koruške, Kranjske i »vindičke marke« s Hrvatskom, ako bi to spomenute pokrajine zaželjele. Traži **hrvatsko ministarstvo** (državno vijeće) u Zagrebu **za vanjske, unutarnje, vojne, novčarske, trgovinske i prometne** poslove te, nauku s time, da kod kralja ovo vijeće zastupa njegov prvi predsjednik, ravan po dostojanstvu austrijskim ministrima rata, vanjske politike, financija i trgovine. O ratu i miru radit će s hrvatske strane posebno izaslanstvo Hrvatskog sabora ad hoc; **hrvatska vojska ne može sudjelovati u razmiricama Njemačkog saveza, niti se hrvatski vojnici smiju miješati s drugima.** Kao potpuno autonomni poslovi označuju se u nacrtu: unutarnja uprava, sudstvo, vjera i nauke, promet, policija i domaća vojska. Posebno se obrađuje savez s Ugarskom ako njen sabor to prihvati, pa se i ustanovljuju oblici za tijesnu političku hrvatsko-ugarsku suradnju (u pitanju kršenja ustava sa strane bečke vlade). Osim toga, vrhovni bi se komandant narodne vojske birao u Saboru, i ne bi mogao nositi austrijski vojni čin, baš kao što narodna vojska **ne može ratovati van granica Hrvatske.** Starčević je podržao Kvaternikov program zaključivši da će Austrija potvrditi ili ono što se od nje traži — ili svoju propast.

Na saboru god. 1861. mađaroni su zabacivali **čl. 42.**, a većina sabora je, glasujući za nj nastojala održati postojeći hrvatsko-mađarski odnos; Sabor se jednoglasno izjasnio protiv sudjelovanja Hrvatske u bečkom državnom vijeću (Reichsrat) izrazivši tako duboko nepovjerenje prema bečkoj vladi. No, grupa »realnih« političara, sigurno i u želji da postigne kraljevu potvrdu za **čl. 42.** (koji i jest sankcioniran), nastojala je produljiti debatu o zajedničkom interesu Hrvatske i Austrije. U tome su se smislu izjasnili Strossmayer, Rački, Mažuranić, Kukuljević, Šokčević, Haulik, ali su ostali u manjini prema mađaronima, kojima su se kod glasanja od 5. kolovoza pridružili Starčević i Kvaternik i s njima krajiški poslanici, i to, kako je pisao »Pozor«, biskupov list, **po zasluzi baš Starčevića i Kvaternika.** Glasovanjem 5. kolovoza, koje, u duhu manjine, nije valjda značilo ništa drugo nego li nastojanje da se stavovi prema Beču i Pešti izjednače, sabor je potvrdio nepovjerenje prema Beču i prema istome Beču učinio ono što je rečeno Mađarima u prvome dijelu čl. 42: **treba priznati državnost Hrvatske i u Pešti i u Beču.**

Nezadovoljstvo Hrvata — najdovoljnija vojska

Većina zastupnika, iako se nije izjasnila za Kvaternikov smioni prijedlog, znala je ocijeniti njegovu slobodarsku notu, dala je velik broj glasova upravo Starčeviću i Kvaterniku, kada se birao **odbor za izradu saborske adrese**, koja nosi pečat mnogih rezoniranja u Saboru, koji je zato i dobio u bečkoj štampi naziv »divlji sabor Zvonimirove krune«. S tim su više saborovanje god 1861. cijenili Kvaternik i Starčević, koji su i nastojali da se njegova pobunjenička negativa razglasi po Evropi.

Godine 1861. Kvaternik je branio suverenitet Hrvatske protiv presizanja »ugarske krune« i u polemičkom spisu: **Was ist die Wahrheit?**, problemom zajedničkih interesa Hrvatske s Austrijom bavio se posebno u značajnome političkome spisu **»Politička razmatranja na raskrižju hrvatskoga naroda«**, sv. II, koji je izašao početkom god. 1862. Kvaternik se suprotstavlja mišljenjima Strossmayera, Mažuranića te mađarona, i zalaže se za stav pravaške jezgre, pozivajući i protivnike i raznomišljenike da se pridruže »Kvaternik-Starčevićevoj« stranci, odnosno da je svojim pristupom stvore. Stoga on negativni stav Sabora, u prvome redu prema Beču, njegovo raspoloženje i saborsku adresu ističe kao **jedini ispravni stav hrvatske politike u datim okolnostima.** Njegovo je mišljenje (i Starčevićevo): Austrija je tako ugrožena evropskom (francuskom i ruskom) politikom, da ili mora zadovoljiti Hrvate i tako zaštititi jadransku obalu, koja je najugroženiji dio njezinih posjeda, ili će zbog hrvatskog pitanja prije ili kasnije propasti, jer se čvrsta država na Jadranu podudara s interesom bilo Evrope bilo Rusije. Bez ustručavanja ističe da su njegova upozorenja ne samo patriotska nego i podanička dužnost, izloživši u potpunosti neminovnost da se hrvatsko pitanje riješi ili u Austriji, ili izvan nje. Želi to i čini ne samo da bi odbio optužbe u štampi (Pozor, Srpski dnevnik, Ost und West) da je šarlatan i neodgovoran čovjek, nego i zato, jer braneći sebe osobno, želi obraniti i afirmirati svoju i Starčevićevu opozicionarsku i buntovnu politiku na Saboru god. 1861. U **»Razmatranjima« II.** više nema ni traga »austrijskoj« politici, osim »lojalnih« upozorenja — kao što je npr. ovo:

»Ne zadovolji li pako Austrija narod hrvatski, nije li naravno da će Francuska u srijedi našeg naroda a kroz ovaj Dunavom i na sve strane s koristima svojim slavodobiće slaviti? Treba li tu još kakove bune hrvatske? Oslobodi Bože te ludosti! niti jednog bodeža nije nam potrebno u tu svrhu; jer nezadovoljstvo Hrvata, to je najdovoljnija vojska naša spram zapadnog pokreta. A nije to šala što tvrdimo; ta i praksa za nas govori: Dvije hiljade Garibaldovih vojnika bijaše dostatno za srušiti kraljevstvo od deset milijuna, protiva 180.000 dobro plaćenih bodeža kralja napolitanskoga!« (Kvaternik, Politička razmatranja II, 1862).

U »Razmatranjima« je Kvaternik, situiravši Austriju i Hrvatsku u međunarodne odnose, ocijenio i odnos Talijana, Nijemaca, Mađara i Srba prema Hrvatskoj; žalio se na neprijateljske namjere sviju susjeda bez razlike, **a o** Srbima je, uz ostalo, rekao i ovo: **». . .sloga med Srbima i Hrvatima, srpskom i hrvatskom državom onda (je) jedino moguća, ako unutar naravnih i historijskih granica oviju ostane svatko ono što je po povijesti, etnografiji i vječnoj istini; da se jedino tim putem može sloboda tih plemena uzdržati; te će se uvjeriti svatko da je onaj, koji pod maskom vjerozakona proti tim načelima postupa, izdajica sloge, slobode i bolje budućnosti Hrvata i Srbalja; jer ćemo dokazati da se tim postupanjem i srbizam Srblje ubija.«**

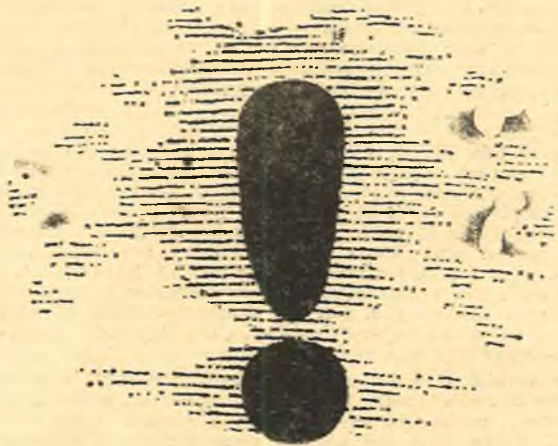
Ivan Mažuranić, hrvatski kancelar i kasniji ban

Vidjelo se šta su bečki ministri mislili o Kvaternikovim sposobnostima i o pothvatima koje bi mogao zametnuti. Zato je bila prirodna, prvo ataka u štampi na oba pravaša i uz pomoć »ruske tajne«, a zatim i politički progon. **Vlasti su** pod banom J. Šokčevićem i kancelarom I. Mažuranićem »pronašle« u veljači 1862. da je Kvaternik ruski podanik, zaplijenile mu drugi svezak **»Političkih razmatranja«**, i najposlije ga u parnici zbog »smetanja javnog mira« osudile na mjesec dana zatvora i osam dana samice. Na sudu se Kvaternik sam branio, ne odričući se svojih glavnih načela, ističući da je kao lojalni podanik bio dužan da vladu upozorava na činjenice; rekao je: **Tko bi bio rekao 1859. god., kad se nije smjelo govoriti, kad je ustav obustavljen bio, da će za godinu dana Lombardija propasti, ako to i to Austrija ne učini: bio bi buntovnik, a Lombardija je ipak prepala!«** (Pozor, 13. IX. 1862).

Sudska parnica nije bila jedina nevolja koja se oborila na Kvaternika, teškoće i progoni će se i nastaviti, ali on već ima podršku javnog mišljenja: njihovim djelovanjem **»Zapad upoznaše bolje naš narod«.** Zato Kvaternik i nastavlja javnim radom, pa poslije izlaska iz zatvora izdaje knjigu **»Hrvatski glavničar«**, o narodnome gospodarstvu i socijalno-ekonomskim prilikama u Hrvatskoj (stanje plemićkog posjeda i dr.).

Budući da je još uvijek bio ruski podanik, Kvaternik je početkom srpnja 1863. morao napustiti monarhiju. Putovao je preko Beča u Pariz naoružan, u strahu da ga Austrija usput »ne smakne« — da bi u Parizu i zatim u Italiji, kao agent poljske narodne vlade, ponovo ušao u urotu naroda protiv Austrije O tome u slijedećem broju.

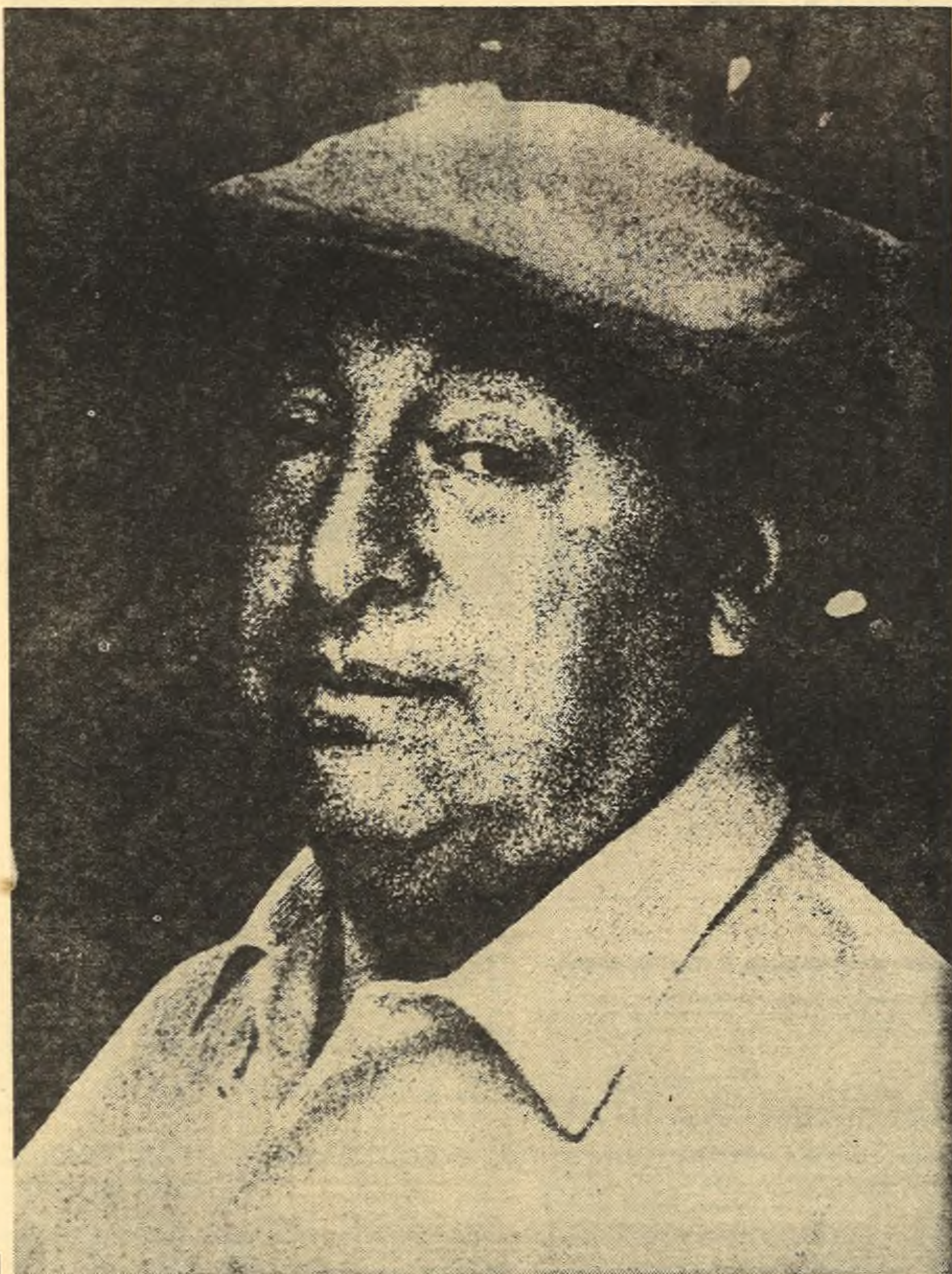
Ljerka Kuntić

M. S. LALEVIĆ u članku **»Značajni jezični savetnik«,** tiskanom u »Politici« od 16. listopada 1971. ima pravo kad pliešće toj knjizi, jer je u njoj **»vrlo malo odredaba i tumačenja, reči i izraza koji ne bi mogli biti prihvaćeni na čitavom području srpskohrvatskog ili hrvatskosrpskog, hrvatskog ili srpskog književnog jezika«.** Nešto je, ipak, mnogo »nejasan« prof. M. S. Lalević: on hoće kazati da postoji samo **jedan književni jezik** s četiri razna imena, što je besmislica, a takvu besmislicu ne podržava čak ni taj nevoljni jezični savjetnik, koliko god ide na ruku onomu što bi prof. Lalević želio. A po svemu se čini da bi prof. Lalević želio da svi govorimo **jednim** jezikom, i ne bi trebalo mnogo pogađati kojim. Hrvatski književni jezik prof. Lalević zove **»zapadnom varijantom«.** I to je već nešto. Njegove kolege u Novom Sadu i Beogradu štoviše, u poznatoj izjavi, ime toga jezika stavljaju **među navodnike,** ime **književnoga** jezika naroda čiju **književnost** nisu jednom prisvajale njihove kolege na fakultetima na kojima rade. Ne želim reći da se prof. Lalević s time slaže. Ali on iz jednoga zbrkanoga jezičnog savjetnika, u kojem su pomiješana barem **tri** proturječna kriterija, i u kojem se savjetodavci ne slažu s vlastitim savjetima, izvlači dokaze za svoju tezu o **jednome** književnome jeziku, tezu za koju smo vjerovali da ju je davno odnio isti vjetar koji je sklopio i stanovite knjige sa sličnim i još dalekosežnijim tezama.

Koliko nas god ovaj jezični savjetnik kuša vratiti za pedesetak godina, u ona krasna vremena kad su se pisale gramatike i rječnici hrvatskoga jezika **mimo hrvatske književnosti,** toliko nas, premda ga u tome sasvim ne podržava čak ni taj savjetnik, prof. Lalević opet želi vratiti vremenima stanovitih privatnih dogovora, koje **su** njegovi sunarodnjaci, s pravom, **prvi** bacili u koš. A koš imaju i drugi.

R.

NOBELOVA NAGRADA:

PABLO NERUDA

Prije nekoliko dana Švedska akademija znanosti uvela je među »svoje« besmrtnike jednoga koji je to već postao svojim djelom: Nobelovu nagradu za književnost dobio je čileanski književnik **Pablo Neruda,** tvorac dviju knjiga koje su odavna ušle u fundus velikoga svjetskog pjesništva **»Crepusculario** (1923) i **Canta general** (Sveopći spjev) (1950).

Njegov je život protekao dramatično. Rođeno mu je ime bilo Neftali Ricardo Reyes Basualto, ali je, nakon studentskih nemira u Čileu 1920, u kojima je sudjelovao kao mlad pjesnik, promijenio ime u čast velikoga češkog pjesnika Jana Nerude (1834—1891). Bio je revolucionar i diplomat. God. 1943. izabran je za senatora u parlamentu Čilea. Poslije državnoga udara 1948. bio je osuđen na smrt, nakon čega živi u ilegalnosti, u domovini i u inozemstvu. Njegovo je najznačajnije djelo, po ocjeni kritike, **»Canto general«,** koje je prvi put tiskano u Meksiku, kamo se pjesnik sklonio pred policijom Gonzalesa Videle. Po vokaciji je epsko, simbolično i lirsko istodobno, i ubraja se među najznačajnije tvorevine **»političkoga imaginiranja«** stvarnosti. Njime se Neruda svrstao u malu skupinu modernih epičara, Frederija Mistrala, Ezre Pounda i još nekolicine, koji su pokušali vratiti pjesništvu staro dostojanstvo, i učiniti i ljudsku **povijest** njegovim predmetom. Taj pothvat zavređuje pozornost danas, u vrijeme kad je pjesništvo toliko specijaliziralo područja svojega istraživanja da je počelo, malo-pomalo, zaboravljati svoju društvenu funkciju.

Djelo Pabla Nerude rijetko je i veliko upravo po tome što ujedinjuje najraznovrsnija iskustva pojedinca i društva, što u živ organizam pretvara čak i onu iskustvenu tvar koja kao da prestaje zanimati pjesnike danas. A nema nijednoga odista velikoga pjesništva koje nije rođeno i iz povijesne imaginacije, iz potrebe da se pojme varljive morfologije kultura, zločina i civilizacija, da se pojmi ono iz čega izvire ljudska povijest, kao i ono što sama ta povijest u sebi rađa. Pablo Neruda postavio je svojoj osobnosti najteži stvaralački zadatak: da sama sebe pobijedi tako što će imaginaciji naći povijesni ekvivalent, da pobijedi sama sebe kako bi iskušala svoje krhko i tako nestalno dostojanstvo.

Smrt

Mnogo puta sam se ponovno rodio, iz dubine
zvijezda poraženih, obnavljajući niti
onih vječnosti što sam ih napučio svojim rukama,
i sad ću umrijeti, ništa više, a zemlja će

pokriti moje tijelo, određeno da bude zemlja.
Nisam kupio česticu neba što ga prodavahu
svećenici, niti sam prihvatio tmine
što ih je metafizičar proizvodio
za bezbrižne mogućnike.

Hoću da u smrti budem sa siromasima
koji nisu imali vremena da je proučavaju
dok su ih batinali oni
koji su podijelili i uredili nebo.

Imam svoju smrt spremnu, kao odjeću
koja me čeka, u boji kakva mi se sviđa,
po mjeri koju sam uzalud tražio,
s dubinom kakva mi je potrebna.

Kad je ljubav potrošila svoj jasni sadržaj,
a borba ljušti svoje čekiće
u drugim rukama koje su sabrale snagu,
dolazi smrt da izbriše znakove
koji su podizali tvoje granice.

(Preveo: Nikola Milićević)

Upropastiti – možemo i sami!

Što se zbiva u hrvatskoj arhitekturi?

Nekoliko me događaja potaklo na ovu temu.

Jedan od prvih su — požari.

Kad sam u Istri gledao prvi požar, mislio sam da je posrijedi neki spektakl: bilo je vrijeme filmskog festivala. Atmosfera je bila mirna, ljudi su u krčmi kartali, mi smo pili vino, daleka vatra je budila radoznalost. Slijedećg dana novi je požar pobudio poneku sumnju, ali još uvijek nitko nije slutio zlo. A onda smo počeli pažljivo čitati vijesti i pratiti snimke. Odjednom nismo ni o čemu drugom ni razgovarali. Kad sam kasnije, na zemljopisnoj karti svoje domovine, vidio grafički prikaz požara, počeo sam polako bolovati.

Znali smo, mi Istrani, u šali reći (iako nismo poznati po duhovitosti): da su Talijani još malo ostali u Istri, bila bi čitava pošumljena.

Cijenili su je i zato su je pošumljavali.

Željeli su je, i zato su se grčevito borili da je zadrže.

Nisu dozvoljavali ni jednu hrvatsku riječ. Mijenjali su nam imena i prezimena. Čak i na grobovima. Htjeli su je pošto-poto pretvoriti u integralni dio svoje zemlje.

A nisu uspjeli.

Tri stotine staraca u mome mjestancu i danas govori svojim jezikom. Mladi govore ponajviše engleski, manje njemački, talijanski ...

Otišli su u nepovrat. Naiđu tu i tamo — kao turisti. Zato danas u Puli, kažu, nema ni pedeset posto hrvatskog stanovništva.

Ostali smo u manjini. Takvu igru započeli su Talijani; mi smo je temeljito nastavili i doveli do finala.

Znam raspoloženje mnogih Istrana. Teško im je dokazati da Zagreb nije tako daleko kao što se njima čini; još teže ih je uvjeriti da se za Istru netko brine.

Nije ni čudo.

Najprije emigracije zbog sistematskog romaniziranja.

Onda emigracije zbog nezaposlenosti.

Kasnije: gradnje hotela koji drugima stvaraju devize.

Usto, nemilosrdna i otvorena protuhrvatska politika.

Drugi, podjednako važan faktor — moj bezuspješni pokušaj otvaranja diskusije s odgovornim rukovodiocima Saveza arhitekata Hrvatske. I moram priznati, u jednom času učinila se i meni takva eventualna diskusija suvišnom. Konačno, zar je tako važno i presudno što je netko rekao na nekakvom arhitektonskom skupu?

A onda sam dobio u ruke prvi broj TELEGRAMA i pročitao članak o izgradnji hotela »Ciparis«.

To je postalo odlučujuće za ovu — ranije zamišljenu — temu i zato usredotočujem svoju pažnju isključivo na problem zaposlenosti hrvatskih arhitekata, na njihovu neprekidnu emigraciju, privremeni ili stalni boravak u inozemstvu, stanje mladih, tek školovanih kadrova itd. Dakako, problem odlaska nekoliko stotina hrvatskih arhitekata u inozemstvo nije presudan za iseljavanje stanovništva. Presudnije je pitanje zašto ti ljudi nisu mogli naći zaposlenje u vlastitoj domovini. No, pođimo redom.

Puške i bodljikava žica

Na teritoriju SR Hrvatske pojavljuju se drugi arhitekti. Nastupaju druge projektne organizacije. Često su povezane s kapitalom (kojega mi nemamo) i nude kompleksne inženjering usluge: gradi se veliki hotel Ciparis, pokraj arheološkog nalazišta; bodljikavom žicom i puškama (da, puškama) brani se pristup građevinskoj inspekciji grada Dubrovnika, organu narodne vlasti.

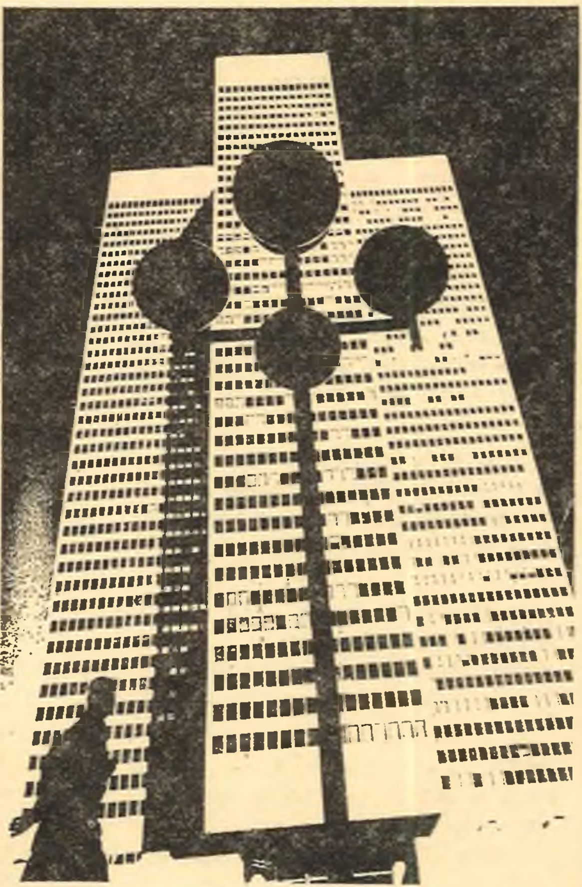
Počinje se nazrijevati odgovor (doduše djelomičan) na generacije mladih koja svake godine napušta klupe pitanje o zaposlenosti hrvatskih arhitekata, o kretanju Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu. Kažu da takvih ima oko osamdeset na godinu.

Nisu svi genijalni; neće svi postati veliki i poznati projektanti.

Ali, nešto je neprijeporno: ako ništa drugo, oni imaju bar pravo da svoju domovinu upropaštavaju sami, bez ičije pomoći.

Da sagrade preveliki volumen u odnosu na pejzaž, da izruju pola brijega zajedno s vegetacijom, da postave parkiralište automobila i hotelsku garažu u zaštićenoj zoni ili usred arheološkog nalazišta — za to im i ne treba veliko i skupo školovanje niti dugotrajna naobrazba. Dovoljno je nepoštivanje vlastite povijesti i tradicije, nedostatak ljubavi za vlastito tlo i pomanjkanje osjećaja za svoj ambijent.

A to je sve vrlo jeftino.

Pa kad bi tako stvarno i bilo, mi, hrvatski arhitekti, želimo graditi svoju domovinu sami, uljepšavati je ili upropaštavati bez ičije »nesebične« pomoći.

To je, dakle, bît ove teme.

Za njezin daljnji razvoj neophodno je postaviti opet neka pitanja.

Kad će Savez arhitekata Hrvatske iznijeti izvještaj o tome tko gradi po SR Hrvatskoj objekte, tko ih projektira i na koji način?

Kada će, konačno, Savez arhitekata Hrvatske progovoriti o temi »besplatnog« nuđenja projektne dokumentacije u paketu »inženjering« usluga? Kada će se Savez arhitekata Hrvatske pobrinuti da na teritoriju SR Hrvatske imaju pravo projektiranja samo one projektne organizacije kojima je sjedište u SR Hrvatskoj?

I tako smo se približili bîti stvari.

Licitacija i diskriminacija

Izlažući ovu temu u jednom društvu, bio sam dobronamjerno upozoren da bi ovakav tretman doveo u pitanje jedinstvenost tržišta, da bi ovakav prijedlog povrijedio ustavne odluke.

Zato su potrebna neka objašnjenja.

Projektantski rad pripada grupaciji intelektualnog rada. Po davnom, ali i danas važećem dogovoru svih projektantskih organizacija, usvojeni su kriteriji za utvrđivanje prodajne cijene projektne dokumentacije. Svi su objekti svrstani u određene kategorije, precizno su fiksirani procenti kojima se (na investicionu svotu) obračunavaju projektantske usluge za izradu tehničke dokumentacije. Prema tome, držeći se usvojenog cjenika, koji bi na temelju moralnog kodeksa arhitekata Jugoslavije morao biti obvezatan za sve članove Zajednice Saveza arhitekata Jugoslavije, tvrdim da bi za isti investicioni objekt u svim projektnim organizacijama Jugoslavije cijena projektne dokumentacije morala biti podjednaka, ako ne i potpuno ista.

Ovo je imalo, a ima i danas, svoj jasni smisao.

Željelo se time izbjeći licitaciju intelektualne usluge, željelo se time, uz iste cijene, osigurati investitorima izbor projektne dokumentacije prema referencama, renomeu i uspjesima projektne organizacije, prema njenoj specijalističkoj opredijeljenosti, a ne prema kriteriju jeftimbe (licitacije).

Takvo je načelo i danas na snazi: ono je temeljna odrednica svih statuta projektnih organizacija i stručnih saveza; na osnovi ovakvog stava razvijaju se samoupravni odnosi i dogovori udruženoga rada neposrednih proizvođača.

Praktički — nazovimo to i ovim terminom — to je »ustavna« odredba arhitektonske i ostale projektantske djelatnosti.

Interes kapitala i »sentimentalni« faktori

Tko dakle ruši utvrđenu cijenu intelektualnih usluga ili nudi »besplatnu« projektnu dokumentaciju u okviru inženjeringa ili u okviru neke druge kombinacije vrši očitu destrukciju prema cijeloj struci?

I zašto?

Prvo, zato što negira zajednički dogovor projektantskih organizacija i institucija, star najmanje dvadesetak godina.

Drugo, zato što pobija osnovne principe moralnog kodeksa arhitekata Jugoslavije.

Treće, zato što u zajednici s kapitalom, makar u prvom kontaktu s investitorom, može odigrati ulogu »dobrohotnog i besplatnog« ustupanja tehničke dokumentacije (koju će, kasnije, na bilo koji način dobro i obilno naplatiti) dovodeći na taj način u diskriminatorski položaj većinu projektnih organizacija koje redovito nastupaju bez ikakvih poslovnih veza s nosiocima kapitala i mogućnostima kreditiranja.

Četvrto, zato što, nastupajući zajedno s kapitalom, projektna organizacija — željela to ona ili ne željela — mora voditi računa o njegovom interesu, a taj interes nije nikada, ni u jednoj sredini, ni u jednom vremenu, bio organski vezan ma i za najmanju komponentu intelektualne djelatnosti, a ponajmanje projektantske. Interes kapitala bio je uvijek iznad nekih »sentimentalnih« faktora kao što su ambijentalne vrijednosti, prirodni uvjeti, slikovitost pejzaža, arheološka nalazišta i sl. Ilustrirajmo ovo istim primjerom: hotel Ciparis, kod kojega je došlo ne samo do ignoriranja »sentimentalnih« faktora nego i do otvorenog, oružanog suprotstavljanja organima narodne vlasti.

No, vratimo se našoj temi, jer takvih primjera ima dovoljno.

Sve projektantovo nastojanje dugo se vremena odvijalo u neprekidnoj borbi za odjeljivanje intelektualnog rada od interesa kapitala, da bi se proizvod duha oslobodio diktata profita. To, dakako, nije isključivo značajka projektantskih krugova, nego osnovna pozicija intelektualaca čitavog svijeta.

Ako u SR Hrvatskoj ima sve manje organizacija koje mogu ponuditi pakete inženjering usluga, i to zbog očitog i sve kritičnijeg pomanjkanja kapitala, onda je jasno da će se zanimanje investitora okretati prema onim sredinama gdje mogućnosti financiranja i kreditiranja ne predstavljaju osobit problem.

I zato se mi sada, upravo sada, nalazimo u potpuno zatvorenoj tržišnoj sferi, jer ne postoje iste mogućnosti nastupa na tržištu za srodne privredne grane.

To je, za mene, nejedinstveno tržište.

To je, za mene, nepoštivanje ustavnih odredbi.

Jasno je, nadam se, da mi ne bi imponirala ni

»inženjering« situacija unutar vlastite republike jer bi intelektualni rad mogao postati, u popriličnom dijelu, rob »domaćeg« kapitala, a time mu se pozicija ni u kojoj mjeri ne bi popravila.

No, bilo da je riječ o kroničnoj nestašici ili čak i o postojanju »domaćeg« kapitala, siguran sam da bi djelatnost projektnih organizacija trebalo omeđiti teritorijem vlastite republike.

Jer, ako i zanemarimo današnju koncentraciju kapitala u središtima financijske moći — od kojih se, usput rečeno, ni jedno ne nalazi na teritoriju SR Hrvatske — ostaju neke nepobitne činjenice.

Hrvatska je arhitektura slojevita; u svom primorskom pojasu izrazito je oslonjena na mediteranske komponente. Nadalje, ne postoji neka »jugoslavenska arhitektura« koja bi se mogla po volji i nečijoj želji primjenjivati čas u Skopju, čas u Ljubljani itd. Različiti su utjecaji na nacionalne arhitekture naših naroda: o tome nije potrebno trošiti suviše riječi. Diferencirano je i školovanje kadrova.

Može se realno pretpostaviti da izraziti kontinentalac neće nikad s toliko senzibiliteta doživjeti mediteranski ambijent kao što će to moći rođeni primorac. Kad ne bi tako bilo, bilo bi žalosno.

Hrvatska arhitektura ne teži i ne može težiti (a kada je to činila, bila je impotentna) »općoj svjetskoj arhitekturi«, koja uostalom (da se i ovo ponekom saopći) ne postoji, jer »opću svjetsku arhitekturu« čine sjajna ostvarenja pojedinih nacionalnih arhitektura.

Tako radi čitav svijet

Hrvatska arhitektura mora tražiti vlastite putove, putove istinskog, samostalnog izraza temeljenog na sintetiziranim stoljetnim iskustvima nacionalnog graditeljstva, kako bi suvremenim jezikom i ona dala svoj doprinos »općoj svjetskoj likovnoj i arhitektonskoj situaciji«. To je zadatak ne samo arhitekture nego i nacionalne kulture. Kako dakle — u vrijeme dok se nekoliko stotina hrvatskih arhitekata nalazi u raznim evropskim projektnim biroima, obavljajući često i poslove za koje diploma Arhitektonskog fakulteta nije ni potrebna — može netko drugi, drugačijeg odgoja, različitog nasljeđa, suprotnog stava prema vrijednostima nepoznatog podneblja, osjetiti pravi afinitet i istinsku ljubav za oblikovanje i formiranje prostora?

Zašto?

U ime čega?

Po kojoj bi to logici bilo normalno da slovensku nacionalnu arhitekturu oblikuju hrvatski arhitekti?

Jedino po unitarističkoj logici! logici koja negira ne samo pravo na vlastiti nacionalni arhitektonski izraz nego i pravo na vlastitu kulturu, pa čak i jezik!

Po toj logici svejedno je tko projektira, recimo, hotele po jadranskoj obali; po toj logici — a tome smo svjedoci — irelevantno je čak tko ih i eksploatira!

Po toj logici bilo bi mnogo logičnije pozvati talijanske arhitekte na jadransku obalu, jer Italija ima ipak nešto više turističkog i hotelijerskog iskustva nego mi!

Nije to, izrazito ističem, pitanje zatvaranja tržišta.

Nije ovdje riječ o kretanju robe i kapitala.

Ovo je nešto kompliciranija sfera.

Ovo je tema oblikovanja vlastitog arhitektonskog izraza, tema vlastite kulture, zapošljavanja vlastitih intelektualnih snaga, za to školovanje; to je smisao egzistencije vlastitih sveučilišta i metoda školovanja; briga je to za vlastite kadrove.

Ne znam tko će pročitati ovaj članak i hoću li uspjeti pokrenuti neku raspravu. Situacija nije povoljna za ovakve diskusije.

Nije potrebno mnogo da se ovakvo rezoniranje proglasi neprihvatljivim ili čak i »nacionalističkim«.

Spreman sam i na to.

Jer, želja da hrvatski arhitekti sami oblikuju svoju arhitekturu, planiraju svoje prostore, traže plastički izraz i time afirmiraju vlastitu kulturu — čista je i nepobitna. Samo se onda kad se osjeti i ustanovi da je pojedini zadatak opsežan, osjetljiv, kompliciran, dalekosežan po mogućim posljedicama pozivaju općim natječajima arhitekti, ali ne samo iz ostalih republika, nego iz čitave Evrope.

Tako radi čitav svijet.

Tako je stvorena japanska arhitektonska škola.

Tako je stvorena finska arhitektonska kultura.

Tako se stvaraju nacionalne vrijednosti.

A mi?

Mi čak javno i ne razgovaramo.

Intimno se, ponekad, užasavamo nad tisućama vikendica koje su bez ritma i smisla, bez proporcije volumena i osjećaja za materijal niknule preko noći i unijele na našu obalu utjecaje čitavog svijeta.

Da nastavimo s tom praksom?

Da to proglasimo »nacionalnim« izrazom u arhitekturi?

Samo — čijim?

Duško Rakić

JEZIK

VERBICID ILI DEVALVACIJA OZBILJNIH RIJEČI

Svaka strogo zatvorena, dakle apsolutistička, politička ili vjerska ideologija, svaki potpuno dogmatski politički sustav ima hijerarhiju vrijednosti, kojoj se najniža točka može označiti kao **»negativno«**, a najviša kao **»pozitivno«**, dakle hijerarhiju u kojoj i tzv. **ključne** riječi imaju svoje strogo određeno mjesto, određeno do najtananije nijanse. Svaka apsolutistička ideologija nedvosmisleno dijeli ključne pojmove na dvije posvema oprečne vrste, na pojmove **crne** i na pojmove **bijele**. U svakoj apsolutističkoj ideologiji koja uz to ima na raspolaganju sredstva prisile, svrstavanje ljudi i pojava na takvoj hijerarhiji ima ne samo akademske nego i vrlo praktične posljedice.

Staljinistička hijerarhija političkih mana i vrlina svima nam je dobro poznata: ljudi s političkim »manama« slagani su i u lijesove: smrt je, demokratski, izjednačivala na tisuće i tisuće ljudi s donjega dijela hijerarhijske ljestvice. Teški pojmovi, dakle, imali su vrlo stvaran, upravo sablasno stvaran smisao. Biti optužen za **kontrarevoluciju**, za **potkopavanje temelja socijalističkoga društvenog uređenja** ili za neki sličan grijeh samo je sobom značilo — zna se što. Dakle, u jednome strogo zatvorenome sustavu shvaćanja realnosti nije bilo mjesta **dvosmislenosti** što se tiče ključnih političkih pojmova, dakle i ključnih političkih riječi. Upravo se ta stroga hijerarhija značenjâ i mogla najstrašnije zloupotrebljavati, jer su značenja bila nedvosmisleno **unaprijed** određena u sustavu političkoga jezika, i ako realnost tome sustavu nije odgovarala, to gore po nju — trebalo ju je preudesiti ili toliko izopačiti da se s tim sustavom što bolje poklopi.

I sad, kakve to veze ima s nama koji smo odavno raskrstili sa staljinizmom, koji izgrađujemo samoupravno društvo, praveći jedinstven povijesni pothvat?

Onomu tko pomno čita naše političke govore i članke, past će u oči jedna pojava koju bih nazvao **istrošenošću jezika**, **istrošenošću ključnih političkih pojmova**. Naša je terminologija djelomično potekla i iz jednoga sistema koji je već odavno raspao, iz jednoga **dogmatskoga** shvaćanja realnosti koje je u nas odavno napušteno i prevladano: zamijenio ga je **stvaralački** odnos prema pojavama i ljudima. I javio se odjedanput čudnovat raskorak: riječi više nemaju **unaprijed** zadana značenja, nego one, tako reći, upravo traže svoj smisao. A kako ga ne mogu crpsti iz unaprijed zadane, skamenjene hijerarhije pojmova, nego iz stvarnosti, koju, međutim, treba istraživati, one se, ako **izostane** stvaralačka misao, troše i više u zrakopraznom prostoru; i da ne bi sasvim poblijedjele i nestale, ispomažu se najstrašnijim sredstvima **samoga jezika** da bi se održale na životu. Očito je da je tu posrijedi posljednji otpor dogmatskih ostataka u samome političkom jeziku. Zna se da jezik i realnost nisu **nužno** uvijek povezani, jer je jezik katkada, a pogotovu kad je riječ o politici, tako **autonoman** da sa stvarnošću ne mora imati nikakve veze. A tko napušta dogmu i teži da odista spozna stvarnost, on će, samim tim, mijenjati i odnos jezika prema stvarnosti, dakle i samu prirodu političkoga jezika.

Svjedoci smo da se danas često, i olako, izgovaraju riječi kao što su **genocid, kontrarevolucija, protivnici bratstva i jedinstva, ljudi s druge strane barikade, šovinisti, unitaristi, neprijatelji samoupravljanja**, itd. Biti optužen i za jedan od tih teških grijeha, to znači, ako se optužbe i dokažu, biti zreo i za teške sankcije koje su zakonima predviđene u našem socijalističkom i samoupravnom društvu. Izricati, dakle, onako odoka, takve strašne optužbe, izricati ih bez suda i bez argumenata, znači raditi izravno **protiv jasnoće vlastite ideološke platforme**, jer ako se za takve optužbe ne nađu dokazi i ako optuženi na osnovi dokaza ne snose nikakve sankcije, onda te optužbe obezvređuju svoj vlastiti smisao, a time pomućuju i najglobalniji smisao naših samoupravnih nastojanja.

Jer, ako **kontrarevolucijom** zovemo svašta i svakoga, kakvo ćemo ime dati pravoj, dokazanoj kontrarevoluciji?

M. G.

PODLISTAK S PREDUMIŠLJANJEM (6)

JEZIK ILI UMIJEĆE POHRVAĆIVANJA

Uz prijevod odabranih djela Alberta Camusa

Prevodioci ... Pokadšto se pričinjaju mravima iz svima dobro znane basne. Takav jedan, što traži tegobu da se s njim ogleda, da se ukoštac uhvati s nemogućim, što sav izgara u nastojanju da ostvari hrvatsko jezično savršenstvo, a da ipak ostane dosljedno vjeran izvorniku, takav jedan književni prevodilac, mrav iz stvarnosti, možda nikada neće dočekati zimu da uživa u plodovima mukotrpnoga pabirčenja. Ostat će samo malobrojnima znan (Haj'te, molim Vas! Tko bi zagledao sva ona sitna slova raznih tehničkih objašnjenja o knjizi i tražio prevodiočevo ime!), svjestan mravlje svoje anonimnosti i beskrajno zahvalan znancu ili znalcu što mu usput, u prolazu, dobacuje poneku lijepu riječ o njegovu dugotrajnom trudu. I najmanji njegov — nehotični dakako — grijeh pamti se i nerijetko preuveliča. U mah smo spremni nazvati ga izdajnikom (baš su to Talijani zgodno smislili, fakini jedni!), optužiti za nehaj i neznanje i okriviti za sva ovostoljetna zla što nam jezik snađoše. O dobru prijevodu jedva i riječ promrmljamo. A stari su naši nekada i izrijekom više cijenili odgovornost i značaj prevodiočeva djela. Kazivahu: pohrvatio je!

Drugo su cvrčci. Oni i kad »cvrče na čvoru crne smrče«, ali i kad naprazno zrikaju, napinjući se u nemoćnom htijenju da njihov zrik potraje ma i tren dulje od zvuka, oni **djeluju**. »Bave se« odgovornim i ozbiljnim poslom i neće za njih biti zime ni ponizna traženja utočišta u domu marna mrava. Osobnošću svojom, potpisanom punim imenom i prezimenom, i kad nisu obasjani svjetlima ugleda i značaja, razlikuju se oni od bezimenih mrava, prezrenih sakupljača jezičnih osobitosti. U mravinjaku kao u opkopu. Opsjednuti neprijateljima i nazlobnicima sa svih strana, a niotkuda ni pomoći ni ohrabrenja. Nit' imaju valjana priručnika, nit' dobra rječnika (A i što će im, čovječe! Ta valjda znaju jezik materinski!) — tek potoci znoja ostaju na njihovu putu. I trudom skupljano znanje, noći probdjevene nad starim tekstovima što rječnik obogaćuju i sretni trenutak nadahnuća da se ozvuči mrtvo slovo, a sve da bi se sročila jedna u stranom jeziku smišljeno oblikovana rečenica!

Trudno su i dugočasno slagana zrna prijevodne književnosti u nas. Zrno do zrna, zrno do zrna. Narasla pogača da bi joj mnogi pozavidjeli. Čehov, Joyce, Proust, Kafka i sad nedavno Camus srčika su toga nastojanja, najukusniji dio pogače. A najnovije zrno, Camusova odabrana djela, izravni je poticaj za ovih nekoliko redaka o prevodilaštvu. Petnaestak imena (četrnaest, da budem točan) pohrvatilo je cjelokupno djelo Alberta Camusa i žao mi je tek što će ih sada i izrijekom spomenuti, ili već i jesu — više zato što su sudjelovali u nakladničkom pothvatu (koji to i jest), nego zato što su u to djelo uložili trud, umijeće i dobru volju da nam približe i da nas upoznaju s djelom jednoga od najznačajnijih pisaca i mislilaca dvadesetoga stoljeća. Ima prevodilaštvo u nas dvije značajke koje je nemoguće zanemariti čak i u površnom ćaskanju. Svako je prevedeno djelo, naime, svojevrsni ogled o suvremenom hrvatskom jeziku, rasudba prevodiočeva o »pravoj riječi«, o onoj što u duh i smisao suvremena govorenja najvjernije pretače jezik tuđinca. Ali istodobno je i ukus i sukus procijepa u kojem se između pastirskoga govora što su nam ga darovali, najprije Vuk, a kasnije i svi njegovi sljedbenici, i pomodnosti izmišljaja novih riječi i nova ruha za već znane nude Vukovi oporbenjaci — našao suvremeni hrvatski jezik. Nema u prevodioca (a ne smije ni biti) one smionosti da se poigrava riječju, dajući joj i oduzimajući iskonski smisao, kao što će to učiniti neki suvremeni prozaik ili esejist. Njegovo je da poznaje i izabire. Da u svoj rječnik prevedena djela uvrsti i onu jezičnu novost o kojoj misli da će se održati u govoru, ali i da se odrekne druge, što je nastala iz novatorskoga hira. I nitko mu u tome neće pomoći. Na prevodiocu je, i samo na njemu, da odluči. A odlukom i drugima nameće svoj sud!

Uzavrela je u nas u posljednje vrijeme riječ o jeziku. Saznasmo tako, sasvim nedavno (i to od učenih jezikoslovaca, hej, čovječe, a ne od nekih neodgovornih lupetala!), da se dolaskom u grad »kvari« prirodni materinski govor malog seljačića. Reći će to, »po narodski«, PLETI KOTAC K'O I OTAC i sve će biti u redu. Srećom, reći ćemo, jer osim sreće drugoga pomagača i nije moguće naći, danas su to sve osmaljenija mudrovanja. Nadahnjuje ih politikanstvo, zle primisli i još mnogi drugi nejezični poticaj. Srećom, ponavljam, jer još prije desetak godina i najvrsniji naši suvremenici pisci mislili su otprilike isto tako, vukovski. Sjećam se još jedne takve ocjene »za osobnu uporabu« u kojoj je o jeziku mladoga prozaika rečeno da je **skupljen zbrda-zdola, iz Zagreba i Beograda** i da je to zapravo »pokvaren« narodni govor. Ali eto: jezik nije sir, pa da ga takva »pokvarena« ljube samo istinski siroljupci.

U suvremenim raspravama o jeziku, a pogotovu o rječniku ili savjetniku, rijetko ćemo pronaći da se neka riječ tumači primjerom iz prijevodne književnosti. Za »našu« proglasit ćemo samo onu riječ što je »svjetlost dana« ugledala u djelu domaća pisca. Ne znam, možda je to sasvim u redu, pa ipak, čini mi se da se vrsni prevodilac češće nađe u prilici da pohrvaćujući misao i izreku suvremena mislioca mora tražiti i tražiti dugo i mukotrpno, onu jedinu i pravu hrvatsku riječ. Ponaša se tada poput vrsna vrtlara: bira između cvijeta i korova. I što se umješnijim iskaže u izboru, to će nam vrt biti ljepši!

Duško Car

TRI SLOVENSKA PJESNIKA

IVAN MINATTI:

PREDVEČERJE

Lepet krila u oblacima.
Stabla i cvjetovi drhte.
Odasvud, nešto na prstima
ulazi u srce.

Teče tiho minuta za minutom.
Svijet je sazrio, čisti, zlaćani sjaj.
Ljubičasti dim nad mjestom,
trak zore ..., ah, odsjaj

svega, što već bi, što bit će.
Ništa se više neće zbiti.
Sat u zvoniku bije.
Još malo i večer će biti.

KAJETAN KOVIČ:

ZELENA PJESMA

List se naginje listu, trava travi,
mjesečar jelen slijedi trag košute u šumi,
gipko tijelo je lađa u zelenoj poplavi,
smaragdni vrutak krvi žilama šumi.

Strašan i sladak miris svježeg žilja,
kosovi i škvorci sriču sklad vrtnih glazbala,
grmlje su vodoskoci blistava bilja,
rijeke vriju med koljenima napetih obala.

Zrû bradavice šipka, rujne, nabreknute.
U bukovim krošnjama zrak je svadbeno pjan.
Jelen slijedi svježi trag košute
i po kopitima ga tuče zeleni dan.

TOMAŽ ŠALAMUN:

BOŽE, KAKO RASTEM

bože, kako rastem
kako sam snažan, strašan i lukav
kako se svlačim, ljuštim i selim
to je tvoje djelo gospode, ubijam

u vrtu su ruže, zrak mi ide u usta
u pustinji su leptiri, u majci meso
ako dam uru oko zapešća vrištim
bubnjevi, bubnjevi, para teče, lije

blaženi snošaj, vladaru, naša je tvoja hrana
breskve, tijela, gore, dim
mrtvi, njihova koža, ogrlice
čupam zlatne zube, prodajem ih za kruh

anđeli ustaju iz mora, kerubini lelujaju
moji su stihovi kao da bih sjekao klisurine
mrvio čeljusti i kričao
daj bože da se najedem, da budem tvoja slika do dna

Preveo: **RADOSLAV DABO**

O Iloku i knezovima iločkim, o Juliju Benešiću i jeziku našem

Govoreno na književnoj večeri prigodom slavlja berbe grožđa, rujna 1971.

Dok putujemo između prostranih oranica, sjenokoša i kao olovo teških, tamnih i dubokih brazda ovog našeg slavonsko-srijemskog pejzaža, gdje između hrastika i bagremovih šumaraka izlijeću šareni fazani i prepelice, a na blagom jesenskom vjetru šušte suncem zaliveni kukuruzi, pričini nam se da čujemo davne arhajske zvukove iz lirskih bukoličkih fragmenata naših drevnih hrvatskih panonskih humanista, klasicista i prosvjetitelja: Česmičkog, Katančića i Relkovića. I taj drevni idilični, satirski, anakreontski glas ostat će u panonskom krugu hrvatskog književnog nasljeđa i lirskog stvaranja, počevši od hrvatskog humanista Jana Panonija Česmičkog, koji je »prvi doveo lovorom ovjenčane muze na Dunav sa Helikona«, do Mađera i Tomičića — neprestano prisutan i dominantan.

Zaustavljamo se u pitomom gradiću na sjevernom podnožju Fruške gore na Dunavu — u Iloku, na nekadašnjem vlastelinstvu čuvenih knezova Iločkih, u srednjovjekovnoj tvrđavi i kaštelu hrvatsko-slavonskog bana i bosanskog kralja Nikole Iločkog, kojega *Enciklopedija Jugoslavije* pretenciozno iskrivljujući oslovljava i omalovažava, nazivajući ga »ugarsko-slavonskim feudalcem«, a njegov kraljevski naslov stavlja među navodnike. Zašto bi taj hrvatski vlastelin bio primarno *ugarski* i *samo* slavonski, kad u Šišićevu *Pregledu povijesti hrvatskoga naroda* izričito stoji da je obitelj Iločki bez ikakve sumnje hrvatskog, a ne mađarskog podrijetla? I zašto bi se njegovo povijesno i stvarno imenovanje za kralja Bosne stavljalo u navodnike kao neka sporna historijska legenda ili beznačajna formalna feudalna povlastica, kad Šišić u svojoj povijesti bez ikakvih navodnika i ograda tvrdi: kako ugarski i hrvatski kralj Matijaš Korvin »uskrisi dostojanstvo bosanskoga kralja imenovavši i *okrunivši* (istakao F. S.) bosanskim kraljem *Nikolu Iločkoga* (1472—1477), a zatim ga učini još i banom hrvatskim i slavonskim«, i nastavlja: »Taj primjer, da su Hrvatska, Slavonija, Dalmacija i Bosna činile *jednu cjelinu*, nije osamljen u to doba, što je zacijelo veoma poučna činjenica iz vremena najmoćnijega ugarskog kralja« (Ferdo Šišić: *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, str. 235. Zagreb 1962.). Parafraze slične ovim u EJ i svjesne insuficijencije činjenica u hrvatskoj povijesti tako su bezočne, a njihovi motivi tako prozirni, da ih je suvišno objašnjavati. Sapienti sat!

Lujba Polikarova-Dimitrova: JULIJE BENEŠIĆ

Mecenatski domovi ladanjeske aristokracije

Slijedeći naše povijesne reminiscencije ne možemo se oteti uspomeni na život naše ladanjske aristokracije i drevnih domova, gostoljubivih i mecenatskih, kao što bijaše i dom ugledne iločke obitelji Benešića. S pijetetom se sjećamo one hrvatske pokrajinske gospoštije, koju je pored materijalnog obilja pratila i resila aristokracija duha i iskonsko zdravo hrvatsko rodoljublje. U Benešićev su gostoljubivi i mecenatski dom zalazili i A. G. Matoš, i Vilim Korajac, i Ilija Okrugić, i Nikola Andrić, te mnogi drugi hrvatski odličnici koji su se kretali na ovoj povijesnoj savsko-dunavskoj fronti, braneći mačem i perom hrvatsku zemlju i hrvatsku kulturnu baštinu. Jer se i na ovom poprištu hrvatske zone stoljećima branila hrvatska kultura: antičko-latinska, katolička, humanistička, renesansna, zapadnoevropska; čuvali su se kontinuitet i čistoća kulturne tradicije i hrvatske narodne sveukupnosti.

Ovaj gradić i ovaj dionizijski krajolik među hrastovim goricama, među trsjem, zrelim grozdovima i vinjagama, u pitomim zlatnim voćnjacima i vrtovima, gdje blagi ladanjski zrak titra u mirisnoj aromi mošta, voća i medovine, poticao je nadahnuće dvaju čuvenih Iločana: Ante i Julija Benešića. U ovoj harmoniji nizine i pitomih rujnih bregova nastajale su anakreontske pjesme Ante Benešića i zavičajna prirodna lirika brata mu Julija. U ovom gradiću s obilježjima grada i ladanja, na ovim fruškogorskim brežuljcima s divnim vidicima, u ovom vinskom kraju i idili momačke i djevojačke ljubavi, pjevao je Ante Benešić svoju naivnu ali iskrenu anakreontiku, a brat mu Julije primao svoje prve lirske dojmove koji će se razviti u njegove kasnije snažno izražene dionizijske sklonosti. U pravo je u ovom gradu i okolini ovaj naš svjetski čovjek i ataše hrvatske kulture najviše pronalazio sebe, i hodočasteći u svoj zavičaj i u svoj obiteljski tuskulum otkrivao lirski svijet svoje mladosti, uspomena i iskonsku ljepotu ovog dunavskog hrvatskog pejzaža.

Benešićeva ars poetica

Iako je Julije Benešić literarno umijeće i svoju *ars poetica* tjerao više kao vlastitu razbibrigu i umjetničku ekshibiciju dokonih časova, ostavio nam je nekoliko pjesama i pojedinačnih strofa što se doimlju svježinom čistih, samih opažanja. Njegove hrvatske dunavske ladanjske sličice izražene su neposredno i živo kao slikarske minijature nježne i drage brodske slikarice Franciske (Fanike) Brlić-Daubachy, supruge Andrije Torkvata-Brlića, književnika, osobnog tajnika i diplomatskog emisara bana Jelačića. Benešić je imao više duha i memorije nego osjećaja i fantazije. Bio je više erudit nego iskonska lirska nadarenost, pa su i njegov izražaj i impresije često nadahnuti i pod maskom našeg humanističkog, baroknog i klasicističkog gornjohrvatskog, panonskog pjesništva i na tragovima antičkih, motiva i poganske inspiracije.

Njegov je osjećaj prožet gotovo poganskim doživljajem prirode, iskonskim erotizmom i onom slavonskom, šokačkom filozofijom, posebnom i svojstvenom u hrvatskoj književnosti, koja se očituje u uskoj povezanosti s prirodom i u epikurejskom slavljenju života. Veličanstvenim patosom slavio je idilske slike prirode, toplinu krvi, srh strasti, neobuzdanu ljubav i radost života, isto kao i njegov stariji brat Ante, koji je pjevao ode svinjskom pečenju i dobrom vinu. Pa bez obzira na umjetničku vrijednost ove anakreontike, u toj se poeziji, kao u gotovo cijelom hrvatskom panonskom književnom izražaju, osjeća jedna renitentna snaga kliktaja tog našeg dionizijskog i satirskog pejzaža i odraz vedre slike o životu.

Ako svoje suvremenike nije natkrilio lirskom snagom i kreativnošću, svakako jest bujnim temperametnom duha, diplomatskim umijećem i političkom dosljednošću i smionošću. Kao dugogodišnji intendant Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, Julije Benešić bio je izvrstan kazališni organizator. Stvorio je umjetnički ansambl s velikim glumačkim pretenzijama i dostignućima. U pravcu podizanja umjetničkog nivoa i europeiziranja hrvatskog kazališta poduzimao je niz akcija (kao gostovanje Moskovskog hudožestvenog teatra godine 1922. pod vodstvom K. S. Stanislavskoga, neostvareno gostovanje u Parizu 1924., itd.), koje su često bile onemogućivane podmetnutim financijskim krizama, cenzurom i raznim dekretima tadašnjeg unitarističko-centralističkog ministarstva prosvjete.

Za našu je kulturu naročito mnogo Benešić učinio za vrijeme svoga osmogodišnjeg boravka u Poljskoj kao delegat ministarstva prosvjete (1930.—1938.), gdje je kao izvrstan polonist, gramatik, diplomat i organizator davao artistički dokaz o hrvatskoj kulturi i njenim umjetničkim dostignućima.

Pod okriljem Krležine zaštite

Pored ovih neospornih zasluga za hrvatsku kulturu, redovito se šutke prelazi preko Benešićeve značajne djelatnosti na području hrvatske jezikoslovne znanosti. Rad na njegovu životnom djelu, na nedovršenom *Rječniku hrvatskoga književnog jezika*, ima za hrvatsko jezikoznanstvo golemo značenje. Kad se njegovi nekonformistički stavovi o posebnosti hrvatskog jezika i specifičnostima hrvatskog jezičnog osjećaja, nakon rata, a naročito u vrijeme lingvističko-političke igre i nagodbenih smicalica Novosadskog sporazuma nisu mogli prihvatiti, Benešić je bio isključen iz javnih znanstvenih filoloških krugova.

Za Benešića je sveukupno politički smišljeno natezanje oko dokazivanja identiteta hrvatskog i srpskog književnog jezika predstavljalo neko znanosti nedostojno, podvaljivačko sajamsko-kramarsko cjenkanje, dosadno kvazinaučno, zlonamjerno dogovaranje, a pristanak na jezično unificiranje smatrao je za neku vrstu filološko-političkog ruganja s čitavom hrvatskom jezikoslovnom znanošću i s cijelom plejadom hrvatskih gramatika i filologa, počevši od Bartola Kašića i Mikalje do Stjepana Ivšića i Blaža Jurišića.

Kao duhovni zatočenik, u književno-publicističkoj izolaciji, on očajnički promatra iz svoga samačkog stana na Ilirskom trgu br. 8, u Zagrebu, kako se nametnutom političkom atmosferom stvara smišljeni lingvistički eksperiment ćiriličko-latiničke sinteze s fiktivnim integritetom i s megalomanskim planovima o jezičnom jedinstvu Balkana. Sa žalosnom ironijom promatrao je jalove osnove da se konstruira i izmisli nekakav srpsko-hrvatski jezični idiom koji bi bio savršeno artistički izražajno pogodan književniku-umjetniku i jednako razumljiv čobaninu, pometaču, policajcu i znanstveniku.

U pojavi totalne dekroatizacije sveukupne hrvatske prošlosti i kulturne baštine, gdje je centralistička ideja podredila autohtoni život i razvoj hrvatske kulture svome unitarističkom imperativu, njegovi su nemoćni prosvjedi poprimali izraz tužaljke nad mrtvom materinskom riječi. A kao bivši intendant i *par excellence* kazališni čovjek, s užasom je gledao kako se Hrvatska u njenom kazališnom životu s petstoljetnom scenskom tradicijom pretvara u provinciju.

Izopćen iz javnog kulturnog zbivanja, on se još jedino mogao baviti, pod okriljem Krležine moralne i materijalne zaštite, radom na ostvarenju svoje velike zamisli, na izradi rječnika hrvatskog jezika. U gornjogradskoj tišini i samoći starog Zagreba ustrajno sastavlja i izrađuje svoj *Rječnik hrvatskoga književnog jezika*, koji je narastao u 9 debelib svezaka strojem pisana rukopisa. Nenadana smrt 1957. spriječila je da to kapitalno djelo posve dovrši. No u novim procjenama njegova rada na hrvatskom jeziku i u sudovima oslobođenim unitarističkih predrasuda i opterećenja prošlosti koja su zapostavljala i potiskivala njegovu jezikoslovnu djelatnost, on će morati dobiti dostojnu rehabilitaciju i zasluženo znanstveno priznanje.

Svojom širokom kulturom, kritičkim duhom i estetskim osjećajem, koji se ogledavaju u svestranosti i temeljitosti umjetničkog djelovanja, ostavio je ovaj naš duhovni aristokrat, pjesnik i gramatik, kritičar i diplomat, kulturni organizator i kazališni čovjek, u povijesnoj panorami hrvatske kulture izrazit trag, jasan poput duboke srijemske brazde i plodan kao vinorodni fruškogorski zreli, zlatni rujan.

Nedjeljko Mihanović

KOMEDIJA KAO RADOST ŽIVLJENJA

William Shakespeare: »Na Tri kralja«; prijevod: M. Bogdanović – J. Torbarina. redatelj: Vlado Habunek; scenografija: Edo Murtić – Goranka Vrus-Murtić; glazba: Igor Kuljerić; kostimi Inge Kostinčer.

Komedija »Na tri kralja« jedna je od veselijih Shakespeareovih komedija gdje punina životne radosti zasjenjuje sve sitne ljudske zloće. Štoviše, te male zloće u Shakespearea se očituju kao osobna tragedija njihovih nosilaca. Tako je zapravo komediju »Na Tri kralja« shvatio i redatelj **Vlado Habunek**, kome je ovo bila već četvrta režija Shakespearea, što nam a priori prejudicira povjerenje bar u korektnost njegova posla. Habunek je svoju viziju komedije »Na Tri kralja« zasnivao na isticanju dviju suprotnosti: između pustopašnog, goropadnog i nadasve veselog Tobyja i suzdržanog, ledenog puritanca Malvolija. Sir Toby Podrig pokorava se životu, dopušta da ga on grabi u svoj svojoj kompletnosti, dok Malvolio upravo obrnuto: uništava mu radosti i kastrira svaku vedriju manifestaciju, pa zvala se ona ljubav ili sreća. Na toj oštroj dijagonali Habunek je pokrenuo sudbine ostalih likova, u prvom redu Viole, Olivije i Orsina. Njihova čista i nevina ljubavna pregnuća postala su tako afirmacijom onog oblika življenja za koji pledira Toby, dopustivši da ih život odvede na razigrani vrtuljak s kojeg će sići omamljeni i zbunjeni, ali sretni.

»Komedija« je ansambl bez »zvijezda«, ali — pokazalo se to sada — s izvanrednim dispozicijama za prave glumačke pothvate i otkrića ako se svi zajednički podrede redatelju koji je otprve znao što hoće: komediju. Tu u prvom redu mislimo na **Vladu Krstulovića**. Nije to bila večer njegova iznimnog nadahnuća, već neizbježan rezultat postupnog rada i suradnje s redateljem. Krstulović nam nije pokazao samo hvalisavog, samoljubnog, pokondirenog i izvještačenog Malvolija, već Malvolija koji je svoju očitu neiskrenost pretvorio u iskrenost u koju je samo on uspio povjerovati. Konačno, s Krstulovićevim Malvolijom, tim »crnim čovjekom«, Habunek je dao naslutiti i onaj prisutni fluid tragičnoga u ovoj komediji. Uloga Viole težak je glumački zadatak, čije otvarenje uvijek visi u zraku. Ali **Lela Margitić** dala nam je Violu sa svim kompleksima čuvstava. Ona je Violu, iako superiornu u cijeloj toj situaciji zabunâ, uspjela uvući u igru, dočarati lik koji se lomi između prave, muške, prijateljske odanosti Orsinu i iskrene i čeznutljive ljubavi prema njemu. **Eugen Franjković**, kao jedno od bitnih ishodišta Habunekova određenja prema komediji, znao je prigušiti svoju goropadnost, a svoju komiku podesiti tako da ona ne zasjeni ostale protagoniste. Na istoj razini, s nešto konvencionalnijim interpretativnim rekvizitarijem, gledali smo i **Martina Sagnera** kao Sir Andrew Blezgu. Koncipirani negdje na istim emocionalnim frekvencijama, **Boris Pavlenić** kao Orsini i **Nevenka Stipančić** kao Olivija u svojim su interpretacijama posebnu pozornost obratili Shakespeareovoj poetičnosti, koja je osobito došla do izražaja nakon **Torbarininih** intervencija u prijevod M. Bogdanovića. Feste **Richarda Simonellija** bio je suptilna i lucidna shakespeareovska luda, ali ni u jednom trenutku površni lakrdijaš. Cjelovitost Simonellijeve uloge dala mu je interpretacija songova koje je skladao **Igor Kuljerić**, temeljenih na madrigalskoj melodici s vještom primjenom suvremenijeg ritma. U svakom trenutku, iznad prosjeka gledali smo senzibilnog **Milu Rupčića**, pnokrvnu Branku Strmac, jednostavnog Branka Kubika, uvjerljivog Vladu Kovačića i druge.

Na jednom mjestu u komediji Viola će reći: »O preoblako, ti si opasna . . .«

Ne znamo je li to rekao i Habunek kad je vidio skice za scenografiju što su mu ih predložili i kasnije izveli **Edo Murtić** i **Goranka Vrus-Murtić**. Izabravši formu tapiserije (tekstil-kolaž), Martićevi su napravili nekonvencionalnu scenografiju koja se svojom dinamičnošću i vizualnom afektivnošću apsolutno ne samo uklopila već i uvjetovala ugođaj same komedije, ugođaj na kojemu je Habunek posebno inzistirao. Dematerijalizıravši svoju scenografiju, Murtićevi su je poklopili s idejom same komedije. Ma koliko ona bila stilizirana, baš kao i raskošni kostimi **Inge Kostinčer**.

Franjo Marinković

PRAVE I LAŽNE STVARI

»Hladan vjetar poljem piri . . .« Belizar stvara gužvu

»Prava televizija treba uhvatiti ono što život priprema u nezaustavljivosti svoga traganja«. Tako reče moj mnogoštovani i cijenjeni kolega Branko Belan u »Telegramu« prigovarajući mi da sam emisiju »Jadranski susreti« istaknuo kao pravu televiziju. A ja — s dopuštenjem uzoritog čitateljstva — rekoh slijedeće (u HT od 3. IX. 1971.): »To je (mislim na boćarsko natjecanje, o. p.) izvrstan primjer kako je živ čovjek u stanju poremetiti i 'razgaliti' sve ustavljene konone 'televizijske' ili bilo koje druge pristojnosti.« I na kraju: »Ali boćarsku utakmicu ne mogu zaboraviti; to je prava televizija!« Eto tako. Kao što je vidljivo iz priloženoga, cijenjeni se kolega Belan i moja malenkost u biti potpuno slažemo. Niti sam ja ikada tvrdio da je emisija »Jadranski susreti« prava televizija, niti sam ikada tvrdio da su boćarska natjecanja prava televizija. Tvrdio sam jedino to da je **b a š t o i t o** boćarsko natjecanje prava televizija. A ne da su **s v a** boćarska natjecanja prava televizija. Cijenjeni je kolega Belan na temelju izdvojene pojedinosti stvorio općeniti zaključak. A o svemu što sam prije toga osvrta pisao o »Jadranskim susretima« i **k a k o** sam pisao, štovani kolega može provjeriti u »Hrvatskom tjedniku« od 13. VIII. 1971. Prema tome, riječ je o malom nesporazumku, koji za jedan općeniti sud o »pravoj« ili »lažnoj« televiziji nije ni bitan ni presudan. Žao mi je što nisam gledao emisiju »Sevdah ode u 33 i 45«, koju kolega Belan proglašava pravom televizijom, pa ne mogu stvoriti nikakav zaključak. A što se tiče tvrdnje »da kriminal nije samo nož i krađa, nego i otupljenje« (čime kolega Belan aludira na zabavnu glazbu), i s njom bih se mogao drage volje složiti. Pridometnuo bih toj tvrdnji još jedino to da otupljenje uz pomoć naše televizije ne stvaraju samo slabi šlageri nego i nazovi umjetnička »sočinenija« kojima se u obliku lažnih vrijednosti stvara iskrivljena slika ne samo o lažnoj televiziji nego i o lažnoj umjetnosti uopće.

• • •

Gledajući Martijev TV-magazin prošle subote, došao sam na žalosnu primisao da je od nekadašnje živosti, izvornosti i stanovite podrugljivosti Martijevih »Magazina« — ostala samo puka mehanika i blijedo nizanje pojedinih glazbeno-plesnih i pjevačkih točaka. Ništa više i ništa bolje nego u prosječnim sindikalnim priredbama za Novu godinu. Rutinsko smjenjivanje plesačica i plesača s pjevačima i glazbenicima bilo je toliko prazno, beskrvno i jadno, da nikakva »redateljska nadogradnja« nije mogla baš ništa popraviti. Ni »zoomovi«, ni dvostruke ekspozicije, ni ostali tehnički pothvati nisu mogli spasiti tako siromašan scenarij, tako siromašan sadržaj i tako siromašnu viziju jednog TV-musicala. Gdje su one parodije, duhovite jednočinke i nadahnuto izrugivanje pjesama iz prošlosti? Ni Nela Eržišnik nije uspjela popraviti neugodan i praznjikav dojam cjeline. Sve je to bilo brzopleto oponašanje sebe samoga i svega onoga što je tu emisiju nekada činilo dosta privlačnom novošću u svijetu TV-zabave. A što se tiče nekih starih pjesama otpjevanih u novim aranžmanima — kao što je to učinio Drago Diklić — mogu reći da je i taj pokušaj samo žalosna potvrda neinventivnosti naših glazbenih zabavljača koji nisu u stanju smisliti nešto bolje i suvremenije od takvih preinačavanja starih melodija bez jačeg unutarnjeg, subjektivnog odnosa prema nečemu što je bilo i što ponovno treba biti — ali ipak malo drukčije — od onoga što je bilo. TV-magazin ulazi u razdoblje najteže krize od početka svoga postojanja.

• • •

Ljepuškasti Belizar (u četvrtoj epizodi »Diogenesa«) prilično je zamrsio ne samo igru sudbine nego i igru Jankovića, Klefelda i ambiciozne grofice. Sumnjam da će se sve rasplesti u svega još jednoj epizodi.

Vladimir Vuković

REPREZENTATIVAN ČASOPIS

»ŽIVOT UMJETNOSTI«, Matica hrvatska, Zagreb

»Život umjetnosti«, časopis za pitanja likovne kulture što ga izdaje Matica hrvatska u Zagrebu, ušao je u petu godinu svog djelovanja. Prije pet godina u početku izlaženja časopisa »Život umjetnosti«, uredništvo je iznijelo svoj program i namjenu u »Riječi uredništva«. Pisali su: (...) Numa se čini da se ponegdje pokušava živjeti bez umjetnosti i kulture, da se umjetnost i kultura zaboravljaju ili odlažu do daljnjega. I čini nam se da je posrijedi utopija ili religija: vjera u neko biće koje će neoplemenjivo i neuljuđivano radom stvoriti sredstva i objekte svoje ljudskosti. Stoga je »Život umjetnosti« pitanje: kada je živa, kako živi, s kime i za koga živi umjetnost«?

Danas, nakon pet godina djelovanja toga časopisa, zadovoljstvo je konstatirati da uredništvo (Žarko Domljan, Eugen Franković, Tonko Maroević, Igor Zidić i Božidar Gagro kao glavni i odgovorni urednik) nije prostituiralo svoj inicijalni credo, da se nisu poveli za trenutnim i efemernim strujanjima nebuloznog i ekstravagantnog »estetiziranja«. Za njih je umjetnost uvijek bila sveprisutan život, dakle trajna pojava što nikad ne iščezava bez vidljiva traga.

Tema dvobroja 11/12 jest »Zemlja« ili — da je nazovemo naslovom uvodnog članka **Ivane Reberski** — »Zemlja« u riječi i vremenu. To je tema nada sve vješto prezentirana, kolažirana mnoštvom navoda, istrgnutih citata kritičara likovnih umjetnosti, poredanih kronološkim redom, tako da stječemo cjelovit i zaokružen dojam o »zemljašima« od njihovih programa, preko zabrana djelovanja od Ministarstva unutrašnjih poslova, te kritičara-suvremenika, pa sve do današnjih dana, tj. do današnjeg valoriziranja njihovog značenja. U ovom posljednjem svjetlu intoniran je i članak **Božidara Gagre**. Zemlja naspram evropske umjetnosti između dva rata.

Na uvodnom mjestu dvobroja stoji esej **Grga Gamulina** u ovom teoretskom trenutku. To je zapravo pokušaj lociranja naivne umjetnosti u sve češće prisutnom razgraničenju umjetnosti laika »naprama profesionalnoj, ili akademskoj.« **Tonko Maroević** i **Zdenko Rus** predstavili su nam stvaranje kipara Ante Jakića i slikara Ratka Janjića. O izložbama u rubrici Kronika pišu **Z. Maković**, **I. Babić**, **J. Denegri**, **D. Kečkemet**, **G. Quien** i **S. Dimitrijević**. O knjizi Đurđice Cvitanović piše **T. Maroević**, a knjizi Duška Kečkemeta »Ivan Rendić, život i djelo« piše **I. Reberski**.

Dva posebno zanimljiva priloga jesu eseji Hansa Sedlayera Problemi interpretacije u prijevodu **Snješke Knežević**, s njenim kritičkim osvrtom na autora, te Eco-gen. Eca esej **Umberta Eca** Tumačenje »Steve Canyiba« (popularnog strip-junaka) u prijevodu **B. Gagre**.

Da svaka promjena ne znači prevrat i revoluciju, dokaz je i ovaj broj »Života umjetnosti«. Novo uredništvo, (Željka Čorak, Eugen Franković, Tonko Maroević, Zdenko Rus, Mladenka Šolman i Žarko Domljan, glavni i odgovorni urednik) zapravo su najbliži suradnici časopisa od prvih njegovih koraka, pa stoga i nije trebalo očekivati neku radikalniju promjenu. Možda ovaj broj nema »temu«, no zato raznolikost predstavlja nove urednike u svjetlu njihovih budućih interesa.

Eugen Franković piše o Regionalnom prostornom planu Istre.

Fedor Kritovac se pojavljuje kao autor članka »Čija je okolina? . . .« To je zapravo teoretski pristup fenomenu »environmenta« ili »ambijenta« sve češće prokupacije likovnih djelatnika. **Želimir Koščević** znalački piše o problemu neposredne intervencije u prostoru, što u zadnje vrijeme zaokuplja i našu likovnu sredinu. **Josip Vrančić** piše o Uzelcu, **Vladimir Marković** o Jesusu Rafaelu Sotu, a **Zlatko Posavec** esejistički pristupa slikarstvu i pojavi Josipa Bifela. **Zdenko Rus** neočekivano konvencionalno razgovara sa slikarom Ferdinandom Kulmerom. **Žarko Domljan** daje nekoliko ishodišnih orijentira o Erwinu Panofskom, te prijevod njegova eseja Povijest umjetnosti kao humoristička disciplina. To je, po našoj slobodnoj ocjeni, i najbolji prilog ovog broja. U rubrici Kronika javljaju se **G. Gamulin**, **J. Denegri**, **D. Kečkemet** i **M. Pejaković**.

O dvjema knjigama s područja likovnih umjetnosti pišu **Z. Rus** i **Mirjana Petričević**.

F. M.

TRI SLIKARA IZ PORDENONA

Izložba u galeriji »Forum«, listopad 1971.

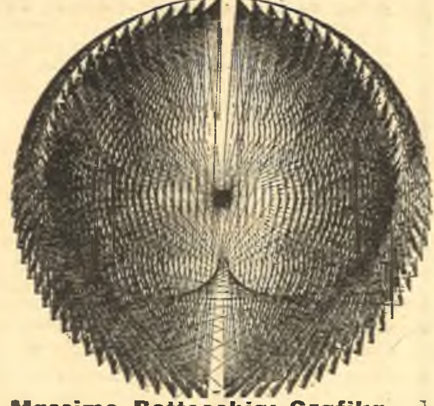
U povodu Tjedna Zagreba i Pordenona, gospodarskog i kulturnog središta talijanske pokrajine Friuli — Venezia Giulia (Furlanija i Julijska Venecija) Centar za kulturu i informacije Zagreba i galerija »Forum«, u suradnji s galerijom **Sagittaria** i djelatnim kulturnim žarištem **Centro iniziative culturali** iz Pordenona, priredili su izložbu trojice umjetnika koji žive i rade u Furlaniji, graničnom prostoru na kojem su se stoljećima susretala tri etnička i kulturna kruga, latinski, germanski i slavenski. Predstavljeni su slikari ANGELO GIANNELLI (rođen 1922.), CLAUDIO GUERRA (rođen 1952.) i MASSIMO BOTTECCHIA (rođen 1928.). S obzirom na to da je udio Pordenona i Furlanije u suvremenoj nacionalnoj kulturi Italije u neprestanom porastu, ova je izložba korisno i pravodobno obavještenje o trojici poznatijih likovnih umjetnika koji u toj sredini danas djeluju.

Pordenone je, kako znamo mali grad sjeverne talijanske pokrajine, ali u povijesti umjetnosti nije nepoznat. Ime mu se spominje u bogatim i plodnim razdobljima venecijanske umjetnosti, osobito slikarstva, od renesanse i baroka do nastojanja našeg stoljeća. Pordenone je lijep primjer kulturnog preobražaja talijanske »provincije« (koja izlazi iz uobičajenih »provincijskih« okvira), a za naše je prilike vrlo poučna usporedba između uvjeta njegova **g o s p o d a r s k o g** i **k u l t u r n o g** rasta. Ovdje nije riječ o nekim odvojenim područjima, već se zapaža da industrijski polet omogućuje (i pomaže) kulturni i umjetnički, a ovaj (na drugoj strani) pridonosi mnogostrukoj potvrdi, vrijednosti privlačnosti grada i pokrajine.

Likovni život Pordenona bogat je i dinamičan. U tom malom gradu djeluje više galerija (ima ih već desetak), živi i djeluje veći broj stvaralaca raznovrsnih usmjerenja. Ima ih koji nadrastaju granice svoje pokrajinske sredine i postaju ravnopravnim činiocem suvremene talijanske umjetnosti. Galerije Pordenona, među kojima je **S a g i t t a r i a** jedna od najaktivnijih, prihvaćaju i izlažu mnoge poznate umjetnike, ali istodobno predstavljaju, pomažu i promiču one vrijednosti koje se pojavljuju u njenoj vlastitoj sredini. Pordenone je grad koji umjetnike **p r i m a**, ali ih i **s t v a r a**, i na taj način živo sudjeluje u kulturnom životu svoga kraja i zemlje. Izložba u galeriji »Forum« značajna je prije svega kao neposredno obavještenje o trojici umjetnika koji danas djeluju u Pordenonu a osjećaju i prikazuju neko od aktualnih problema suvremene plastičke misli, istraživanja i oblikovanja.

GIANNELLI je slikar ljudskog lika, zbivanja i figuralnih kompozicija, naglašene osjetljivosti i stanovitih ekspresionističkih pogleda i postupaka. Zapisuje svakidašnje trenutke života, a njegove profinjene kromatske površine protkane su izrazitim, nervoznim grafizmom. Svojedobno je u Milanu izložio ciklus pod naslovom »Dnevnik iz provincije«. Tom su sadržaju srodna i djela prikazana u galeriji »Forum«. U najboljim trenucima to nisu samo dokumenti već i uvjerljivi slikarski dometi (Povjerenje).

GUERRA je još vrlo mlad. Prvu samostalnu izložbu imao je prošle godine.

Massimo Bottecchia: Grafika

Rabi jednostavna slikarska sredstva, izbjegava lakoću i dopadljivost. Svojedobno je pošao od enformela, analize materije i površine. Na njegovim platnima ima neke uznemirujuće tišine i tjeskobe, straha i znakova konačnog propadanja. Osnovno mu je raspoloženje nostalgično i pesimističko. S obzirom na mladost autora teško je predvidjeti daljnji put njegova slikarstva.

BOTTECCHIA je radoznali istraživač egzaktnih optičkih i vizualnih odnosa, disciplinirane i stroge mašte, racionalnog (ali i vizionarskog) načina izgradnje ritmova i prostora. Pripada obitelji Vasarelyja, Morelleta, Drobrovića . . . Njegovo je geslo: »STVORITI NOVE OBLIKE UZ POMOĆ POZNATIH OPAŽAJNIH ZAKONA«.

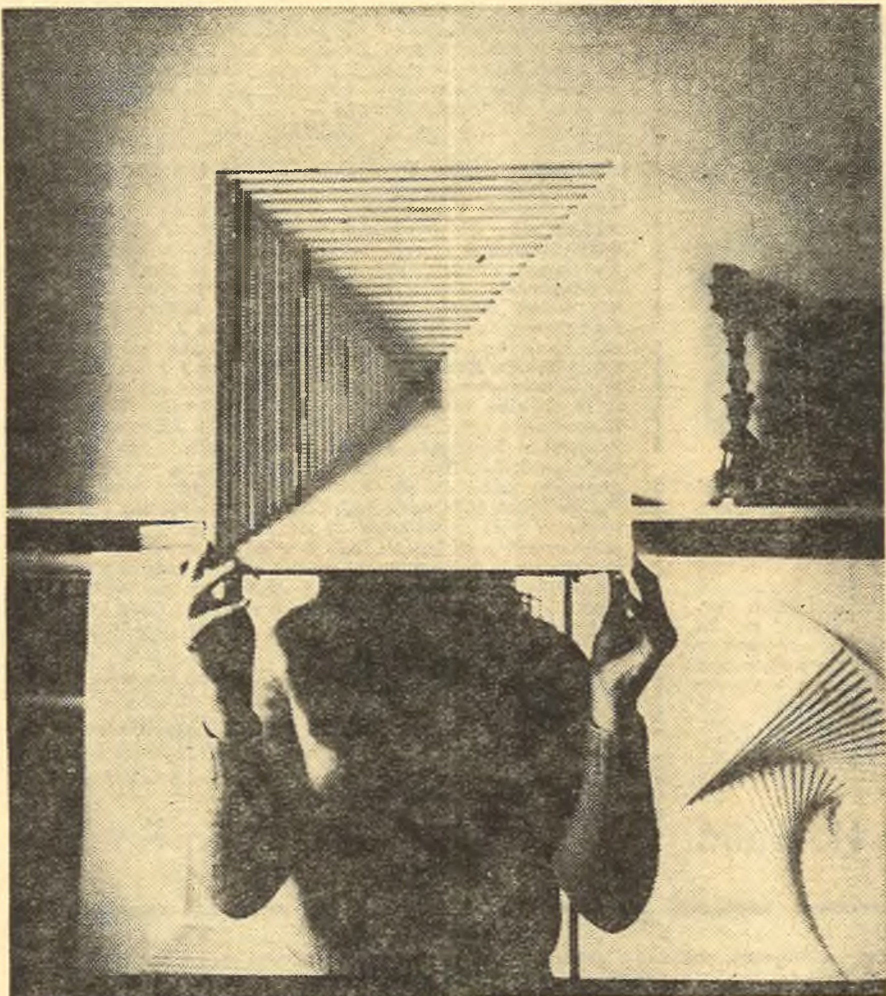
Tri talijanska umjetnika u galeriji »Forum« dokaz su živosti kulturne sredine Furlanije i Pordenona, pluralizma i slobode stvaralačkih mogućnosti i poticaja i, što nikako nije na posljednjem mjestu, prijateljstva i suradnje sa Zagrebom i Hrvatskom. Vjerojatno će uskoro doći do sličnih gostovanja hrvatski umjetnika u Furlaniji i Julijskoj krajini. Na tu suradnju upućuju nas (i obvezuju ne samo zemljopisne već, mnogo više, kulturne i povijesne veze. Riječ je o susretima koje moremo pozdraviti!

Željko Sabol

POHVALA KVADRATU

Izložba Jurja Dobrovića u GSU Zagreb, 19. X. – 14. XI. 1971.

Tradicija slikarstva reda (ili bolje: umjetnosti reda) duga je koliko i apstraktna umjetnost. U toj tradiciji kubizam, de Stijl, Bauhaus, apstrakcija-kreacija, konkretna umjetnost — bez sumnje su prošlost, ali djelotvorna prošlost. Ta je djelotvornost izbila svom snagom na vidjelo pred kraj šestog desetljeća (ne umanjujući se ni danas), pokazujući takvu snagu ekspanzije (i mogućnosti) koja je u svakom slučaju jednaka onoj umjetnosti nereda. To je činjenica. Upitamo li, međutim, nešto podrobnije o činjeničnosti te činjenice, mogli bismo to uraditi ovako: kako je moguća umjetnost reda u našoj situaciji u kojoj vlada mnogostrukost i antagonizam? Biti geometričarom, to u Pascalovu smislu znači biti u vremenu u kojem je ljudska egzistencija i inteligencija stabilna, u kojem nema uznemirujućih etičkih pitanja i dubokih svjetala i tamâ življenja pred kojima sustaje svaki (razložni) prodor prema jasnosti i izvjesnosti. Prema tome: kakvu snagu istine može imati umjetnost koja se zasniva ili teži prema jasnoći i izvjesnosti? Nije li to čisti paradoks i, dakako, apsurd? Moderna je (apstraktna) umjetnost osobito isticala autonomnost plastičke kreacije, njenu jednoznačnost. Djelo je paralelno samome sebi, jer se ne odnosi ni na što drugo do na samo sebe. Ono je čista plastička egzistencija. Ali, doista, kad bi djelo bilo samo to, kad bi se promatralo samo kao optički fenomen, bilo bi to vrlo malo. Takvo djelo reda, jasnoće i izvjesnosti, čvrsto određeno u svojoj jednoznačnosti, bilo bi u vremenu dubokih sjena i antagonizama zaista apsurdno. No ono nije samo optički nego i duhovni fenomen. Smisao geometrijskog u umjetnosti reda leži u odluci svijesti da se djeluje antiseptički. Reducirajući se na gola upotrebna sredstva, na geometrijske oblike i odnose, umjetnost reda — tamo gdje nije puki formalizam — navela je da se ukaže i progovori ono izgubljeno i svagda pretpostavljajuće: red kao metafora iscjeljenja raskomadane i zebnjom ispunjene duše, kao moguće izbavljenje i spas u jednoj prijetećoj i nemogućoj stvarnosti. Individualno izbavljenje, prije svega! U tom je svjetlu potrebno promatrati — u njegovim krajnjim konsekvencama — i djelo Jurja Dobrovića.

Prostorna konstrukcija, 1968.

Kao što to redovito biva, i Dobrovićevo se djelo ponajprije ukazuje u sferi strogih vizualnih istraživanja u okviru poetike strukturalne geometrije. Klasična se geometrijska apstrakcija »dematerijalizira«, te umjesto čvrstih, statičkih, jednoznačnih geometrijskih oblika nastupaju odnosi, nizovi, sile, skupovi, polja. Takvo novo ustrojstvo geometrijske apstrakcije razvijao je Dobrović već u najranijim djelima — u »Poljima«. Ono što je važno izlučiti iz te »prve faze« jest kvadrat koji se kao osnovni model strukture neprestano provlači kroz čitav Dobrovićev opus. On je prisutan u »Poljima« i »Prostornim konstrukcijama«, a tako i u novim »Reljefima-kolažima« i »Reljefima«. Uz krug, kvadrat je svojom elementarnošću bio osnovnim modelom mnogih modernih umjetnika, nadasve Maljevića i Albersa. Mnogi slikari mladog naraštaja odali su »počast kvadratu« nadovezujući se izravno na Albersa, te bi se umjesto »počasti kvadratu« moglo govoriti o »počasti Albersu«. Bez sumnje, u novim djelima Jurja Dobrovića (prije svega u skicama) prisutna je također »počast Albersu« — time da se ne previdi cijela širina osobnog udjela. Zato je bolje i ispravnije govoriti o tom osobnom udjelu, koji se prije svega otkriva u posvemašnjoj redukciji, o minimalizaciji izražajnih sredstava autorova plastičkog govora. U »Reljefima« nestaje svaki trag optičkog nasilja koji je u manjoj ili većoj mjeri bio prisutan u ranijim djelima (osobito u Mapi I i Mapi II). Prijeđen je put (gotovo bih rekao: učinjen je skok) izravnijeg odnosa s onim »poslije-optičkim« gdje se tek otvara dimenzija umjetničkog. »Jer« — da citiramo upravo Albersa — »umjetnost osjetljivo oko privodi tome da vidi i čita više nego što retina prima.« Izravniji odnos s onim »poslije-optičkim« ostvaren je upravo posvemašnjošću reduciranja. I ako su pri tom Dobrovićevi dometi »temeljiti i pouzdani izvještaji o izvršenom kreativnom radu osvajanja još neznanih plastičkih istina o strukturalnoj biti našega svijeta« (R. Putar), jednako su tako (a po našem sudu: prije svega) izvještaji jedne svijesti koja se poduhvatila da, ispitujući na granicama slikarstva, ispita i svoje vlastite granice. A ti su izvještaji pregnantni i elementarni kao kvadrat: postoji granica i istodobno neograničenost; omeđenost i istodobno otvorenost...

Zdenko Rus

OSJEČKA PUBLIKA – PRIVILEGIRANA

Izložba Jurja Dobrovića u GSV B. Pergolesi: »Služavka gospodarica« prva premijera sezone Opere HNK u Osijeku

Prva premijera u novoj sezoni potvrdila je glas Opere Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku kao umjetničke ustanove koja njeguje komorni stil (o čemu najbolje svjedoči Annale kratke opere i baleta u Osijeku) i često kao ustanove koja prva u Jugoslavjii postavlja neka djela koja nisu suviše čest gost na repertoarima naših opernih kuća. Tako se osječka operna publika nerijetko nađe u privilegiranom položaju jer može čuti i vidjeti djela koja ni publika većih glazbeno-scenskih kuća još ne pozna; ujedno je to kompenzacija za činjenicu da manja kazališna kuća ne može postavljati djela koja zahtijevaju opsežan ansambl i znatnu scensku tehniku. Od spomenutih premijera dviju jednočinki svakako je posebno vrijedno prvo djelo programa, monodrama »Ljudski glas« Francisa Poulenca, djelo koje samo idejom podsjeća na Menottijev »Telefon«, ali je u glazbenom smislu posve originalno, a usto nevjerojatno teško jer jedinoj interpretatorki postavlja znatne zahtjeve, počevši od čisto glazbeno-tehničkih do činjenice da je i glumački nevjerojatno teško, pogotovu zato što su oči gledališta gotovo tri četvrt sata neprekidno uperene u to jedino lice. Tu ulogu je, u glazbenom pogledu, posve suvereno, s izvrsnim psihološkim nijansiranjem glazbenih fraza i dubokom muzikalnošću odigrala Branka Galić, uspjevši ujedno da u glumačkom pogledu dâ sasvim uvjerljivu, ako ne i veliku ulogu.

Dragutin Savin, sada kao gost kuće u kojoj je dugo djelovao, ostvario je u ovom djelu čistu, zgusnutu režiju, a kao scenograf također je dao dokaza svojoj svestranosti. Posebno ističem izvrsne kolorističke efekte njegovih rješenja.

Na žalost, u drugom djelu, Pergolesijevoj »Služavci gospodarici«, scena je bila također uspješna riješena, no s mnogo manje originalnosti, a režija je bila tek tradiocionalno korektna. Nosioci glavnih uloga nisu bili kadri dati nešto dublje od površne lepršavosti rokoko-djelca, pa je Serpina Štefice Petrušić bila samo dražesna, bez veće originalnosti, a Uberto Petra Kloca ponekad pretjeran u težnji za efektima. Dok je Štefica Petrušić glazbenu komponentu uloge ostvarila ležerno, ali bez dublje povezanosti s cjelinom, Petru Klocu je težnja za komičkim efektima ponešto i smetala u građenju glazbene strane uloge.

Tako se dirigent Antun Petrušić nije našao u najzavidnijoj situaciji, to prije što orkestar osječke Opere nije dovoljno popunjen vrsnim glazbenicima. Uzevši to u obzir, »Služavka gospodarica« bila je, ako ne značajna glazbeno-scenska predstava, ipak na razini prosječnih ostvarenja osječke Opere, a »Ljudski glas« Francisa Poulenca, tog najsentimentalnijeg i ujedno podrugljivog člana »francuske šestorice«, jedna od izvedbi koja će ostati u ljetopisu osječkoga HNK kao istaknut primjer značajnog ostvarenja malim sredstvima.

Ivo Slaviček

U DUHU TRADICIJE

Rafo Bogišić: LEUT I TRUBLJA; antologija starije hrvatske poezije za učenike i studente; »Školska knjiga«, Zagreb 1971.

Zahvaljujući »Školskoj knjizi«, koja u posljednje doba pokazuje sve poduzetniju izdavačku politiku, pojavio se ovaj izbor iz našega drevnog pjesništva. Reklo bi se: u pravom trenutku, jer je od prethodnoga sličnog izbora (Slamnigova **Antologija hrvatske poezije od najstarijih zapisa do kraja XIX stoljeća**) prošlo čitavo desetljeće, a svjedoci smo jačega zanimanja javnosti za hrvatsku kulturnu predaju i posebice za tzv. stariju književnost. Usto je u proteklom vremenu došlo do nekih važnih znanstvenih otkrića (autorstvo nekih pjesama iz **Ranjininog zbornika** te **Jedupke**) i novih kritičkih spoznaja koje se odnose upravo na poeziju zastupljenog razdoblja. Doduše, 1968. u nakladi beogradske »Prosvete« objavljena je antologija **Pesništvo renesanse i baroka, Dubrovnik, Boka Kotorska**, ali u njoj priređivač Miroslav Pantić nigdje ni izravno nije ničim naznačio da se ta zbirka čudna naziva sastoji od tekstova koji pripadaju hrvatskoj literaturi.

Zbog svih tih okolnosti knjigu **Leut i trublja** uzimamo u ruke s posebnim zanimanjem. Sastavljač dr. RAFO BOGIŠIĆ, ugledni istraživatelj naše književne baštine minulih stoljeća, predstavio je dvadeset i tri poetska imena od začinjavaca do početka XIX. stoljeća, više anonimnih pjesama iz raznih zbornika i mali izbor iz pučkog stvarateljstva, a napisao je i kraće bilješke o autorima i uz svaki prilog tumačenja i napomenu. Naslov antologije, kako je objašnjeno u uvodu, upozorava na dvije ponajprisutnije teme u hrvatskoj starijoj lirici: na njezina ljuvena i domoljubna nadahnuća, a sastavljača je vodio kriterij da »izbor bude što bliže zahtjevima ljepote i vrijednosti«. On pri tom očito, nije želio prelaziti zadane okvire namjene ove edicije, pa je u nju ponajvećma uvrstio antologijski »provjerene« pjesme, paradigmatske ulomke iz većih cjelina, odlučujući se za pisce vrijednost kojih je općeprihvaćena i prepoznata. U tom smislu Bogišić je ispunio zadaću. Korisniku knjige pružena je mogućnost da se valjano upozna s najkarakterističnijim pjesnicima i pjesničkim dostignućima te mu je olakšano praćenje razumijevanje i snalaženje u tekstovima. Neki izrazitiji osobni stav koji bi imao ambiciju da mijenja ili bitnije nadopuni sliku hrvatskog starijeg pjesništva ne nazire se ni u izboru ni u popratnim naznakama.

Ako i poštujemo određenje ove antologije kao školsko-instruktivne knjige, nameće nam se ipak nekoliko pitanja. Zamjećuje se da je njezin sastavljač, općenito uzevši, bio odveć privržen osnovnoj matici poetske tradicije, poglavito spomenutoj tematskoj dvojakosti, pa se nije rado usmjeravao prema ostvarenjima što na stanovit način odudaraju od dominantnih tonova i obilježja, iako su ta ostvarenja, bilo neprihvaćanjem kanona , bilo otporom prema njima, u nekim slučajevima unosila nova iskustva i stilsko-izražajne elemente u naše pjesništvo, a neka od njih nedvojbeno su umjetničke vrijednosti. K tomu, izabrani stvaratelji u težnji da budu prikazani cjelovito i zaokruženo, prezentirani su odreda s dosta priloga, što je zasigurno bilo na račun onih pjesnika koji su ostavili pojedinih vrijednih, zanimljivih stihova, no opus kojih nije dostatno definiran, bogat ili proučen.

Tako nisu uvršteni **Sabo Bobaljević, Antun Sasin, Paskoje Primović, Marin Gazarović, Vladislav Menčetić, Vlaho Skvadrović** predstavnici aljamiado književnosti. Dok je njihovo izostavljanje, barem sa stajališta antologičareve koncepcije i pristupa, donekle i razumljivo, za izostavljanje **Kačića** ne možemo naći opravdanja ni objašnenja, kad to nije uvjetovala vremenska omeđenost izbora. Naime, on obuhvaća neke Kačićeve suvremenike (Kanižlić), a i znatno mlađeg Katančića.

Bogišićeve su pregnantne bilješke, za koje on tvrdi da su »samo jedan od mogućih informacija, navedena prva i bez osobito smišljenog reda«, u golemu broju primjerene svrsi. No, mjestimično u njima susrećemo pokoju nepreciznost i nategnutu formulaciju što se moglo izbjeći. Primjerice, u bilješci o Maruliću stoji: »Latinski je ispjevan i ep **Davidias** (Davidijada) i **Epistola ad Adrianum** (Poslanica papi Adrijanu VI) ...«, iz čega bi neupućeni mogao pogrešno zaključiti da je i potonje djelo napisano u stihovima. Teško je nadalje, bez dodatne argumentacije prihvatiti naznaku da komični spjev »Suze Marunkove« zbog obrata na završetku, na stanovit način tipičnog za takvu vrstu spjeva, »dobiva jednu specifičnu dimenziju apsurda«.

Na kraju valja ponoviti i istaknuti da je Bogišićevo djelo, unatoč nekim prazninama i propustima, solidan i uporabiv priručnik, hrestomatija, te da zaslužuje pozornosti kao antologija važnoga dijela hrvatskog pjesništva.

Mirko Tomasović

PUTOPIS

U RADIONICAMA VINKOVAČKIH SLIKARA

Vinkovci, taj grad Kozaraca i Runjanina što se smjestio na hrvatskom sjeveroistoku, u srcu Šokadije, kako seljak naš srijemski i slavonski s ponosom kaže, grad je svakidašnji, štoviše i siv, kad nema nekih svečanosti, pa se namjerniku i danas može učiniti »ni selom, ni varoši«, zaluta li u oblačan dan ili kad panonske magle pokriju sve te ravnice od Kijeva do Zagreba. I možda će takav namjernik projuriti i središtem Vinkovaca (»Gori lampa ...«) ni ne zamijetivši taj naš graničarski, krajiški barok, i ne shvativši koliko je velebno i lijepo to prezreno vojničko i seljačko graditeljstvo. A uoči li ta zdanja, možda će pomisliti kako je prošla baba s kolačima, i kako danas pustoš vlada, posvemašnja pustoš, barem što se likovnih izričaja tiče. Jer tko da ga, namjernika, odvede u radionice vinkovačkih umjetnika, tko da ga upozori da je to uza Zagreb i Split možda najjače naše likovno središte. Naime, neće na ulici, dakako, naići na grafike ili kipove Antuna Babića, na tempere Joze Matakovića ili pak na platna Davora Runtića. Sve to treba otkrivati, možda čak i tragati za tim. Ove jeseni nisam tragao, jer sam već poznavao dva ateljea, te se nađoh opet, srećom, u njima. Namjeravah upoznati još jedan, ali me čari Iloka, pa i nezgode prometne zaustaviše, pa opet (nesrećom) ne vidjeh radionicu onoga svojevrsnog čarobnjaka, Antuna Babića, to mjesto gdje niču ti čudoviti kipovi i te grafike što zaslužuju posebnu pozornost u jednoj budućoj antologiji hrvatskoga likovnog humora.

Kilometri se nižu od Vinkovaca prema Oroliku (ne pobrkajte taj naziv ni slučajno s tvornicom pokućstva sličnoga imena, što se meni dogodilo), odvija se ta asfaltna cesta kao filmska vrpca — i stižemo tako u jedan moderni stan usred tog sela u »panonskom blatu«, u jedan ugodan dom, u kojem nas domaćin slikar Davor Runtić-Sivi, podrijetlom Sinjanin, nudi i pita nudlima i pitom, te odojkom srijemskim, a za uzvrat svemu tome, obilju našem domaćem i naravnom, na zidu vise slike koje bi puritanci čak i morbidnima proglasili, prethodnu riječ pri tome rastavljajući na slogove. Napokon, dopustite mi, ni markiz de Sade nije živio na selu, pa je ipak imao svoje mišljenje o puranima. A danas je svijet znatno manji negoli u njegovo doba, pa zašto onda ne bi Davor Runtić koji živi u selu Oroliku imao pravo da slika — popartističku sliku! I sad bih ja mogao, kao svojedobno, ili kao neki moji kolege danas (a zašto se ja ne bih rugao njima, kad mogu i sebi?) raspredati i o toj suvremenoj civilizaciji, pa o kompjutorima i o kontejnerima, pa o svemu tome što inspirira Davora Runtića. Ali ćutilno i čudljivo (da ne velim »hirovito«, kad je čitav tisak tu riječ zaboravio) ja sam pred tim slikama samo ustvrdio da je taj mladić ipak talentiran, i da mi se to prvi put nije samo pričinilo, i da je to dobro slikarstvo, i to upravo zbog onih razloga zbog kojih jedno slikarstvo može biti dobro. Koji su to razlozi, ne želim ponavljati po tisuću puta, u svakom slučaju, Runtić zna što je boja, linija, zna likovnu abecedu, a dalje djeluje njegov talent.

»... tradicija ima vrijednost tek kada nalazi potvrdu u sadašnjosti. Kontinuitet udjela i značenja Slavonije u našoj likovnoj umjetnosti nije prekinut. Na području Slavonije djeluje nekoliko slikara i kipara u čije smo se mogućnosti i domete imali prilike uvjeriti na samostalnim i skupnim izložbama ... Svi ti umjetnici, odnosno njihova djela, svjedoče o značenju i udjelu Slavonije u suvremenoj hrvatskoj umjetnosti, svjedoče i o nastavljanju duge tradicije.« Tako sam godine 1965. sročio jedan tekst što ga je Galerija likovnih umjetnika u Osijeku odaslala zovući umjetnike iz tih krajeva na izložbu »najistaknutijih autora koji djeluju na ovom području«. Bili su pozvani i oni što su u Slavoniji rođeni i oni što su nekim drugim čimbenikom uz nju vezani. Ali, pišući taj tekst, mislio sam prvenstveno na one što u Slavoniji djeluju, na te nasljednike Waldingera i Kraljevića, o Golu, Matakoviću i već spomenutom Babiću. Koju godinu kasnije, u jednom noćnom i veselom društvu, zatekoh se u Matakovićevu ateljeu, nakon izleta u Borince, nakon

posjeta toj najvećoj europskoj farmi jabuka. I zatekoh se opet neki dan, i opet me snebiše ta njegova nebesa i raskrižja, taj hrvatski duh njegove Panonije, ta ravnica što se pokatkad biba kao more, i koja je tako plava, kao more, i tako zelena, i žuta, i koja poprima sve te boje koje i more poprima, a Jozo Mataković umije sve to izraziti. Vaupotić, Pulić, Mirjana Matić-Halle, Adriana Škunca, pa još nekoliko pisaca, svi su našli pregršte pohvalnih riječi pred Matakovićevim slikama. Ja sam tada uspio šutjeti, ali zato sada mogu reći da je to dobro, zbilja pošteno slikarstvo. I kad to kažem, ne mislim na umijeće, nego na umjetnost. Dah i duh te naše Šokadije ćutim kada gledam te slike, ćutim to nepresušivo vrelo što je svojedobno nadahnjivalo klasike hrvatske književnosti, i koje sada nadahnjuje plemenito Matakovićevo slikarstvo u ovom lijepom gradiću na Bosutu.

Dubravko Horvatić

JAZZ

NAKON MNOGO GODINA

Prošle srijede imali smo stvarno rijetku priliku da u dvorani Doma JNA u Zagrebu slušamo koncertno izvođenje jazza **Plesnog orkestra RTV-Zagreb** pod ravnanjem **Miljenka Prohaske,** glazbenika koji se na kormilu tog orkestra nalazi od konca 1955. g., znači punih 16 godina. Orkestar je sastavljen potkraj 1946. godine, pa mu je na izmaku jubilarna 25. obljetnica.

Da su javni nastupi Plesnog orkestra RTV-Zagreb stvarno rijetki, posebno u obliku cjelovečernjih jazz-koncerata, potvrđuje i činjenica da je orkestar zadnji put nastupio pred zagrebačkim jazz-slušateljstvom prije punih pet godina (početkom 1967. g.) malo prije odlaska M. Prohaske u SAD na festival jazza u Monterey, gdje je vrlo uspješno ravnao i izvedbom svoje međunarodno priznate jazz-skladbe **Intime.** Tu nedvojbeno najbolju jazz-skladbu M. Prohaske, punu neke unutarnje ravnoteže, melodioznosti i ritmičnosti, orkestar je izveo i ovom prilikom, i to na svršetku svog vrlo uspjelog nastupa, na dugotrajan pljesak koncertom zadovoljnog slušateljstva. Plesni orkestar RTV-Zagreb danas sačinjava dvadeset glazbenika, ne računajući voditelja i dirigenta M. Prohasku, od kojih se ističu solisti: **Ozren Depolo** — alt i tenorsaksofon, **Ladislav Fidry** — truba i krilnica, **Marijan Domić** — truba, **Boško Petrović** — vibrafon, **Silvije Glojnarić** — bubnjevi, **Krešimir Remeta** — električni kontrabas, (ovaj put na koncertu električna bas-gitara), **Ivan Kelemen** — ventil trombon te **Boris Frančišković** — altsaksofon, **Zlatko Dvoržak** — klavir i **Marijan Makar** — električna jazz-gitara. Na koncertu su izvođene samo vlastite jazz-skladbe članova orkestra. Ističem jazz-skladbe M. Prohaske **Sretna kuća, Zbog jedne davne melodije** i vrlo modernu skladbu u odličnom aranžmanu — »Ritmiko«, zatim **I prošlo je puno godina** S. Glojnarića (s vrlo inventivnim, raznovrsnim i bogatim solom samoga autora); **Povratak Rikija** Stipice Kalođere (u ritmu bosa nova); **Formula 2** O. Depola, vrlo moderne jazz-skladbe, te izražajnu jazz-baladu B. Fančiškovića **Refleksije** u kojoj je autor i kao izvoditelj pokazao svoje izrazite afinitete prema jazz-baladi. Osim skladbe **Budi spreman** koju je pjevala **Zdenka Kovačiček** i skladbe **Don't Fight** koju je interpretirao **Krunoslav Slabinac,** a koje su djelovale jazzistički i izazvale dugotrajni pljesak slušateljstva, sve ostale pjevačke točke što su ih izvodili spomenuti pjevači i **Josipa Lisac,** bile su iz područja zabavne glazbe. Jasno je da je ovaj kompromis sa zabavnom glazbom jazzu prije svega nepotreban, čak i vrlo štetan. Osim toga, ovakva vrsta koncerata ne može potpuno zadovoljiti ni ljubitelje zabavne glazbe ni ljubitelje jazz-glazbe. Može ih čak samo iritirati i oneraspoložiti. Zbog toga i dalje očekujemo samostalni cjelovečernji jazz-koncert Plesnog orkestra RTV-Zagreb!

Zanimljivo je napomenuti, da je koncert bio vrlo dobro posjećen.

Ovih bi dana Plesni orkestar RTV-Zagreb trebao snimiti samostalnu long play ploču za Jugoton (sic!), koja će također biti kompromis između zabavne i jazz-glazbe (50:50). Šteta!

Draško Šorak

O himni još jednom

Odgovor Juliju Derossiju na njegov odgovor pod naslovom »HIMNA NIJE PRĆIJA«

Da je u 25. broju »Hrvatskoga tjednika« objavljena samo prva polovica Derossijeva odgovora pod naslovom »Himna nije prćija«, prešao bih preko nekih mjesta koja su neopravdano stilizirana na moju štetu i ne bih se više javljao za riječ. Međutim, druga polovica Derossijeva odgovora upravo me prisiljava da se ponovno javim za riječ i pokažem kako kritičar ipak mora proučiti ono što želi kritizirati prije nego se prihvati pera. Jer, *verba volant, scripta manent.*

Lako je *dokazati* da su *sve* Derossijeve tvrdnje u drugom dijelu njegova odgovora — iako sročene vrlo ubojito — pak promašene:

1. Pri kraju prvoga dijela Derossi ističe kako on neće »priznati da 'Lijepu našu' treba mijenjati ili dopunjavati, a osobito ne onako kako predlaže Alerić« (zar sam se ja, zaboga, bavio mijenjanjem i čak dopunjavanjem »Lijepe naše«?) i da je u tome »bit problema«. Odmah nakon toga — u početku drugoga dijela — Derossi ističe da je »bît (...) problema i u odnošaju između melodije i teksta u 'Lijepoj našoj' i da »odavno znamo da se te dvije sastavnice umnogome ne slažu ako tekst promatramo u skladu s današnjom književnom normom«. Derossi, dalje, kaže da bismo gotovo cijelu himni morali »'dotjeravati' ako bismo htjeli postignuti sklad između izgovora kad **pjevamo** himnu i izgovorenih književnih normi koje danas vrijede«, a kako bi to »bila besmislica«, onda je »besmislica (i) jašiti na nekim ritamskim cjelinama, cenzurama i sl. u vezi s pridjevnom **hitra** (Sava hitra)«, jer, »kad nikome ne smeta što se pjeva **domovina** umjesto **dòmovina,** zašto onda toliko Aleriću smeta cenzura između imenice i njena atributa?«

Derossijevo umovanje zasnovano je na pretpostavci da se himna samo pjeva (kao da se ona ne čita i ne uči napamet!) i na nepoznavanju osnovnih principa hrvatske metrike i odnosa između govornoga i pjevnoga akcenta (u obliku domovino pjevni akcent javlja se i na prvom i na trećem i na četvrtom slogu: **dòmòvìnô**, ali to umovanje pada u vodu i zato što je melodiju za Mihanovićevu pjesmu »ishitrio« godine 1846. Josip Runjanin, Srbin iz Vinkovaca, i to kao kadet u glinskom garnizonu, u dobi od dvadeset i pet godina. Runjanin, Josip Runjanin, Srbin iz Vinkovaca, i to kao kadet u glinskom garnizonu, u dobi od dvadeset i pet godina. Runjanin je nema sumnje, čitao tu pjesmu s istim akcentom koji se danas smatra književnim, pa se nikako ne može tvrditi da se tekstovna i melodijska sastavnica hrvatske himne »umnogome ne slažu ako tekst promatramo u skladu s današnjom književnom normom«.

2. Derossi kaže: »Mogli bismo se natezati i s riječju **marha** (pase marha, rog se čuje) pa tražiti da se ona promijeni u **marva** ili u **stoka** po istoj logici po kojoj se traže i druge promjene.« Čudno je što Derossi ni nakon moga upozorenja da hrvatska himna nije isto što i Mihanovićeva pjesma »Horvatska domovina« ne razlikuje ta dva pojma. Naime, spomenuti stih **Pase marha, rog se čuje** nalazi se u šestoj kitici Mihanovićeve pjesme. Ta kitica nije postala sastavnim dijelom hrvatske himne, pa stoga nema nikakve potrebe da se raspravlja o zamjeni oblika **marha** oblikom **marva.** Da je ta kitica ušla u sastav hrvatske himne, oblik **marha** bio bi već odavno zamijenjen oblikom **marva.**

3. Najviše me je pogodila ova Derossijeva kategorična tvrdnja: »Priznajem da je on rekao kako se riječ **dom** rabi *uglavnom* **u značenju kuća,** a da nije rekao kako se rabi *samo* u tom značenju. Zato mu sada odgovaram, sa se riječ **dom** danas *uopće* ne rabi u značenju **kuća.** (...) Alerić dobro poznaje hrvatski jezik pa se čudim što se zainatio da od **doma i kuće** načini sinonime pa bilo to i *uglavnom*«. Tko nakon ovako stilizirane tvrdnje ne bi bio čvrsto uvjeren u to da je Derossi u pravu?

Međutim, kome padne na pamet da ipak provjeri tu Derossijevu tvrdnju u novijim rječnicima hrvatskoga jezika, brzo će se uvjeriti da je ona neistinita. U svom »Hrvatskosrpsko-francuskom rječniku« (II. izdanje, Zagreb, 1960.) Dayre, Deanović i Maixner poznaju riječ **dom** u značenju **kuća** (maison, habitation; fig. foyer), zatim u značenju **obitelj** (famille) i u značenju **dinastija** (maison, dynastie). U svom »Hrvatskosrpsko-talijanskom rječniku« (II. izdanje, Zagreb, 1963.) Deanović i Jernej navode riječ **dom** također u značenju **kuća** (casa, abitazione; fig. focolare.) **obitelj** (famiglia) i **dinastija** (casa, dinastìa). U »Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika« u izdanju Matice hrvatske i Matice srpske (Zagreb — Novi Sad, 1967.) na prvom je mjestu spomenuto ovo značenje riječi **dom: »1. kuća, zgrada u kojoj se stanuje«.** Od dvaju primjera koji su navedeni radi ilustracije toga značenja jedan je iz djela hrvatskog književnika Ivana Dončevića: **Trebat će podići svijetle domove.**

Zanimljivo je da se ni u jednome od tih rječnika, u kojima je sakupljeno rječničko blago suvremenoga hrvatskoga jezika, riječ **dom** ne spominje u značenju **domovina.** Međutim, iz tih rječnika jasno proizlazi da sam bio u pravu i kad sam rekao da se »u današnjem hrvatskom književnom jeziku riječ **dom** upotrebljava uglavnom u značenju **kuća«,** pogotovu ako se ima na umu da se i riječ **kuća** upotrebljava u značenju **obitelj, dinastija ...** (vidi spomenuti rječnik dviju Matica).

* * *

Može li se nakon svega što sam iznio vjerovati i Derossijevoj kategoričnoj tvrdnji u 21. broju »Hrvatskoga tjednika« da su »predložene promjene umjetnički daleko ispod izvornih Mihanovićevih stihova (ili riječi)«? *Corporis exigui vires contemnere noli!*

Ipak, dalo bi se zaključivati da je ta tvrdnja proizašla iz Derossijeva strahovanja o kojem je bilo riječi u prvom dijelu njegova odgovora. Ali, to je strahovanje bilo posve suvišno. Ne treba strahovati zbog toga što će neki građani naše republike iskoristiti svoje pravo pa predložiti čak i to da se hrvatska himna dopuni (kao što su to već predložili građani iz Vrginmosta). Druga je stvar da li se jedno pjesničko djelo uopće može uspješno dopuniti sadržajem koji je mlađi za više od stotinu godina i da li bi ta dopuna bila prihvaćena sve ako bi se i našao netko tko bi je pokušao »ishitriti«.

Danijel Alerić

P. S. Koji dan nakon što je ovaj članak predan uredništvu izašao je iz tiska 26. broj »Hrvatskoga tjednika«, a u njemu — u okviru jednoga pjesnički intoniranoga članka na 17. strani — i ova rečenica: »Da ponovim: neka bude rijeka, široka poput one kojoj **niti Dunav silu gubi ...«** (istakao autor članka). Potrebno je, dakle, ponovno podsjetiti na to da drugi stih u trećoj kitici hrvatske himne znači: »Ni ti, Dunave, ne gubi snagu (moć).« Prema tome, u himni nema ni govora o pozivu da ni Dunav ne oslabljuje snagu kojoj drugoj riječi!

IVANU RAOSU – DA SE ODLJUTI

Ivan Raos, ugledni hrvatski književnik, u prošlom je broju HT-a upozorio čitateljstvo na »mračne sile« kojima sam ja »porte-paroleom« (po Le Raos-Larousseu »onaj koji govori u nečije ime«), na »tmine« zavjereničke koje tek čekaju priliku kako bi uništile domoljubna djela hrvatske knjige i glumišta učinio je to tonom za uglednika hrvatskog čudnim, a osim cijele bujice imena, citata, koječega, i

a) jednom izmišljotinom — dakle neistinom,

b) jednom gramatičkom bravurozom à la francaise, koja pokazuje kako moram **jasnije** reći ono što on o sebi nije htio pročitati, i

c) namjernim izvrtanjem smisla mojih riječi, izvrtanjem koje nikakva gramatička bravuroza **ne** može spasiti od ocjene da su krivotvorina.

Tako, nakon **Tri ljubavi i Tri egzotične priče** (meni dragih njegovih komada) eto i **tri egzotična argumenta.** Moram reći: žao mi je što mu je poslanica ispala u stilu »u boj, u boj, ton iz toka braćo« — a da bih **to potvrdio, neću prihvatiti** taj ton, kojim me je počastio. Zbog sebe: prvo, jer sam osjetljiv na svoje riječi, drugo što stranice HT-a (ja osobno) ne smatram kavanskim stolom, te što pitanja (a to je najvažnije) koja potiče slučaj komada »Navik on živi...« ne smatram nipošto kavanskom temom.

Stoga, pošto reknem nešto o tri njegova argumenta — budući da nisam, kao on, ni ljutit ni uvrijeđen ni zločest, predlažem mu radije, kad se već javio za javnu riječ, da razgovaramo o jedinom **pravom** nesporazumu koji se s njegovim komadom mogao zbiti, o onomu do čega mi je i u mome kratkom napisu bilo **najviše stalo:** do pitanja osjetljivosti »domoljubnih tema« u suvremenom nam trenutku i Hrvatske i kulture; osjetljivosti stoga što doista mislim da takve teme, **sâmo domoljublje** ne oslobađa elementarnih **estetskih** kriterija. Štoviše, takvi komadi nose na sebi **TERET SAME TEME,** težak teret. Eto, nije važno što je Ivan Raos napisao svoj komad »na narudžbu«; važnije je što se Zrinskog i Frankopana prihvatio ugledni književnik kojem se doista ne može odreći domoljublje. No, krivo pretpostavih da snaga Raosova osjećanja **može** izdržati laki teret jednog mišljenja o literarnome neuspjehu te da njegov ugled, književni i javni, ima dovoljno široka pleća da na sebi ponese i težinu samoga pitanja o kojem je, bitno u njegovu komadu riječ. Prevarih se; nerado priznajem, ali se kajem: Ivan Raos manje je sklon pravome pitanju a više tome da meni (pred kojom stotinom tisuća čitatelja HT-a) poruči: **»tmina je tvoje razbojište«.** Zbog mišljenja o jednom kazališnom komadu, molim vas! Dakako, Ivan Raos kao klasično naobražen uglednik ne samo poznaje nego i citira Tacita kako **»nevaljala država obiluje zakonima«,** no istodobno zaboravlja da, od Tacita naovamo, i u nevaljalim ali uljuđenim državama nikome ne pada na pamet, jer to nije uglađeno, da nekog naziva razbojnikom (eksplicite ili ne) a da to istodobno i ne dokaže. Pa se pitam, čudeći se: koliko to o tonu i javnome istupu govori? No, neka je s mirom: shvatimo to kao metaforu u ljutnji, kao omašku u bijesu. I uglednicima se to dogodi.

Kako mi nije do polemike zbog nje same, u bilo kakvu tonu, ostavljam historičarima Raosova književnog djela da dovedu u svezu Voltairea i Vjerana Zuppu, Tacita i Igora Mandića, i još koješta drugo, a ja bih, istinitosti i ilustracije radi, pokazao što mislim pod **abc egzotikom:**

Tri egzotična dokumenta

a) Staro je pravilo: ako nema, valjana argumenta, a ti posegni za diskvalifikacijom! Tako, na žalost, i Raos: da bi čitateljima otkrio svu dubioznost jednog porte-parolea »tmine«, utvrđuje da sam **»neospornu stručnost«** za svoju protu-ne-znam-sve-kakvu, no svakako protuhrvatsku i protukazališnu rabotu stekao time što sam bio (zamislite, molim vas, kakve bijede od porte-parolea!) **»inspicijentom u Studentskom eksperimentalnom kazalištu«,** želeći reći da je zbilja neshvatljivo za hrvatsku kulturu »tko sve dijeli lekcije«. Na žalost po I. Raosa (i onog tko mu je tu obavijest dometnuo: **nikada** ne samo da to nisam u SEK-u radio, nego nisam **ništa** u SEK-u radio, ni »upravljao statistima«, ni glumio, ni birao komade za izvođenje... pa ni u doba kad je SEK, kao i neki drugi neprofesionalni ansambli, igrao komade Ivana Raosa, dok on, Ivan Raos, još nije bio kućni pisac HNK-a. Vidite, čudim se tom tonu prema SEK-u: amaterske kazališne skupine nemaju novaca za radna mjesta inspicijenta pa tu, inače nimalo nevažnu dužnost, kao što bi to Raos u svojoj ljutnji htio, obavljaju često i režiseri i glumci. Vjerujem da su to radili i oni koji su s veseljem igrali Raosove komade. Stoga sam siguran da Ivanu Raosu ni jedan inspicijent SEK-a ne bi nikad rekao ono što im je on — pogrešno preko mene — poručio. To je tako, što se može.

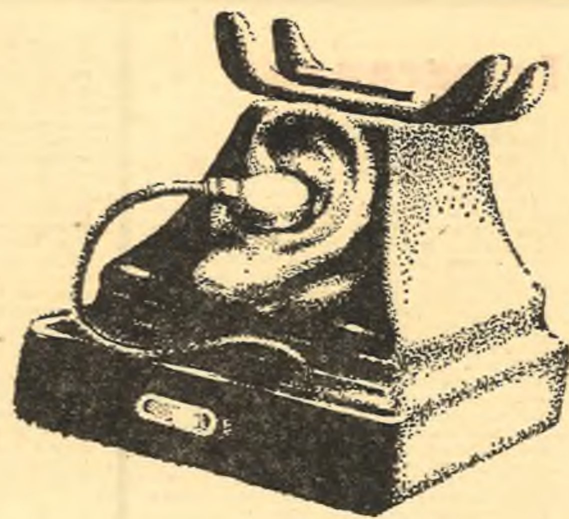
b) Ivan se Raos, odustavši od toga da se bavi pravim pitanjima, uhvatio riječi PORTE-PAROLE i, na prvi pogled, dokazao da rabim tuđice kojih značenja — ne znam. Nije on, dakako, zabrinut za moj francuski; nakon vrlo uspjele diskvalifikacije s inspicijenturom trebala mu je i druga: da sam, naravno, neozbiljna **osoba. Pa da vidimo koliko to stoji s porte-paroleom, koliko s francuskim, a koliko s time da se Ivan Raos pravi Englezom. Citirajući rječnike, Raos nas je izvijestio da u njima piše da je porte-parole »onaj koji govori u ime drugih«, pa kako onda, pita on, pridjev i imenica »hrvatski« mogu biti »govornik u ime drugih«? Posve doslovno shvaćeno, ne mogu; i tu se s Raosom, što se gramatike tiče, slažem. No kad sam napisao da su** (te riječi) »funkcionirale samo kao porte-parole«, prvo sam sebi dopustio slobodu da ne kažem doslovno da su **oni koji su izgovarali** te riječi na sceni bili **»govornici u nečije ime«,** i to baš po tomu što su tu riječ morali toliko puta izreći (jer je jasno da riječi u predstavi ne vise u »zraku«, nego ih netko govori). Čiji su dakle »glasnogovornici« bili? Ivana Raosa, kad baš inzistira na doslovnosti: da je smogao neki drugi iskaz da na sceni i ostvari svu dramatičnost teme, tolika mu učestala uporaba ne bi bila potrebna. Ne smogavši snage za pravu dramatičnost (za što, naravno, nije kriva sama tema, jer je ona, ali bez Raosa, dovoljno dramatična) on viče: hrvatski, Hrvatska, hrvatski — i to unedogled. A kad to i ne bi bilo tako, još uvijek preostaju neke razlike na koje se Ivan Raos zaboravio osvrnuti: ja pred svima radije mogu priznati da sam pogriješio u upotrebi jedne tuđice no da svoje osjećanje domoljublja , kao što to Ivan Raos bez ikakva razloga čini, stavljam na jednu jedinu kartu: na moguć uspjeh ili neuspjeh jednog kazališnog komada. To što Ivan Raos, a da ga nitko na to ne sili, svoje domoljublje nalazi ugroženim ako se nekom njegov komad nije svidio — komad s domoljubnom temom! — to je meni nerazumljivo. Isto mi je tako nerazumljivo, moram priznati, što preko cijele stranice, počevši od naslova, viče da je Hrvat! Zar netko u to sumnja i o tome govori? Za takvu viku ja, eto, nemam smisla ni volje.

c) napokon: bravuroza s porte-paroleom nije tek stilistička figura! Ivan Raos želi uvjeriti čitače kako riječ hrvatski, a zatim dakako i hrvatstvo samo istjerujem s pozornice. Da bi to »dokazao«, on se služi izvrtanjem moga teksta. Napisao sam da »ovakva herojska priredba nije ni od kakve koristi, već naprotiv šteti onoj riječi koja se kao pridjev i imenica bar tridesetak puta ponovila samo u prvom činu«, a Ivan Raos to bravurozno prevodi u nešto sasvim drugo, jer se pita: »Kako to da običan hrvatski čovjek odmah prihvaća tu zloćudnu riječ koja nije bila potrebna.« Na drugom mjestu me hladnokrvno krivo citira: »Te su riječi 'posve nepotrebne sadašnjoj' Hrvatskoj«, a ja nisam govorio da su **riječi** hrvatski i Hrvatska nepotrebne sadašnjoj Hrvatskoj, nego **»takva plačljiva priviđenja«,** to jest Raosov komad. Pa, eto, čudim se što mu nije do istine, nego do istjeravanja porte-parolea »tmina«, samo da bi nekome odrekao pravo da njegov komad proglasi slabim. Stoga je, učinivši ovaj mali, sitni falsifikat, na cijelom jednom stupcu citira ulomke iz jednog broja HT-a u kojima se govori o raznovrsnim problemima hrvatske sadašnjice, jer bi to, vjerojatno, trebao biti argument protiv onoga što je on **izmislio da** sam ja mislio i napisao. Čudno, priznajem, neobično.

U rodoljubnim temama — odgovornost višestruka

No, mislim da Ivan Raos ni neuspjelim komadom ni, očito, egzotičnim argumentima nije izgubio interes za prave stvari; pa kad se odljuti, evo nekih naznaka pitanja koja su, doduše, izvan onoga što je glavni smisao njegove poslanice. Naime, valjalo bi baš u ovom trenutku biti otvoren prema onome što je u obzoru hrvatske kulture problematično, i to bez obzira na sve političko-gospodarske kondicije, a kako i bez obzira na to tko **o tome** ima kakvo stajalište. Prvo, Ivan Raos zasigurno zna dobro da plemeniti polet i, kažimo, obnova sveukupna života — ima i svoje naličje, opasnije po samu tu kulturu od bilo kakvih »leopoldovsko-khuenovskih« smicalica i makinacija: da mnogo štošta, samim time što se zbilo pod okriljem hrvatskoga imena, automatski smatra da mu je to dovoljan zaštitni znak. Ili, nije li možda poplava »nacionalnog kiča«, kojoj je nedostatno da bude tek znak trenutka, već želi biti automatski priznatom vrijednošću, opasnija po sudbinu jedne (doista) kulture no bilo koji napad izvana? Između »zgražanja« nad nevinim nacionalnim simbolima — a zgražaju se, dakako, oni koji nisu protiv simbola, nego protiv nacionalnoga — i, s druge strane, prihvaćanja simbola kao, samog po sebi, i za sebe dostatnog kao istinskog stvaralaštva (koji, dakako, na kvalitet agresivno pretendira, na primjer poplava rodoljubnih stihova koji nisu dvojbeni stoga jer su domoljubni, nego jer nisu stihovi) — između ta dva oblika čiste agresije traži se mjera prave, a ne izmišljene kulture. A koja je to mjera, kako je reći i što je bitno konstituira — stvar, je dakako, diskusije u kojoj će nužno biti različitih stavova i oštrih neslaganja... To bolje! No, ignorirati taj problem može tek onaj kojemu do kulture, pa tako ni hrvatske, nije stalo, već mu je kultura tek ono što po zakonima trenutka »pokriva« ovaj ili onaj pragmatički iskaz. Naravno, u rodoljubnim je temama odgovornost višestruka: puki iskaz historijskoga fakta zatvara se nužno, bez obzira na stupanj privatnog, osobnog iskrenog osjećanja pisca — često i protiv njega! — unutar granica koje je suvremeno osjećanje nadišlo baš po tomu što nešto drugačije misli o pitanju herojstva, života i smrti pa je i jezik tog mišljenja drugačiji: ne može više Šenoin jezik biti njegov izričaj. U tome se smislu otvara danas, kad domoljubni (iskazi nisu pod policajnom paskom kao u ono vrijeme kojega se Ivan Raos sjeća bolje od mene — pitanje toga iskaza **kao drugačije:** ne kao iskaz kojem je dovoljno da **samo** to bude (da bi praznina nelagode bila ispunjena). A kritičnost koja jest to doista nije povika protiv **izvanjskoga** (onog koje koči, priječi — to je zadaća posve druga), već strogost prema unutarnjem: to »unutarnje« pitanje je vlastite odgovornosti, kriterija koji je, dakako, mnogo teže ustanoviti nego činjenicu da se još uvijek i još danas s raznih strana svojata i presiže ili pak harači po prošlosti i sadašnjici hrvatskoj. Ivan Raos je zacijelo — bez obzira na to što ga negativno mišljenje o njegovu jednom djelu može razljutiti — jedan od onih ljudi koji ova, doista tek nabačena pitanja zasigurno može tematizirati (i bez »prosudbi«) samo u korist kriterija do kojega je i njemu vjerujem, stalo, kriterija koji treba neprestano i svakodnevno iznova ispitivati. Na to ga, osim svega, obvezuje njegovo djelo. Stoga to od njega i očekujem, ne smatrajući puke polemike — bile one duhovite ili ne, bile fair ili ne bile — ničim važnim, ni za koga.

Srećko Lipovčan

Halo!
STJEPAN MIHALIĆ?

U studenom će se u Karlovcu održati premijera moje drame »Grbavica« u povodu mog 70. rođendana. Predstavu će režirati **Georgij Paro,** a izvest će je ansambl Hrvatskog narodnog kazališta iz Zagreba. »Grbavica« je napisana još 1929. Bio je to jedan eksperiment. Bili smo onda mladi ljudi koji su htjeli na sceni dati nešto novo. A »Grbavica« je bila s jedne strane napadana, s druge strane hvaljena, kako to već biva. Danas, nakon 42 godine, ja taj tekst mirne duše ponovno potpisujem; ništa ga ne mijenjam, a Paru, razumije se, dajem slobodne ruke.

Halo!
TONE POTOKAR?

Prevodim na slovenski jezik za mariborska »Obzorja« roman »Proljeće Ivana Galeba« Vladana **Desnice** i »Tvrđavu« Meše Selimovića. Ne, to nisu **naručeni prijevodi,** već je to moj izbor i moj afinitet **za koji sam** uspio zainteresirati izdavača. Još nikada nisam **prevodio** po narudžbi, a to je možda najbolje.

Halo!
ANGEL PALAŠEV?

»Sreća je sreća – jedna sreća; a dvije kao da je nije.« Nek se zna: bez kazališta čak ni mene nema!

Halo!
EDUARD GALIĆ?

Nalazim se u Beogradu, gdje sam započeo snimanje TV-serije »Iz opaljenog grma« prema pripovijetkama **Veljka Petrovića.** Bit će to sedam epizoda, a svaka pojedinačno činit će tematski zasebnu cjelinu. Sam sam napravio izbor i adaptaciju. Događa se 1914. u Srbiji, u vrijeme I. svjetskog rata, ali sâm rat nije uopće u prvom planu. Rat je samo okvir unutar kojega se kreću sudbine pojedinaca. Tko će sve igrati? **To još ne** znam definitivno. Pojavit će se mnogo glumaca, a vidjet ćemo i nekoliko zagrebačkih, s kojima sam već načelno ugovorio suradnju.

Halo!
OTON GLIHA?

Radim dosta, a još više razmišljam, no baš zato potiskujem u sebi želju da to javno pokazujem dok kako-tako ne ostvarim ono što sam želio.

Halo!
RADE ŠERBEDŽIJA?

Uskoro će me gledaoci moći vidjeti u Majdakovoj TV-drami »Rođendan«, u kojoj igram mladog profesora sa svim njegovim izvanprofesorskim problemima, koji se nalaze u prvom planu drame. Polovicom slijedećeg mjeseca nastupam zajedno s **Ivicom Vidovićem** u sklopu III. Kerempuhovih večeri. Igrat ćemo tekstove producentske grupe **Kanižaj–Kušan–Majetić–Međimurec-Tenžera.** Glazbu piše **Nikica Kalogjera.** Nešto o tome. Bit će to velika tajna s početkom u ponoć. Zašto baš u ponoć? Zato što se moj prijatelj Vidović ne uspijeva probuditi prije.

Iz ogranaka

I na Braču?

Odnedavna i na našim otocima postoji veće zanimanje za Maticu hrvatsku. Među prvima se javila Korčula, gdje djeluju ogranci Matice hrvatske u gradu Korčuli i u Blatu. Inicijative su se javile i na Hvaru, Malom Lošinju, Murteru, Pagu i konačno na Braču. Sredinom rujna u »Nedjeljnoj Dalmaciji« objavljen je komentar Vladimira Caktaša »Brač nije zalupio vrata Matici«, u kojem je potvrđeno da se vodstvo bračke općine jedinstveno i apriori suprotstavilo tobožnjem osnivanju ogranaka Matice hrvatske zbog »načina« — kako je rečeno — na koji se ogranak pokušao osnovati. Povod za takav stav službenog Brača, kako saznajemo iz spomenutog komentara, bio je razgovor što ga je Zvonimir Komarica, član Matičine središnjice, u mjesecu srpnju vodio s predsjednikom Izvršnog odbora OK SSRNH na Braču. Taj je razgovor bračko općinsko vodstvo prokomentiralo na veoma samovoljan način, postavivši tezu o pojavi nekakvih »emisara« koji navodno zaobilazi službene organizacije da bi iza njihovih leđa osnovali Matičine ogranke! A zapravo je riječ o razgovoru, i to zacijelo neformalnom, a ne pokušaju osnivanja. Pogotovu se pak ne može razgovor s predsjednikom Izvršnog odbora OK SSRNH za otok Brač okvalificirati kao nekakva »ilegala«. Pomislili smo da je veoma objektivni i konstruktivni komentar »Nedjeljne Dalmacije« zaključio taj »slučaj« odredivši mu — u odnosu na predimenzionirane bračke službene ocjene — realne dimenzije.

No, prošlog smo tjedna u »Vjesniku«, »Borbi« i »Politici« mogli čitati da je isti »slučaj« bio ponovno na dnevnom redu sjednice Općinskog komiteta SKH što je tih dana održan. I da na kraju rasprave nije donesena realna politička ocjena »slučaja«, sada bismo imali posla s jednom krajnje hipertrofiranom i neistinitom slikom o svemu tome. Naime, kako pišu izvjestitelji spomenutih listova, tijekom rasprave bilo je rečeno da OK SKH ljetos nije dopustio formiranje ogranka Matice hrvatske s razlogom što su se inicijatori, navodno, služili ilegalnim metodama, ne prezajući ni od povezivanja s ostalim otocima reakcije! Po »Politikinoj« verziji, bili su to neki stari članovi Hrvatske seljačke stranke i pojedini svećenici. Međutim, Pero Kriste, zamjenik predsjednika Međuopćinske konferencije SKH za Dalmaciju, utvrdio je da je aprioristički stav o zabrani osnutka ogranka Matice hrvatske na Braču bio neosnovan i da nije bio politički mudar. Kritički je primijetio da je bračko vodstvo bilo pasivno, umjesto da je dalo aktivnu podršku inicijativi kad se pojavila, uključujući se u taj rad. Ne smije se apriori odbijati inicijative za osnivanje ogranka Matice hrvatske, nego im, naprotiv, treba pomoći, obvezujuće članove SK da se uključe u njihov rad kako bi ga socijalistički orijentirali i zasnovali na programu SK. Posebno je naglasio veliku korist Matice hrvatske kao kulturne organizacije pod tom pretpostavkom. Kako je skup bračkih komunista u cijelosti prihvatio ocjenu Pere Kriste o ulozi Matice hrvatske i kritiku njihova prijašnjeg negativističkog stava prema njoj, nadati se je da ovaj put »brački slučaj« meritornom ocjenom Pere Kriste napokon zaključen.

Uostalom, vidjet ćemo.

A onima koji doduše na riječima ne poriču da je rad Matice hrvatske koristan, no uistinu koče udruživanje hrvatskih kulturnih radnika — Matičinih članova u mjesne i područne ogranke, valja otvoreno reći da je pravo na osnivanje Matičinih ogranaka pravo njezinih članova na slobodno udruživanje i kulturni rad, a u krajnjoj crti pravo hrvatskih kulturnih radnika da razvijajući te oblike udruživanja unapređuju vitalne interese hrvatske kulture u svojim sredinama.

Tvrtko Šercar

SLAVONSKI BROD

Uređuje se dom MH

Budući dom MH u Slavonskom Brodu

Zahvaljujući razumijevanju društveno-političkih organizacija u Brodu, ogranak MH u tom gradu dobio je početkom rujna svoje prostorije, koje se nalaze u središtu grada u prizemlju kuće obitelji Brlić.

Ovim je riješen veliki problem za rad Ogranka, jer su se sastanci UO održavali uvijek na drugim mjestima u gradu, u prostorijama koje su dobrohotnošću ustupili prijatelji MH.

Rad na uređenju prostorije je započeo. Trebat će temeljito izmijeniti prostorije »od poda do stropa«, kako bi to zaista postao dom svih prijatelja Matice i stjecište kulturnih radnika. Za uređenje prostorija potrebna su i prilična financijska sredstva, no »matičari« u Brodu vjeruju u svoje brojno članstvo, vjeruju da će prijatelji ove institucije nesebično sudjelovati da bi prostorije bile što prije osposobljene za rad.

S druge strane očekuje se da će i neka privredna poduzeća svojom pomoći u novcu ili materijalu ubrzati dovršenje onoga što Brođani željno očekuju.

Već u samom početku radova osjetilo se da to neće biti samo htijenje i želja, jer se već javljaju pojedini obrtnici, poduzeća i pojedinci koji su voljni pružiti pomoć. Brod — kojemu je Ogranak do sada pružio onoliko koliko je mogao u uvjetima u kojima je djelovao — svakako se ne bi smio oglušiti o poziv za ubrzanje ovog važnog pothvata. Brza pomoć prava je pomoć.

Bogati program MH u Brodu bit će u cijelosti ostvaren tek onda kada prostorije budu osposobljene za predavanja, gostovanja, književne večeri, čitaonicu i mjesto gdje će građani biti tješnje povezani uz Maticu.

U prostorijama će, prema nacrtu, biti smješten i Matičin ured gdje će se vršiti upis novih članova, zatim mjesto gdje će Brođani moći nabaviti sve ono što im pruža Nakladni zavod MH. Svi oni koji žele na bilo koji način pomoći u ostvarenju ove velike stvari, neka se obrate članovima UO ili neka svoje priloge u novcu šalju na račun Ogranka. Svojim radom entuzijasti u Matici stostruko će to vratiti svome gradu.

Joža PRUDEUS

HKUD »Bunjevačko kolo« oduševilo Brođane

Obećanje na godišnjoj skupštini da će Matica biti pokretač kulturnog života u Brodu, kojim se taj grad ne može pohvaliti, već je na samom početku dokazalo Brođanima da neće biti isprazno. U povodu proslave »U svijetu bajke I. B. Mažuranić«, 9. listopada održana je večer folklora Bunjevačkih Hrvata, večer koja će svakome koji je prisustvovao priredbi dugo ostati u sjećanju. Ne zna se tko je te večeri bio sretniji: da li Bunjevci, kojima je onih tisuću Brođana svojim pljeskom široko otvorilo svoje srce, tražeći od njih u nekoliko navrata da ponove neke dijelove programa ili sami izvođači.

U programu su nastupili i književnici Hrvati—Bunjevci, koji su svojim stihovima dali slušateljima nazreti crtu nostalgije i tuge, ali i želje da budu shvaćeni od nas; pjevali su na divnoj ikavici ponesenoj iz starog ognjišta ispod Velebita, s hercegovačkog kamenjara i od drugud...

Pedeset i pet izvođača, mladića i djevojaka Hrvata iz Subotice, osjetilo je te večeri kako su dobrodošli u »hrvatsku Slavoniju«, kako reče predsjednik društva. I neka ponovno dođu. Oni žele da ojača lanac kulturnih veza koji će ih vezati s ognjištem djedova i otaca. Neka ih zove i Brod, Đakovo, Požega, Vinkovci, Našice, neka ih zovu odasvud — ići će svakamo gdje su ih spremni primiti, jer je srce Bunjevačkih Hrvata tako široko.

U programu je nastupio i ženski pjevački zbor pod ravnanjem Josipa Jerkovića. Ovaj zbor, prema riječima predsjednika MH u Slavonskom Brodu, trebao bi postati jezgra za obnovu nekada slavnog HPD »Davor«, koji je iz raznih razloga »umro« tamo negdje poslije rata, a njegovi bivši članovi i mladi Brođani žarko žele da se obnovi, da prenese diljem domovine ponovno zvuke lijepe pjesme. Usput »Davor« bi trebao ove godine proslaviti 100. obljetnicu postojanja, a njega nema. Kako slaviti rođendan pokojnika? Brođani, obnovimo »Davor«, postanimo »davoraši«; MH je na sebe preuzela zadatak ponovnog skupljanja pjevača oko imena »Davor«. Večer Bunjevaca i budućih »davoraša« Brođani su dugotrajnim pljeskom odobravali i pozdravljali.

J. P.

VALPOVO

Krenulo je...

Mnogi se sjećaju 29. i 30. svibnja u Valpovu. U lijepom ambijentu drevnog dvorca održana je Osnivačka skupština ogranka Matice hrvatske. Mislim da Valpovo nikad do tada nije imalo ljepše lice. Zakucalo je staro, dobro srce pitome Slavonije jače no ikad. Poslije toliko godina šutnje ponovno je zaorila pjesma društva »Matija Petar Katančić«.

Ogranak Matice Hrvatske obnovio je tradiciju pjevačkog zbora i svestrano ga podržava pomažući moralno i materijalno Trebalo bi da Valpovčani budu ponosni na ime velikog pregaoca Matije Petra Katančića, kojemu je i Enciklopedija posvetila počasno mjesto. Međutim, spomenik ovog zaslužnog velikana dugo je čamio u korovu i travi, a mnogi mještani i stranci koji su čuli o njemu nisu imali prilike da ga vide, zbog perifernosti položaja koji mu je dodijeljen. Stoga je prenesen u veliki park i postovljen na mjesto koje mu sigurno i dolikuje.

Glumci osječkog kazališta izveli su uoči osnutka ogranka svečanu Zajčevu operu »Nikola Šubić Zrinski« na ljetnoj pozornici starog dvorca. Mislim da ne bi trebalo posebno govoriti o uspjehu izvedbe. Dovoljno je spomenuti da su posljednji akordi opere jeknuli s prave kule, a ne kazališnih kulisa. Dokazali smo tako da Valpovčani imaju mnogo razumijevanja za operu, pa im stoga treba omogućiti i organizirati mnogo više sličnih priredbi.

Ovo su uglavnom najvažnije točke o kojima je povela računa Matica hrvatska u Valpovu. No, tijekom proteklog vremena doživio je Ogranak mnogo priznanja, ali i kušnji i kleveta. Ipak je najvažnije spomenuti kako članovi i dalje aktivno rade i zalažu se za svestrani napredak kulturne baštine bogate Valpovštine.

Četvrta sjednica UO Ogranka održana je 5. listopada. Uglavnom se raspravljalo o programu budućeg rada.

Donesen je zaključak da će ogranak Matice hrvatske organizirati do kraja ove godine dva vrijedna predavanja. Prvo će biti posvećeno svečanoj 300. obljetnici tragične pogibije hrvatskih velikana Petra Zrinskog i Frane Krste Frankopana. Drugo predavanje održat će se u spomen 100. obljetnici rođenja Stjepana Radića. Predavači će održati predavanja u Valpovu i većim mjestima Valpovštine. Nazočni članovi su, nadalje, zaključili da će mnogo pridonijeti u svečanom programu akademije uoči Dana Republike. Surađujući sa Socijalističkim Savezom, Ogranak će nastupiti prigodnim recitalom. Nastupit će i pjevački zbor »Matija Petar Katančić«.

Budući da u Valpovu do sada nitko nije pokrenuo akciju prikupljanja sredstava za izgradnju auto-ceste Zagreb — Split, te prokopavanja tunela kroz Učku, učinit će to ogranak Matice hrvatske. Krajnje je vrijeme da i Valpovčani (koji su uvijek pokazivali solidarnost u sličnim situacijama) shvate riječ Hrvata Istranina: »Judi, homo Učku prekopat!« Dakle, zaključci dosneseni na četvrtoj sjednici UO ogranka Matice hrvatske u Valpovu još jednom potvrđuju kako Ogranak u svom radu teži stalnom podizanju i unapređenju svih kulturnih vrijednosti i manifestacija u Valpovu i Valpovštini, te mu treba pružiti punu podršku i povjerenje.

Neda Ramljak

Obljetnica

Bard hrvatstva

U povodu 110. obljetnice rođenja i 60. obljetnice smrti AUGUSTA HARAMBAŠIĆA

»Sa tebe su strgali kraljevsko odijelo,
Izranili tvoje božanstveno tijelo,
Robinja si tužna, mučenica prava;
Izdajom i zlobom svezali ti ruke,
Stvorili te žrtvom sebičnosti puke, —
Al te moje srce ipak obožava«.

(A. Harambašić: »Hrvatskoj«)

Premda značajnog hrvatskog pjesnika Augusta Hrambašića (čija se 110. obljetnica rođenja i 60. obljetnica smrti ove godine navršava), usprkos njegovim izrazitim umjetničkim kvalitetama, ne možemo svrstati u red najvećih hrvatskih pjesnika, ipak smo u pravu kad ovog promicatelja hrvatske nacionalne i slobodarske misli stavljamo u red iskrenih i najvećih hrvatskih domoljuba i onih naših pjesnika koji su ljudsku humanost povezali s rodoljubljem, uzdižući je na razinu umjetničkog osjećaja i divotnog poetskog izraza. Izolirana estetska mjerila zasigurno otpadaju u procjeni vrijednog Hrambašićeva djela: tako intenzivno, čvrsto, tako neraskidivo utkanog u starčevičanske ideale slobodne, neovisne, samosvojne države i domovine Hrvatske, o kojoj od »Oca domovine« dr. Ante Starčevića nije nitko govorio pametnije, ljepše i pravednije, o kojoj od Augusta Harambašića nije nitko propjevao dinamičnije, ljepše, uzbudljivije!

Čitav svoj nedugi život i svoje stvaralaštvo vezao je ovaj neumorni i neumrli hrvatski talent uz pravaški koncept hrvatske slobode i uz akcije koje su domovini trebale donijeti neovisnost i slobodu u teškim časovima njene besperspektivnosti i njene prijevare (Nagodba iz 1868. godine).

Harambašić, ponijet oslobodilačkim idejama starčevičanaca, već iz gimnazijskih klupa dospijeva u tamnice, a dolaskom na studije (upisuje prava u Zagrebu) ističe se kao najvatreniji govornik i nazdravičar i uskoro postaje najuglednija ličnost pravaške stranke. Mladi umjetnik i vatreni rodoljub, u času kad svi pošteni hrvatski putovi: politički, gospodarski, naučni, umjetnički — vode k istom cilju starčevičanski definirane nacionalne hrvatske nezavisnosti i slobode, Hrambašić se ističe kao vrijedan suradnik almanaha »Hrvatska«, kao urednik najznačajnijeg ondašnjeg hrvatskog književnog lista — »Hrvatske vile« i kao pravi odličnik nacije, koji je kao rijetko tko sa svoje borbene poetske pozornice upućivao vatrene, zanosne, domoljubne stihove i zdravice. Sa svojih 30 godina postiže zavidan položaj zastupnika u Saboru Hrvatske, člana Odbora Stranke prava i visok stupanj pjesničke slave. Ova Harambašićeva pozicija nacionalnog pjesničkog tribuna i borca za slobodu Hrvatske ograničila je, dakako, slobodu njegove umjetničke kreacije: Harambašić je svoju stvaralačku individualnost podredio posve ciljevima i interesima svoje domovine. U ličnosti ovog hrvatskog pjesnika ostvario se zahtjev da se umjetnik u odlučujućim časovima nacije utopi u čovjeka, u borca, u promicatelja nacionalne misli i slobode, koje umjetničkoj kreaciji stvaraju neiscrpno vrelo nadahnuća i inspiracije.

Od svojih prvih satiričnih žaoka, objavljenih u đačkom satiričkom listu »Lakrdijaš« — kad je Hrambašiću bilo tek nepunih 15 godina — pa preko prve objavljene pjesme »Na što pjesni« u »Smilju« 1877. godine, preko osječkog gimnazijskog političkog lista »Hrvat«, koji je uređivao sam Hrambašić 1878. godine, suradnjom u »Vijencu«, vodstvom književnih časopisa »Hrvatske vile«, »Balkana« i »Preporoda«, te svojom rodoljubivom lirikom i političkom, revolucionarnom akcijom kao starčevićanca — Harambašić se do kraja založio za Hrvatsku, prema kojoj je gajio u sebi ljubav prvenstveno kao moralni osjećaj, te mu ona bijaše objekt poštivanja i sućuti izdignut iznad svih etičkih zakona i relacija društvene konvencije, svetinja visoko iznad bilo kakvih drugih svetinja i aureola.

Zbog svega toga, u ocjeni i razmišljanju o ovom velikom hrvatskom domoljubu i pjesniku (do kog — usput rečeno — učenici hrvatskih gimnazija već godinama jedva mogu doprijeti, kao da je na najcrnjem indeksu) treba imati na umu sve spomenuto: onu složenu i vrlo tešku hrvatsku stvarnost i situaciju u vremenu kad je August Harambašić živio i djelovao. Treba imati na umu iznevjerenu Hrvatsku: tužnu mati koju srebroljubiva i častohlepna djeca zaboraviše (»Od rođene djece podlo ostavljenu«), Hrvatsku čija dobra tuđinci oteše (»Nemaš svoje soli, kruha, niti vode«), Hrvatsku koja će, ipak, kad-tad, dočekati svoju slobodu (»Budućnost je naša, ma se tko protivi!«). Treba imati na umu Harambašića, pjesnika koji je vjerovao da će snagom svoga stiha osloboditi cijeli narod i raskinuti okove koje je Hrvatska nosila vjekovima. Treba imati na umu čovjeka koji je iznad svega volio svoju domovinu!

NIKOLA BIČANIĆ

Vijesti

OSIJEK

Za Učku i Split–Zagreb

Željezničari...

Radnici i službenici Sekcije za vuču vlakova JŽ u Osijeku među prvima su se u Osijeku odazvali akciji prikupljanja sredstava za probijanje tunela kroz Učku, čime će se Istra prometno i na svim drugim područjima čvršće povezati s maticom Hrvatskom. Pri tome je značajno da su baš članovi Matice hrvatske prednjačili i u promicanju te ideje i davanju važnih dobrovoljnih priloga. U Sekciji za vuču prikupljeno je za Učku 34.937,70 dinara, od čega su samo članovi MH dali 15.136,40 n. d. Davanje dobrovoljnih priloga kao pomoć za izgradnju auto-ceste Zagreb — Split počelo je kasnije, pa je za tu svrhu dosad prikupljeno manje: 2.314,40 n. d., od čega su samo članovi Matice hrvatske dali 1.286 dinara.

...i slikari pomoću aukcije

Ideju Zajednice kulturnih djelatnosti da se akciji probijanja tunela kroz Učku pomogne aukcijom slika prihvatila je i Galerija »Zodijak«, te je u prvoj polovici listopada takva aukcija i održana. Svoja je djela besplatno priložilo jedanaest osječkih slikara i kipara: Antun Babić, Stjepan Brlošić, Vladimir Džanko, Ilija Dumančić, Predrag Gol, Ivan Heil, Ivan Kupinski, Veljko Lužaić, Zvonimir Manojlović, Ilija Šoškić i Mate Tijardović. Za prodane slike prikupljeno je za tunel što će povezivati Istru s ostalom Hrvatskom — 23.400 dinara.

Aukcija neće biti jedina takve vrste: Galerija »Zodijak: priprema se prirediti i aukciju slika iz privatnih zbirki Osječana s koje će se čisti prihod namijeniti izgradnji auto-ceste Zagreb — Split.

I. S.

ZAGREB

Podijeljene nagrade »Grigor Vitez«

Centar za vanškolski odgoj Saveza društava »Naša djeca« SR Hrvatske podijelio je petu po redu godišnju nagradu »Grigor Vitez« za najbolje ostvarenje na području književnosti za djecu i najbolju likovnu ilustraciju knjige za djecu. Žiri u sastavu Kamilo Tompa, Dalibor Parać, Dalibor Cvitan, Dubravko Horvatić, Josip Barković, Joža Skok i Ivana Vela-Beuc jednoglasno je proglasio za najbolju knjigu pripovijedaka »Čađave zgode« **Dragutina Horkića** (naklada »Školske knjige«, 1971.), a većinom glasova roman **Nikole Pulića** »Posljednja igra« (naklada »Mladosti«, 1971.) Ilustracije u knjizi D. Horkića »Čađave zgode« jednoglasno su proglašene najboljima a njihovim autorima **Aleksandru Marksu i Pavlu Štalteru** pripala je nagrada, kao i svim nagrađenima, od 6000 dinara i skulptura ptice Ksenije Kantoci.

Karakteristično je da je ovogodišnja nagrada »Grigor Vitez« imala malog odjeka među nakladnicima koji su za konkurenciju poslali svega deset naslova. Razlog tome leži u općenito slabijoj nakladničkoj djelatosti na ovom području, ali i u neshvatljivo slabom interesu nakladnika za ovu nagradu koja i te kako stimulira podjednako i stvaratelje i nakladnike.

F. M.

Sabor duvanjskih studenata

U subotu, 23. listopada, u Zagrebu je održan godišnji sabor Kluba duvanjskih studenata u Zagrebu. Nakon izvještaja o dotadašnjem radu kluba razvila se živa i duga diskusija. Sabor je u svojim zaključcima energično odbacio sve laži i klevete upućene o ovom klubu preko sredstava javnog informiranja, a posebice pisanje sarajevskog »Oslobođenja« i beogradskog »Sveta«. Ogorčeni događajem u Šuici, gdje su organi Javne sigurnosti premlatili nevine ljude, duvanjski studenti zahtijevaju da nadležni općinski organi objelodane rezultate istrage. Prihvaćen je prijedlog da svaki student radi jedan dan preko Student-servisa, kako bi se popravila nezavidna financijska situacija Kluba. Na Saboru je izabran i novi upravni odbor. Za predsjednika je izabran Ante Lukač, a za potpredsjednika Jozo Ivančić.

L.

ISPRAVAK

Greškom naše tehničke redakcije oglas izdavačkog poduzeća LIBER u »Hrvatskom tjedniku« od 8. listopada objavljen je s krivo postavljenim otiskom stranice iz »MISALA 1483« i bez dva retka teksta. Molimo čitaoce za izvinjenje, te ponavljamo bitni dio oglasa:

Pretplata za pretisak prve hrvatske knjige MISAL 1483 po cijeni od 480 dinara traje samo do 9. studenoga. Poslije toga cijena će biti 640 dinara. Narudžbe primaju LIBER, Đure Salaja 3, 41000 Zagreb, te MLADOST, Ilica 30, 41000 Zagreb.

PISMA

O lopužiteljstvu (2)

Sjećaš li se, vrli moj prijatelju Kroacije, zadnji sam ti put pisao o onom dijelu ljudskog roda koji ima ljepljive prste, koji krade. Ta vrsta čeljadi vraški je dobro zastupljena na svijetu. Zato, još nekoliko riječi o švercerima! Nema tog dimnjaka u kojemu bi bilo toliko čađi, toliko gari i smrada koliko ga ima u duši jednog švercera.

Tu naravno ne mislim na švercere koji trguju običnim prolaznim zemaljskim dobrima i plodinama. Naime, po narodu kruži jedna grupica nesavjesnih bezdušnih prostotkara preprodavača, nazoviljubitelja umjetnosti narodne koji za neke sitne novce otkupljuju narodne nošnje, starinske kolovrate, starinski namještaj ili dijelove namještaja, starinske svjetiljke, rukom vezane košulje, starinsko posuđe bilo od drveta, mramora ili terakote, satove, i to preprodaju, a nerijetko se događa da to sumnjivim nekim kanalima otputuje u inozemlje.

I to radi toga, vrli moj prijatelju, što nije zakonski baš točno određeno što se može iznositi, što se ne može, što taj dio umjetnosti nije dokraja naučno osvijetljen i valoriziran, pa ti domišljati postotkarski gavani koriste neku jarugu u zakonu i ishode dozvolu za eksport kao da izvoze hrenovke. Pa što je još najvažnije, te delije, kad stupaju u dodir s vlasnicima tih neprocjenjivih vrijednosti naše umjetnosti narodne — da bi lakše postigle svoj lopužiteljan cilj — nastupaju i otkupljuju to u ime nekog imaginarnog muzeja. Predstavljaju se kao poslanici muzeja, a svoj posao tobože rade za muzej, dakle službeno pa im se — misle si oni — ne može prigovarati.

Narod vjeruje iz dobrote i nepokvarenosti svoje, pa kad je za muzej, rado prodaje, pola za novac, pola zabadava. Razumije se, tim finterima i češljugarima koji češljaju, švrljaju i češljugarče zlatne češere nije teško postići svoj cilj i zaradi toga jer u narodu nije do kraja razvijen osjećaj i predodžba o velikoj, upravo neprocjenjivoj vrijednosti tih predmeta, već se to uzima više kao neka igrarija.

Ako se u školama kao i na druge zgodne načine, neprestano ne govori o duhovnim vrijednostima, o umjetničkoj nadgradnji — onda se kao rezultat dobiva to, da ljudi smatraju vrijednošću samo štrukle, vino, rakiju i kobasice.

I tako, dok ovlaštene ustanove ne mogu otkupiti ni sačuvati te naše istinske vrijednosti u kojima se zrcalimo mi sami, dotle ovi otkupljuju, prekupljuju, postotkare, gule i stružu naše blago, nemilosrdno.

Iz ovoga, razumije se, izuzimam moj vrli prijatelju istinske ljubitelje narodne umjetnosti, istinske i iskrene kolekcionare, sakupljače našeg duhovnog narodnog polena, koji ulažu svoje vlastite novce u te vrijednosti da bi ih sami sačuvali, kad ih već društvo ili neće, ili ne može.

Bolje je najzad da se te velike naše vrijednosti nađu u privatnim zbirkama, nego li da odu pravo u ralje postotkara i duhovnih švercera, duhovnih mangolica, intelektualnih plastikera i lopuža koji svoju smrdljivu šapu guraju ravno u dušu narodnu!

MIROSLAV DOLENC

MEĐUKONGRESNI ZAPISI (1)

počelo je
mislim počelo je s novom rubrikom
a što ste vi mislili znam
ali pustimo to
a sjećate se one zajedničke devize
tuđe nećemo svoje ne damo
a neki hoće tuđe
naročito devize
a neki moraju davati svoje
a neke nitko ne pita nego sam uzima
ako glasno primijetiš onda te ispituju
prepipavaju rebarca
pa onda trgujemo
mi njima devize a oni nama uopšte ovati mnogo lepo
a policijska palica nikad ne bi smjela služiti kao motka za zastavu ni za barjak
mnogima bi trebalo oduzeti dozvolu za nošenje palice pendrečice
a nikome ne bismo smjeli dopustiti da tom palicom dirigira
najbolje bi zapravo bilo proizvoditi pendreke u obliku bumeranga
naročito kad se nacionalnom palicom dirigira zboru što pjeva rodoljubne pjesme
a to s pjesmama je priča za sebe
čije ćeš dovraga na svojoj zemlji pjevati pjesme ako ne svoje
a ja ću na primjer uvjek ustati kad se svira himna pa makar i tuđa
ali ću isto tako ustati i kad netko ustaje protiv sviranja himne naše lijepe naše himne
koja nikoga ne vrijeđa
a mnogi je vrijeđaju
ne shvaćajući da zapravo vrijeđaju sebe
dok šahovski problem na crveno-bijelim poljima postaje sve zamršeniji što je jasniji
shvaćam da partija mislim šahovska može završiti matom patom i remijem ali nije mi jasno zašto na remi mora pristati strana koja je jača za čitavu kraljicu i mnogo pješaka

Pajo Kanižaj

ZAMIŠLJENE MISLI

BUDIMO ponosni na prošlost! Već i stoga što je prošla!

BUDIMO dostojanstveni! Kanimo se i lošeg neprijatelja!

BUDIMO jedinstveni i u – dobru!

BUDIMO pravedni! Priznajmo i vlastite pobjede!

BUDIMO vidoviti! Ne dopustimo ni svijetlim perspektivama da nas zaslijepljuju!

BUDIMO napredni! Mi drugog izbora nemamo!

BUDIMO kovači zajedničke sreće! No prestanimo biti zajednički nakovanj!

BUDIMO rodoljubi, pa i na rodnoj grudi!

BUDIMO uspravni – budimo svoji!

ZLATKO STIPANČIĆ

ZAGREBULJE

PRAVE I KRIVE ADRESE

... »pojedini problemi za nas su iznenađenje«.
Odbornici grada Zagreba

U svakom je slučaju dobro da se i naše službouljudno javno mnjenje malo trgnulo iz svoje službouljudne obamrlosti. Eto, nakon toliko godina i u »Vjesniku« se došlo do spoznaje da je za sve nedaće grada Zagreba kriva Skupština grada. Bolje ikad nego nikad. Međutim, to nije dovoljno. Treba svakog pojedinog krivca javno žigosati, kazniti protjerati iz Zagreba. Došlo je vrijeme da se počne s glavnim obračunom. Ljokizom, naravski, neće samim tim odumirjeti. Bit će ga uvijek među nama; to je kao suša, tuča, epidemija, nešto kao ospice u našoj mladosti, ili kao išijas u starosti Tko zna, uostalom, možda je Ljoki osobno počeo tobožnju kampanju protiv samoga sebe, odnosno protiv nekih svojih manje važnih službenika, koji su bili toliko bedasti da su i njemu dojadili pa ih se hoće riješiti. Nešto slično kao nekadašnji pokvareni burzujski političari koji su sami naručivali članke protiv sebe. Tko zna. Ili kao u dobrim špijunskim romanima: treba neprijatelju »otkucati« vlastite agente 3, 5, 6. 7, 9 i 4, dok će 1, 2 i 8 i dalje raditi za »našu stvar«. »Vrag bi ga znal«, kao što je rekao Štef na redovitom javnom sastanku za novinstvo »Kod dva goluba«, »morti se naš prijatel i predomislil; pustil je malo nas same da se izbockamo, a on bu došel kad bu sve fertih«. To je istina. Ali nije od danas, neka mi Štef oprosti. To je Ljokijeva taktika. On nikada nije direktan. On uvijek nalazi posrednike, koji njegove riječi pretvaraju u djela. Razlika je samo u povremenom pojačavanju ili stišavanju bure koju on isplanira do najsitnijih pojedinosti. Ispričavam se zbog ove javne polemike s predsjednikom našega Društva, ali istina mi je draža i od nekih društvenih pravila.

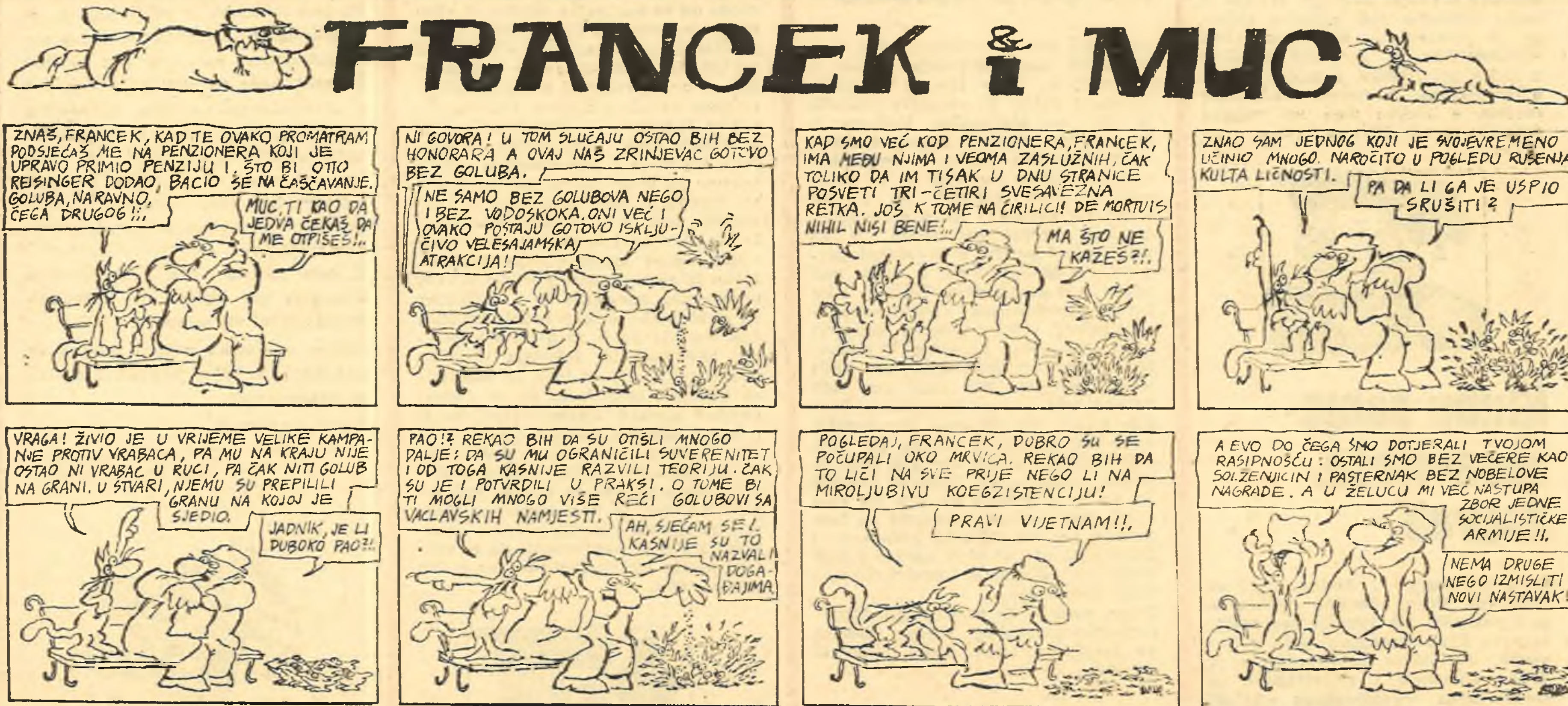
Da ne biste pomislili kako je sada sve u redu, mislim nakon otkrića »o Skupštini grada« (to je nešto kao preformulirani naslov onog filma: »Dvije tri gadne stvari koje znam o njoj« (i ostalim kritičicama koje se počeše upućivati kad je voda stvarno došla do grla. Ma kakvi. Ima još toga na vagone. Recimo, ako ste nakon 21 sat odlučili da iz bilo kojih (intimnih ili službenih) razloga zaželite poslati brzojavku nekomu ili nekomu u povodu nečega — to nećete moći učiniti, jer i ona pošta u Jurišićevoj i ona pokraj Glavnog kolodvora (u Branimirovoj) ne primaju takve neugodne posjetioce. Oni se drže najbirokratskijeg načela: od do i šlus. Dakle, jedna od najjavnijih građanskih (ne mislim u ideološkom nego u komunalno-opisnom smislu) ustanova zatvara svoja vrata svima onima koji žele nešto poslati ili nekomu nešto javiti. Umjesto da jedan »šalter« cijelu noć i dan dežura baš u tome smislu. Ili još nešto. Iako se, recimo, na pošti u Jurišićevoj gotovo na svakom »šalteru« mogu kupiti marke, ipak morate dosta dugo čekati, jer se na tim »šalterima« predaju i sve druge pošiljke (preporučena, žurna itd. pisma) pa vas nitko neće pustiti preko reda. Ako želite dobiti marku iz automata koji tamo stoji — dobrano ćete se i tom zgodom namučiti. Prvo, nemate uvjek pri ruci pedesetaču, a ako je imate niste sigurni, jer se u taj automat ubacuju samo n o v e pedesetače. I tako dalje. Budući da je pošta u monopolističkoj poziciji prema nama — ona sebi može svašta dozvoliti Čak i to, kako rekoh, da naše potrebe ravna prema svojim monopolističko-birokratskim navikama, umjesto da te navike ravna i usklađuje prema našim potrebama. To je ljokizam na saveznom nivou. Ima još takvih stvari. Uglavnom, monopolističko-birokratski duh i psihologija naše poštanske službe još uvijek spava na veoma starim »lovorikama«. Jer, k vragu, svi moramo slati pisma i kupovati marke baš na toj i takvoj pošti. Ona je jedina i neuništiva. Besmrtna

ZATO: NE ŠALJITE BRZOJAVKE POSLIJE DEVET SATI NA VEČER; ŠALJITE IH UJUTRO. U TO DOBA LJOKI NIJE NA POŠTI. ODMARA SE.

PS. Kada će biti dovršeno obnavljanje hotela i kavane »Dubrovnik«?

Vladimir Vuković

CRTA I PIŠE ZLATKO GRGIĆ

karte na stol

PITANJA

Drugu Juri Biliću, članu IK CK SKH

Povodom izjave Jure Bilića, člana IK CK SKH, u Vjesniku od 20. X. 1971. grupa radnika iz željezničkog čvora Vinkovci postavlja slijedeća pitanja:

Druže Biliću, može li generalni direktor najvećeg poduzeća u Hrvatskoj, ŽTP-a Zagreb, biti Josip Tomc, koji od školske spreme ima završenu osmogodišnju školu i dvogodišnju partijsku školu »Đuro Đaković«?

Može li J. Tomc zadržati Nagradu grada Zagreba iako je ona dobivena na temelju krivotvorenoga prijedloga Radničkog savjeta, jer o tom prijedlogu RS nije uopće raspravljao?

Može li J. Tomc i dalje ostati direktor iako se za njegovo smjenjivanje izjasnilo 11 radničkih savjeta i 25 savjeta radnih jedinica, koji predstavljaju 26.000 zaposlenih radnika u poduzeću?

Kakav stav da zauzmu organi upravljanja u našem samoupravnom socijalizmu, kad je njihova komisija za dosadašnji rad Josipa Tomca dala ocjenu: nazadovanje i kočenje daljnjeg razvoja samoupravljanja, zapostavljanje ekonomskih interesa poduzeća, izvođenje velikih investicionih radova bez dugoročnog razvojnog programa poduzeća, razmimoilaženje s društveno-političkim organizacijama, isticanje kulta ličnosti, vrijeđanje, etiketiranje i zastrašivanje direktorâ pogonâ, predsjednikâ RS i radnika Saobraćajno-transportnog pogona, uzurpacija i koncentracija vlasti, nekorektnost u prikazu školskih kvalifikacija, pasivno držanje i nezainteresiranost u aktualnim društveno-političkim kretanjima (tumačenje amandmana, X. sjednice CK SKH, II. kongresa samoupravljača i dr.), itd.?

Na kraju, druže Biliću, smije li Radnički savjet poduzeća na temelju prijedloga svoje komisije za smjenjivanje smijeniti takvoga direktora, ili to i dalje smatrate nehumanim postupkom, a kada npr. oko 150 diplomiranih inženjera i ekonomista napusti naše poduzeće, zar se to smatra normalnim i humanim?

Grupa radnika iz željezničkog čvora Vinkovci

P. S. Molimo vas da naše pismo objavite u vašem listu, jer sve što je ovdje izneseno nije nikakva tajna: to je objavljeno u našem listu »Željezničar«, br. 119, koji je izišao u 30.000 primjeraka, a nalazi se to i u izvještaju Komisije Radničkog savjeta o kojem smo mi radnici detaljno raspravljali na terenu.

Klubu samoupravljača, Zagreb

Gradovi Zagreb i Mainz stari su prijatelji. Prije nekoliko godina su se i pobratili. Na temelju tog prijateljstva Klub samoupravljača iz Zagreba, Jurišićeva 1, uspostavio je dobru suradnju i prijateljstvo sa sindikalnom organizacijom »Arbeit und Leben« iz Mainza. Prošloga ljeta u Zagrebu i Hrvatskoj boravilo je nekoliko sindikalnih grupa te organizacije. Klub samoupravljača iz Zagreba organizirao je i jedno petnaestodnevno studijsko putovanje u Njemačku i Mainz za dvadeset i pet predstavnika radnih organizacija iz Zagreba, koji su bili gosti ove njemačke sindikalne organizacije.

U toj grupi zagrebačkih samoupravljača, odmah drugoga dana boravka u Saveznoj Republici Njemačkoj, dogodio se veoma ružan i žalostan slučaj. U Otzingenu, kraj Koblenza, gdje je ova grupa boravila nekoliko dana, neki su delegati pogrdnim uvredama napali delegata »Čistoće« samo zato što je tražio da se prilikom službenih nastupa u pozdravnim govorima bar jednom spomene i Hrvatska, a što su sastavljači prvog takvog govora bili »zaboravili«.

Pitamo rukovodioce Kluba samoupravljača iz Zagreba, Jurišićeva 1: Je li Klubu samoupravljača iz Zagreba zabranjeno spominjanje hrvatskog imena?

Je li to uobičajena praksa?

Je li se netko u ime Kluba ispričao delegatu »Čistoće« zbog nanesene uvrede?

Direktoru PTT-Zagreb

U većini zagrebačkih pošta, a tako i u nekim drugim poštama na području SR Hrvatske, prodaju se poštanske uputnice na poleđini kojih piše: »Saopštenje primaocu«. Bilo bi lijepo kad biste nam, draže direktore, »saopštili« gdje tiskate spomenute poštanske uputnice i što ste Vi osobno poduzeli da se u hrvatskim poštama prodaju tiskanice pisane hrvatskim jezikom!

Na čelu kolone

Već smo pisali o raspravi što se o ustavnim amandmanima vodila u Vrginmostu. Kao što je poznato, Općinski sabor Vrginmosta zatražio je da se službenim jezikom u Hrvatskoj proglasi hrvatskosrpski, te da hrvatska himna ne može biti »Lijepa naša« jer »da je to stara romantičarska pjesma, da ni po čemu ne odražava našu stvarnost«. Ovakva brutalnost naišla je na zgražanje i osudu u hrvatskoj javnosti. Međutim, ima i onih koji takve teze podržavaju. Tako je Jure Ivezić, predsjednik Organizaciono-političkog vijeća Sabora, govoreći pred Općinskim saborom Vrginmosta rekao: »O amandmanima sada neću govoriti, jer sam do sada održao već 17 predavanja... Htio bih istaći bez ikakve demagogije samo to: koliko ja znam, jer sam član Koordinacione komisije koja je pisala amandmane i Ustavne komisije, da je u odnosu na ovo što sam ovdje čuo, općina Vrginmost na čelu kolone po temeljitosti rasprava, i drugo: da ste vi prvi sredili i dali sumu svih diskusija i pretvorili to u svoje prijedloge.«

Drago nam je da predsjednik Organizaciono-političkog vijeća Sabora ne griješi u tome kojoj »koloni« pripada.

Dva ili, ipak, jedan?

Nedavno je u »Ličkim novinama« oglašen natječaj za upis novih studenata u Pedagošku akademiju u Gospiću i Pedagošku akademiju u Rijeci. Natječaj za obje akademije tiskan je zajedno i usporedno. Među studijskim grupama koje se mogu upisati u gospićkoj Pedagoškoj akademiji navedena je grupa HRVATSKOSRPSKI JEZIK i njemački jezik, a među studijskim grupama koje se mogu upisati na Rijeci nalaze se grupa: HRVATSKI JEZIK s književnošću naroda Jugoslavije, zatim grupa: HRVATSKI JEZIK s književnošću (ili engleski jezik, ili njemački jezik) i bibliotekarstvo.

Zanima nas da li se na Pedagoškoj akademiji u Gospiću može studirati grupa u kojoj bi bio HRVATSKI JEZIK, odnosno kako to da u istom natječaju dvije naše pedagoške akademije pod službenim jezikom u Hrvatskoj razumijevaju dva različita jezika, koji se i imenom razlikuju?!

I dalje »bez petlje«

Savjet za izgradnju grada Zagreba odlučio je da se križanje auto-ceste Zagreb—Karlovac i Aleje Borisa Kidriča regulira običnim križanjem, umjesto planiranom petljom.

Znači li to da predsjednik Kolar i dalje »nema petlje« da Zagrebu pribavi petlju?

»Briga« o obrtu

Među brojnim nepravilnostima u radu PTT Osijek što ih je utvrdila SDK bio je zapažen i način »davanja« radova izvođačima. U većini slučajeva, kao po nekom pravilu, posao je dobivao jedan obrtnik iz SR Srbije, iako njegove ponude kod licitiranja radova nisu bile ni najniže ni najpovoljnije.

»Briga« o obrtu u Slavoniji i Osijeku — na »obrtnički« način — izgleda da se nastavlja. Naime, u »Večernjem listu« od 12. X. 1971. tiskan je članak pod nazivom »NAŠIČKI DVORAC — MUZEJ«, u kojem se iznose neki problemi u vezi s adaptacijom našičkog dvorca. Između ostaloga čitamo: »... Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture iz Osijeka tražio je u dosadašnjim razgovorima da bude jedini nosilac radova. Zavod je zbog toga izabrao i izvođača. Bio je to Dragiša Stanković iz Žarkova kraj Beograda, jer je navodno imao najpovoljniju ponudu. Kako je uopće moglo doći do takvog aranžmana zanimalo je i Našičane, pa se na njihovo inzistiranje ispostavilo kasnije da je za uređenje krovne konstrukcije jeftinija našička 'Novogradja'. Zbog toga je komisija za dvorac inzistirala da se radovi povjere upravo 'Novogradnji'. To je prilično odužilo početak radova ...«

Ako i povjerujemo da su dublji korijeni aferama u PTT Osijek i Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture te neuzdrmanim pozicijama njenih glavnih »aktera« različiti, teško je povjerovati da je različit sustav pri dodjeli poslova u tim ustanovama.

Hrvatski maraton

Tanjug je izvijestio 20. X. 1971:

»Direktor subotičkih nedeljnih novina 'Het Nap' György Grosz rekao je u sredu na sastanku komunista-direktora i glavnih i odgovornih urednika novinsko-izdavačkih kuća i RTV u SAP Vojvodini da je ekstremna štampa sa 'strane' u ofanzivi i na području ove Pokrajine.

Grosz je kao primer naveo pojavu 'Hrvatskog tjednika' i njegovo pisanje o Vojvodini. On je dodao da članak ovoga lista 'Hrvati u Bačkoj' zadire u međunacionalne odnose, pa i u oblast međunarodne politike. U dokaz Grosz je citirao ono mesto u intervjuu 'Hrvatskog tjednika' gde Subotičanin Jaša Kopilović kaže: 'I reći ću vam šta mi je na srcu kao negdašnjem maratoncu: neću Hrvatsku koju možeš pretrčati za jedan dan.'«

Žao nam je što su i Györgyja Grosza uključili u maraton o Hrvatskoj, no pitamo se, ne žele li on i njegovi šaptači zbilja HRVATSKU KOJU MOGU PRETRČATI U JEDAN DAN?

ODGOVORI

Skupštine općine Šibenik

PREDMET: Revizija ugovora turističkih organizacija — obavijest.

VAŠA VEZA: Broj: 72/71 od 2. IX. 1971. Gl. urednik.

Na Vaše pitanje o gornjem predmetu slobodni smo Vas izvijestiti slijedeće:

Na proširenoj sjednici Predsjedništva Općeg sabora općine Šibenik od 24. lipnja 1971. godine razmatrana je informacija o nekim pitanjima ulaganja kapitala u izgradnju ugostiteljsko-turističkih organizacija.

Na tom sastanku je zaključeno da se ugostiteljsko-turističkim radnim organizacijama na području općine Šibenik, koje su zaključile ugovore o kreditiranju svojih turističkih objekata s bankama i reeksportnim organizacijama, preporuči da zatraže reviziju onih dijelova ugovora koji nisu u skladu s našim pravnim, ekonomskim i samoupravnim sustavom.

U tom smislu sada radi posebna Komisija na ispitivanju pojedinih odredaba takvih ugovora.

Nakon završetka rada Komisija će podnijeti izvještaj Skupštini općine na razmatranje.

Toliko do znanja.

Predsjednik:
ing. Josip Olivari

1871.-1971.: O STOTOJ OBLJETNICI RAKOVIČKE BUNE

EUGEN KVATERNIK U BORBI ZA SLOBODNU HRVATSKU (2)

PRAVAŠKI PROGRAM NA »DIVLJEM SABORU ZVONIMIROVE KRUNE«, 1861.

Sredinom god. 1860. bilanca je Kvaternikovih nastojanja na Zapadu ova: sredstva i pomoć za ustanak u Hrvatskoj mogu se dobiti, samo uz uvjete. Uvjet Francuske jest: suradnja s Mađarima, oslon na Sardiniju-Pijemont. Mađari u emigraciji uvjetuju svoju pomoć ugovorom o federaciji u biti neskloni ratovati s Hrvatskom kao ravnopravnim političkim saveznikom. U Italiji Istru i Dalmaciju osporavaju Hrvatima, pomišlja se i na tampon-državu, koja bi obuhvaćala Dalmaciju, Istru i Furlaniju. I Mađari (Kossuth) i Talijani (Tommaseo) izdvajaju Dalmaciju iz narodnog tijela Hrvatske.

Rusija i pitanje Bosne

Kvaternik, jedini agitator za slobodu Hrvatske u Evropi u danima kad se ujedinjavala Italija, 1859-60., ujedno je i sveukupna diplomacija Hrvatske: s geografskom kartom u ruci argumentira svoje prijedloge, bori se za slobodu zemlje čije granice njeni susjedi i prirodni saveznici ne poznaju ili ne priznaju. Štoviše: Mađari teže k Jadranu, Talijani hoće Istru i Dalmaciju; kako se to neposredno tiče i Beča, Kvaternik se vraća u Austriju, s programom za »austrijsko« rješenje hrvatskog pitanja u tadanjem času. Austriju i iznutra ugrožavaju Mađari: ustrajno se opiru bečkim pokušajima konsolidacije nakon »talijanske katastrofe« god. 1859. Kvaternik računa: ako se usklade napori mađarske emigracije i mađarske opozicije u zemlji te povede rat protiv Austrije unutar njenih granica, **rješenje bi hrvatskog pitanja bilo »mađarsko«!**

Ma da su Kvaternika, kad je potražio kontakt s Bečom, pri tome vodile i druge, nepolitičke nakane, bitan je pri tome njegov politički cilj: **politički pokret u Hrvatskoj na protumađarskoj osnovi, a u skladu s načelom prava i ravnopravnosti naroda**, i u Austriji i u Ugarskoj. Kako izvan Austrije sude da Hrvatska »miruje i šuti«, Kvaternik računa da Hrvatsku, ako joj se javno predoče težnje Mađara neće biti teško uzbuniti: a Beč bi morao to, u svom interesu, pomoći.

Još iz Züricha je Kvaternik u podnesku austrijskom ministru vanjskih poslova Rechbegu (12. VII. 1860.) izložio svoj politički program. Pri tome dakako naglašava ono što misli da će mu koristiti. Zato piše: **»Osvjedočen sam na temelju iskustva i činjenica: da hrvatski narod od svake evropske vlade i svakog nacionalnog pokreta može očekivati**

Dr. Ante Starčević — uz Kvaternika kreator i tumač pravaških načela

samo jaram što ga za nj pripremaju, i samo nesklonost; dotle habsburška kuća, ako uistinu hoće da se održi, ne samo da mora, prije ili kasnije, uzdići hrvatski narod u svoj njegovoj slavi i historijskoj i narodnoj sili, suprostavljajući ga svojim neprijateljima; već se također mora na nj osloniti, kao na svoju jedinu podršku, koja joj ostaje od svega kompleksa, danas još slavnog.«

Neprijatelji Austrije i Hrvata, kaže Kvaternik, zajednički su. Jer Mađari uz pomoć Francuske žele srušiti Austriju, a Francuska pritom podržava Mađare na račun Hrvata; Štoviše, misli Kvaternik: **»Rusija ugrožava hrvatsku narodnost pomoću fanatičnog srbizma u hrvatskim posjedima u Turskoj (. . .) Pokret turskih kršćana, organiziranih po Rusiji, a protiv interesa habsburške kuće, oduzima hrvatskoj narodnosti ponajprije cijelu tursku Hrvatsku od Save do Neretve i Bune (nepravilno zvana Hercegovinom), zatim hrvatsku Bosnu između Bosne i Drine.«**

Tu se vidi da Kvaternik pledira za isti teritorij kao i u knjizi **»La Croatie«**. U svojoj spomenici on ne skriva dvostruko lice — lojalnog »austrijanca« i buntovnika — a to izražava, na sebi svojstven način, ovako:

»Jednom riječju, iako posljedica svega toga, ako se danas neka grupa Mađara iskrca u Rijeci ili nekoj drugoj hrvatskoj luci, njihov prvi uspjeh biti će moralni uspjeh.

POLITIČKA
RAZMATRANJA
NA RAZKRIŽJU HRVATSKOGA NARODA.
POSVETIO
SVIM MISLEĆIM DOMOLJUBNIM HRVATOM
Eug. Kvaternik
odvj.
Svezčić I.
U ZAGREBU 1861
TISKOM DRA. LJUDEVITA GAJA.

Važna Kvaternikova politička brošura

Hrvati će ih frenetički pozdraviti, umjesto da se bore protiv začetnika svoga tisućgodišnjeg ropstva«.

No, optužiti Mađare u Hrvatskoj toga časa može uspješno samo onaj tko dolazi iz slobode i tko ima pisane dokaze u rukama. Pozivajući se na svoj utjecaj i veze u Hrvatskoj, Kvaternik predlaže da sam povede tu borbu. Obećaje bolji uspjeh »austrijske« politike u Hrvatskoj nego li je bio, kaže on, 1848. **uz uvjet, i to bitni, da se bitka vodi za čitavi hrvatski narod, za ujedinjenje sviju hrvatskih zemalja pod Austrijom.** Ponuda je, međutim, i teška optužba:

»Austrijska kuća može računati samo na Hrvate zadovoljne svojim udesom pod habsburškom vladavinom. Tražiti pristalice za Bečane pod znakom sramotne današnjice hrvatskog naroda, značilo bi izložiti se preziru čitavog jednog naroda; upravo sadanje okrutno i povrh svega nemoralno stanje i goni Hrvate, da željezni austrijski jaram žele zamijeniti sa zlatnim mađarskim.« Kralj mora poštovati ustav, **»da se ne pojavi javna sablazan i ban ne prevjeri narodu u korist« — Beča. »Jelačićev žalosni primjer zastrašujući je za moral čitavog naroda«.**

Caeterum censeo Croatiam restituendam esse

Hrvatska može raditi, misli Kvaternik, samo za liberalnu i nacionalnu Austriju, kao i drugi narodi Ugarske, jer ono što im treba, to su ustavne slobode. Precizira da monarhiju mogu spasiti **»samo i jedino ustavne slobode. Što znači Hrvatu da ga stranac u njegovoj kući maltretira njegovim jezikom ili jezikom tlačitelja? Ekselencijo, u toj stvari više nitko nije slijep.«**

Kvaternik dakle predlaže da se Austrija uredi na načelu narodnosti jer, ako i padne Napoleon III., ostaje — Rusija, koja smjera da osnuje bosansku srpsku državu. **»Da bi postigli taj cilj, ti se hrvatski krajevi i u brošurama i u novinama stalno shvaćaju kao srpski, odatle je posve isključeno hrvatsko ime.«** Nije teško zamisliti, da će oslobođeni turski Srbi postati privlačna točka za pravoslavne u Hrvatskoj i za ugarske Srbe, tumači on. Propaganda koja uvjerava narod pod Turskom da ga samo Srbija može osloboditi, uspijeva. No, ako Austrija bude tlačila Hrvate, svi će Hrvati, a ne samo pravoslavni u Hrvatskoj (Kvaternik i njih smatra Hrvatima), gravitirati Srbima koje će osloboditi Rusi. Pravoslavni u Hrvatskoj iznevjerit će svoju **»prirodnu hrvatsku domovinu, srbizirajući se pod utjecajem strašnih sredstava Rusije«.** Austrija tome sama pomaže organizacijom pravoslavne crkve na hrvatskom tlu, kaže Kvaternik, a dok ruski emisari putuju Dalmacijom radeći sred pravoslavnoga naroda, Austrija nema pametnijeg posla, nego da hrvatski narod u Dalmaciji **»nacionalno ubija upotrebom talijanskog jezika, koji je smrtni neprijatelj Austrije«.**

Ako pak Austrija nastavi po starome, kaže dalje — izgubiti će i katoličke Hrvate: **»Jer će se na kraju katolici sjetiti da su Slaveni pa će se priključiti srbizmu i s njime Rusiji, ako Austrija nije kadra da ih brani protiv mađarizma. To je toliko prirodan proces, da će se Hrvati, ako ih Austrija ili ma tko drugi podvrgne Mađarima, svi — pravoslavni i pošteni u narodu, prikloniti preko srbizma Rusiji.«**

No, iako bečki ministri nisu ni mogli ni htjeli prihvatiti Kvaternikov program, željeli su ga zadržati na oku. On će se slobodno vratiti u Hrvatsku, posebna sredstva neće dobiti na raspolaganje, ali će se neki njegovi protumađarski spisi tiskati na trošak Strossmayera. Kvaternik se uspio vratiti u Hrvatsku, jer su njegove opomene i argumenti imali težinu. To se jasno vidi i iz suda bečkih ministara o njemu, koji mu priznanju **»oštri dar zapažanja«** i **»znatni talent«**, ali je i **»opasan individuum«** (Rechberg), a ministar policije Thierry smatra da je Kvaternik **»prema svojoj nadarenosti, iskustvima i vezama pozvan da pod stanovitim okolnostima bude faktor od značenja u svojoj domovini i da bi u redovima protivnika c. vlade mogao biti opasan u visokom stupnju.«**

Ustvari, nije bio opasan sam Kvaternik, već je opasnost bila u činjeničnom stanju stvari. Kvaternik se nije varao, pišući da Hrvate treba zadovoljiti, bilo u zajednici s Mađarima, bilo odvojeno od njih. Istinski, ma da nenapisani motto njegovih podnesaka Beču bio je: **Caeterum censeo Croatiam restituendam esse**. I to što brže, to bolje. Ukoliko vlada ništa ne učini, od nje se ništa više i neće očekivati, a to će značiti, i to je njegov izraz, **»moralnu revoluciju naroda«**. To je ono na što se Kvaternik upravo sprema, i što će, do određene, značajne mjere, i ostvariti — u Hrvatskom saboru god. 1861.

Hrvatski narod na raskrižju

Prije no što se, 15. IV. 1860. sastao Hrvatski sabor, Kvaternik je objavio dva važna spisa: **»Politička raznatranja na raskrižju hrvatskoga naroda,«** prvi svezak, i **»Das historisch-diplomatische Verhältniss des Königreich Croatien zu der ungarischen St. — Stephans Krone«**, oba uz pomoć Strossmayera. U prvome spisu odbija svako tješnje vezivanje s Ugarskom, navodeći brojne razloge, pogotovu mađarski **»Zug nach Süden«** (nadiranje prema jugu).

Hrvatska bi, razlaže on, jer se gotovo pretvorila u ugarsku stranku (zbog politike Beča), trebala voditi računa o prilikama van Ugarske i van Austrije. Budućnost se ne može predvidjeti sa sigurnošću, a zavisna zemlja kao što je Hrvatske, mora nastojati da njena zavisnost bude što jednostavnija; nameće se obveza da se vodi **»narodna politika«**. Jer, ako Austrija propadne, a Hrvati ne bi vodili narodnu politiku **»jedinjenje ili samostalnost naša zavisit će od conveniencie političke pobjeditelja, nipošto pak od naše volje ili želje«** (Politička razmatranja I).

Tome služi i zanimljiva Kvaternikova deklaracija o osnovnom zakonu politike: **»ono, što danas u zvijezde kuješ, koristi narodne radi sutra ćeš morati po blatu valjati, i obratno«**. Bilo je to Kvaternikovo upozorenje bivšim, sadašnjim i budućim saveznicima. Smatra zato da je Evropa u pokretu **»jer smo mi Hrvati u posjedu sve istočne strane Jadranskog mora, koje je grana sredozemnog, onog mora, koje je povodom svim sadašnjim rasprama . . . Jadransko dakle more čini nas predstražom evropejskih gibanja.«** (isto)

Spis **»Das Verhältniss . . .«** pobija teze mađarskih političara, historičara i pravnika o zavisnosti Hrvatske do Ugarske. Kvaternik se u dokazivanju služi historijom Hrvata, zatim političko-pravnim tezama Mađara kad oni pobijaju bečku političku centralizaciju, dok sami ništa drugo ne rade, jer žele pomađariti Hrvatsku, koja se svoje državnosti nikad nije odrekla i koje se nisu ticali i ne tiču je se jednostrani i samovoljni akti mađarske strane, koji niječu njen suverenitet.

»Das Verghältniss«, namijenjen prvenstveno evropskoj javnosti, zaoštrio je do maksimuma Kvaternikovo antimađarstvo, najavljujući protumađarski savez na Savi, Dunavu i Jadranskom moru; računa na **»naš srpski bratski narod, s kojim imademo isti jezik, istu literaturu — istu zadaću; istu budućnost«**, a čija prava u Ugarskoj, kao i prava drugih narodnosti, Mađari moraju priznati. Kvaternik očito obnavlja »slavenske« i »južnoslavenske« argumente, jer mu je Strossmayer poručivao da mu se Srbi približavaju i da bi trebalo da Kvaternik i o njima nešto napiše.

Kvaternikov nacrt ustava

No, bečka je vlada u svojim »reformnim« nastojanjima postupila nedosljedno: federalistički je i historijski program **listopadske diplome** (1860.) zamijenila centralističkim **veljačkim patentom** (1861); ukinula je srpsku Vojvodinu te je s hrvatskim Međimurjem priključila Ugarskoj, no zadržala je odvojeni status Hrvatske prema Ugarskoj osnivanjem hrvatskog ureda u Beču (Dikasterij), i dopustila da zastupnici Krajine uđu u Sabor; stavljeno je u izgled i ujedinjenje Hrvatske s Dalmacijom. To je birokracija u Dalmaciji međutim de facto onemogućila, pa se Saboru kao najvažniji neposredni zadatak postavljalo pitanje razmeđašenja prema Ugarskoj, pošto je bečka vlada, kraj sviju teritorijalnih koncesija Mađarima, odvojila upravu Hrvatske od Ugarske. Tu je stečevinu valjalo po mogućnosti očuvati i taj smisao i imade u Saboru predloženi **čl. 42/1861;** u biti, on je — dvosmislen: naglašava državnost Hrvatske u odnosu na Ugarsku, ali u isto vrijeme izražava spremnost da se, uz postavljene uvjete, Hrvatska uže poveže s Ugarskom. Po sudu Starčevića i Kvaternika, zastupnika na Saboru god. **1861., članak 42.** nije dosljedno zastupao državnost Hrvatske, nije se osvrtao na evropsku javnost pa stoga obojica nisu za nj glasali. Kvaternik je iznio u **svom govoru 18. VI.** poseban prijedlog o odnosima Hrvatske i prema Ugarskoj i prema Beču, utvrdivši ga **ustavnim nacrtom**, a Starčević je glasovao za nj. Taj program bio je saboru namijenjen kao demonstracija i upozorenje, ali je na prvome mjestu bio namijenjen javnome mišljenju Evrope i narodu.

U svom nacrtu ustava Kvaternik kao predmet dogovora s kraljem traži Dalmaciju, otoke, Kotor, Dubrovnik, kvarnerske otoke, Istru i »hrvatske krajeve« u Kranjskoj i Štajerskoj. Ako bi se raspao Njemački savez, zamišlja i ujedinjenje Gorice, Gradiške, Koruške, Kranjske i »vindičke marke« s Hrvatskom, ako bi to spomenute pokrajine zaželjele. Traži **hrvatsko ministarstvo** (državno vijeće) u Zagrebu **za vanjske, unutarnje, vojne, novčarske, trgovinske i prometne** poslove te, nauku s time, da kod kralja ovo vijeće zastupa njegov prvi predsjednik, ravan po dostojanstvu austrijskim ministrima rata, vanjske politike, financija i trgovine. O ratu i miru radit će s hrvatske strane posebno izaslanstvo Hrvatskog sabora ad hoc; **hrvatska vojska ne može sudjelovati u razmiricama Njemačkog saveza, niti se hrvatski vojnici smiju miješati s drugima.** Kao potpuno autonomni poslovi označuju se u nacrtu: unutarnja uprava, sudstvo, vjera i nauke, promet, policija i domaća vojska. Posebno se obrađuje savez s Ugarskom ako njen sabor to prihvati, pa se i ustanovljuju oblici za tijesnu političku hrvatsko-ugarsku suradnju (u pitanju kršenja ustava sa strane bečke vlade). Osim toga, vrhovni bi se komandant narodne vojske birao u Saboru, i ne bi mogao nositi austrijski vojni čin, baš kao što narodna vojska **ne može ratovati van granica Hrvatske.** Starčević je podržao Kvaternikov program zaključivši da će Austrija potvrditi ili ono što se od nje traži — ili svoju propast.

Na saboru god. 1861. mađaroni su zabacivali **čl. 42.**, a većina sabora je, glasujući za nj nastojala održati postojeći hrvatsko-mađarski odnos; Sabor se jednoglasno izjasnio protiv sudjelovanja Hrvatske u bečkom državnom vijeću (Reichsrat) izrazivši tako duboko nepovjerenje prema bečkoj vladi. No, grupa »realnih« političara, sigurno i u želji da postigne kraljevu potvrdu za **čl. 42.** (koji i jest sankcioniran), nastojala je produljiti debatu o zajedničkom interesu Hrvatske i Austrije. U tome su se smislu izjasnili Strossmayer, Rački, Mažuranić, Kukuljević, Šokčević, Haulik, ali su ostali u manjini prema mađaronima, kojima su se kod glasanja od 5. kolovoza pridružili Starčević i Kvaternik i s njima krajiški poslanici, i to, kako je pisao »Pozor«, biskupov list, **po zasluzi baš Starčevića i Kvaternika.** Glasovanjem 5. kolovoza, koje, u duhu manjine, nije valjda značilo ništa drugo nego li nastojanje da se stavovi prema Beču i Pešti izjednače, sabor je potvrdio nepovjerenje prema Beču i prema istome Beču učinio ono što je rečeno Mađarima u prvome dijelu čl. 42: **treba priznati državnost Hrvatske i u Pešti i u Beču.**

Nezadovoljstvo Hrvata — najdovoljnija vojska

Većina zastupnika, iako se nije izjasnila za Kvaternikov smioni prijedlog, znala je ocijeniti njegovu slobodarsku notu, dala je velik broj glasova upravo Starčeviću i Kvaterniku, kada se birao **odbor za izradu saborske adrese**, koja nosi pečat mnogih rezoniranja u Saboru, koji je zato i dobio u bečkoj štampi naziv »divlji sabor Zvonimirove krune«. S tim su više saborovanje god 1861. cijenili Kvaternik i Starčević, koji su i nastojali da se njegova pobunjenička negativa razglasi po Evropi.

Godine 1861. Kvaternik je branio suverenitet Hrvatske protiv presizanja »ugarske krune« i u polemičkom spisu: **Was ist die Wahrheit?**, problemom zajedničkih interesa Hrvatske s Austrijom bavio se posebno u značajnome političkome spisu **»Politička razmatranja na raskrižju hrvatskoga naroda«**, sv. II, koji je izašao početkom god. 1862. Kvaternik se suprotstavlja mišljenjima Strossmayera, Mažuranića te mađarona, i zalaže se za stav pravaške jezgre, pozivajući i protivnike i raznomišljenike da se pridruže »Kvaternik-Starčevićevoj« stranci, odnosno da je svojim pristupom stvore. Stoga on negativni stav Sabora, u prvome redu prema Beču, njegovo raspoloženje i saborsku adresu ističe kao **jedini ispravni stav hrvatske politike u datim okolnostima.** Njegovo je mišljenje (i Starčevićevo): Austrija je tako ugrožena evropskom (francuskom i ruskom) politikom, da ili mora zadovoljiti Hrvate i tako zaštititi jadransku obalu, koja je najugroženiji dio njezinih posjeda, ili će zbog hrvatskog pitanja prije ili kasnije propasti, jer se čvrsta država na Jadranu podudara s interesom bilo Evrope bilo Rusije. Bez ustručavanja ističe da su njegova upozorenja ne samo patriotska nego i podanička dužnost, izloživši u potpunosti neminovnost da se hrvatsko pitanje riješi ili u Austriji, ili izvan nje. Želi to i čini ne samo da bi odbio optužbe u štampi (Pozor, Srpski dnevnik, Ost und West) da je šarlatan i neodgovoran čovjek, nego i zato, jer braneći sebe osobno, želi obraniti i afirmirati svoju i Starčevićevu opozicionarsku i buntovnu politiku na Saboru god. 1861. U **»Razmatranjima« II.** više nema ni traga »austrijskoj« politici, osim »lojalnih« upozorenja — kao što je npr. ovo:

»Ne zadovolji li pako Austrija narod hrvatski, nije li naravno da će Francuska u srijedi našeg naroda a kroz ovaj Dunavom i na sve strane s koristima svojim slavodobiće slaviti? Treba li tu još kakove bune hrvatske? Oslobodi Bože te ludosti! niti jednog bodeža nije nam potrebno u tu svrhu; jer nezadovoljstvo Hrvata, to je najdovoljnija vojska naša spram zapadnog pokreta. A nije to šala što tvrdimo; ta i praksa za nas govori: Dvije hiljade Garibaldovih vojnika bijaše dostatno za srušiti kraljevstvo od deset milijuna, protiva 180.000 dobro plaćenih bodeža kralja napolitanskoga!« (Kvaternik, Politička razmatranja II, 1862).

U **»Razmatranjima«** je Kvaternik, situiravši Austriju i Hrvatsku u međunarodne odnose, ocijenio i odnos Talijana, Nijemaca, Mađara i Srba prema Hrvatskoj; žalio se na neprijateljske namjere sviju susjeda bez razlike, a o Srbima je, uz ostalo, rekao i ovo: **». . .sloga med Srbima i Hrvatima, srpskom i hrvatskom državom onda (je) jedino moguća, ako unutar naravnih i historijskih granica oviju ostane svatko ono što je po povijesti, etnografiji i vječnoj istini; da se jedino tim putem može sloboda tih plemena uzdržati; te će se uvjeriti svatko da je onaj, koji pod maskom vjerozakona proti tim načelima postupa, izdajica sloge, slobode i bolje budućnosti Hrvata i Srbalja; jer ćemo dokazati da se tim postupanjem i srbizam Srbije ubija.«**

Ivan Mažuranić, hrvatski kancelar i kasniji ban

Vidjelo se šta su bečki ministri mislili o Kvaternikovim sposobnostima i o pothvatima koje bi mogao zametnuti. Zato je bila prirodna, prvo ataka u štampi na oba pravaša i uz pomoć »ruske tajne«, a zatim i politički progon. Vlasti su pod banom J. Šokčevićem i kancelarom I. Mažuranićem »pronašle« u veljači 1862. da je Kvaternik ruski podanik, zaplijenile mu drugi svezak »Političkih razmatranja«, i najposlije ga u parnici zbog »smetanja javnog mira« osudile na mjesec dana zatvora i osam dana samice. Na sudu se Kvaternik sam branio, ne odričući se svojih glavnih načela, ističući da je kao lojalni podanik bio dužan da vladu upozorava na činjenice; rekao je: **Tko bi bio rekao 1859. god. kad se nije smjelo govoriti, kad je ustav obustavljen bio, da će za godinu dana Lombardija propasti, ako to i to Austrija ne učini: bio bi buntovnik, a Lombardija je ipak propala!«** (Pozor, 13. IX. 1862).

Sudska parnica nije bila jedina nevolja koja se oborila na Kvaternika, teškoće i progoni će se i nastaviti, ali on već ima podršku javnog mišljenja: njihovim djelovanjem »Zapad upoznaje bolje naš narod«. Zato Kvaternik i nastavlja javnim radom, na poslije izlaska iz zatvora izdaje knjigu »Hrvatski glavničar«, o narodnome gospodarstvu i socijalno-ekonomskim prilikama u Hrvatskoj (stanje plemićkog posjeda i dr.).

Budući da je još uvijek bio ruski podanik, Kvaternik je početkom srpnja 1863. morao napustiti monarhiju. Putovao je preko Beča i Pariza naoružan, u strahu da ga Austrija usput »ne smakne« — da bi u Parizu i zatim u Italiji, kao agent poljske narodne vlade, ponovo ušao u urotu naroda protiv Austrije O tome u slijedećem broju.

Ljerka Kuntić

Današnji Trg Republike prije podizanja spomenika Jelačiću, oko 1860.